

Fattige, rike, fredelige, voldelige Oslo

Anmeldt vold: Byen er bedre enn sitt rykte
Inntekter: Byen med de store forskjellene

- Stadig flere går på dans
- Utvandring blant innvandrere
- Innvandring demper eldrebølgen
- Hvorfor så mye ensomhet blant innvandrere?
- Sosiale indikatorer: Forskjellene øker og minker

Samfunnsspeilet 1987-1997

Samfunnsspeilet har i år lagt de ti første årene bak seg. Statistisk sentralbyrå er som kjent en institusjon som teller, og vi kan derfor meddele at vi har gitt leserne 37 utgivelser med i alt 305 artikler på til sammen 1 664 sider. Den som ønsker å se nærmere på hvilke emner og hvilke forfattere som har fylt alle disse bladene og sidene, kan bruke det registeret som følger dette jubileumsnummeret.

Hva har vi klart?

Den som bruker det omtalte registeret vil også se at vi har klart å få et bredt tilfang av artikler. Vi har mange av Statistisk sentralbyrås (SSB) ansatte på forfatterlisten, i tillegg til bidragsyttere utenfra som har brukt SSB-data i sitt arbeid. Bredden er ikke mindre når vi ser på emnetilfanget. De fleste sider ved det norske folks levekår og livsstil er dekket, sogar dets navneskikker og katte- og hundehold.

Men man vil også se at vi har fulgt noen utvalgte temafelter med argusøyne. Innvandring og forholdet mellom kjønnene er to temaer som har vært sentrale i norsk samfunnsdebatt i det siste tiåret, og Samfunnsspeilet har fulgt opp. Flere av våre artikler har vært viktige premissleverandører for debattene.

Lojalitet til norsk virkelighet

Vi bryr oss altså om hva som rører seg i det norske samfunn. Betyr det at vi har en naiv tro på tallenes klare tale? Vi tror ikke det. Stadig flere av våre artikler går grundigere inn i tallmassene og relaterer datakilder til hverandre. Å skrive i forbeholdne vendinger har vi alltid gjort i SSB. Kanskje noe av vår forbeholdenhet skyldes at vi sitter så tett på datakildene og datainnsamlingsprosessen? Vi vet hva som har skjedd under datafangsten og hvor vi kan ha fått "grums" i tallene. Vi ser at virkeligheten er mangfoldig, og at de enkle svar forsvinner når vi må forholde oss til all tilgjengelig informasjon om temaet.

Hva kan forbedres?

Vi prøver altså å være nyanserte og grundige, kanskje i litt for stor grad? I løpet av de siste årene har SSBs nyansatte nesten utelukkende vært folk med akademisk bakgrunn. Mange av dem vil gjerne formidle det de arbeider med til omgivelsen, og mange av dem behersker avansert analyseverktøy. Noen skriver lettfattelig og godt, mens andre er mest opptatt av å meddele seg til fagkolleger. Her ligger et stort potensiale for oss i form av hyppige artikkelleverandører, men her ligger også en stor utfordring: Hvordan få popularisert stoffet uten å gå på akkord med faglige standarder?

Samfunnsspeilets redaksjon arbeider med å skolere våre artikkelforfattere. Til neste år planlegger vi en "skriveskole" som skal hjelpe mer eller mindre ferske SSB-medarbeidere og skribenter i gang med sine artikkelprosjekter.

Godt likt av for få

Det er ikke lett å utføre gode leserundersøkelser, svarprosenten blir oftest så lav at svarene blir uten verdi. Men på det mer uformelle plan får redaktørene, redaksjonsmedlemmene og SSB-ansatte tilbakemeldinger om hva brukerne mener om bladet. To inntrykk går igjen i slike uformelle undersøkelser: De som får Samfunnsspeilet, er fornøyde med det de får. Det ser

vi også av en svært stabil abonnementsmasse. Men samtidig er det alt for mange innen de primære målgruppene som ikke kjenner godt nok til hva vi driver med, eller som kanskje ikke har hørt om oss i det hele tatt.

Dette vil vi bøte på gjennom markedsføringstiltak, vi kan love at målgruppene vil høre mer fra oss i løpet av året som kommer. Vi har for eksempel mange videregående skoler og ungdomsskoler blant våre abonnenter, og vi er helt sikre på at vi skal få flere, i takt med at undervisningen skal bli mer prosjektbasert. Vi har håp om å øke vår egen synlighet ved å komme ut oftere, i første omgang vurderer vi å øke fra årets fire numre til seks numre i 1998.

Fra dataprodusent til informasjonsleverandør

SSB vil i de nærmeste årene flytte stadig mer av sin informasjon fra papir til elektroniske medier. Også Samfunnsspeilet vil være med i denne utviklingen, slik vi har vært det siden SSB begynte sin webtjeneste i mars 1995. Om ikke lenge vil artiklene gjenfinnes elektronisk i sin helhet, nå er leserne henvist til forkortede versjoner.

Men papirversjonen er på ingen måte på vei ut. Vi vil som sagt komme med flere utgaver enn før, og det er blant annet fordi vi tror at SSBs brukere i stadig større grad vil etterspørre noe mer enn "rene" data. Tallene må bearbeides og analyseres slik at brukerne finner fram i datamassen. Det vil også lette vår informasjonsoppgave overfor publikum.

Større variasjon i formen

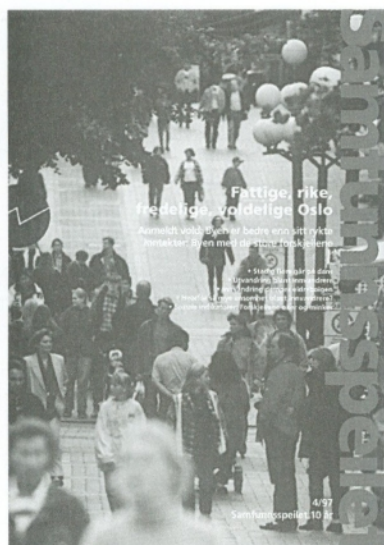
Den typiske artikkel i Samfunnsspeilet er 6-8 sider lang, og presenterer og analyserer ferske tall og tidsserier fra våre datakilder. Vi har lyst til å supplere med litt flere typer artikler. Noen vil være kortere. Noen vil bruke tekster og data fra SSBs lange og veldokumenterte historie. Og kanskje vil vi portrettere noen av byråets medarbeidere for publikum, vi har nesten 900 kandidater å velge mellom.

Følg med!

Johan-Kristian Tønder
(ansv. redaktør)

Dag Ellingsen
(redaktør)

Innhold

Anmeldt vold: Oslo er bedre enn sitt rykte **4**
Frants Gundersen og Arnt Even Hustad

Barnefamilier i Oslo: Høyest inntekt på Vindern - **12**
 lavest på Grünerløkka
Mads Ivar Kirkeberg

Stadig flere går på dans: Mot et samfunn med **23**
 større plass for lek og moro?
Anders Barstad

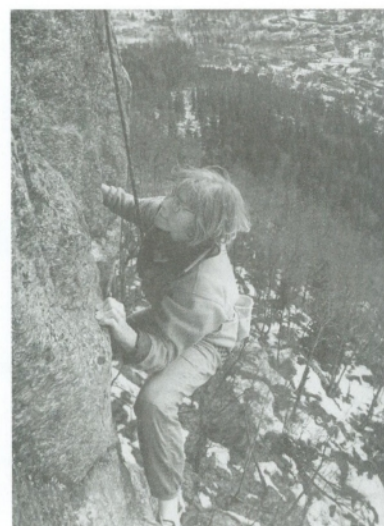
Utvandring blant innvandrere: Flyktninger forblir, **30**
 nordboere reiser hjem
Tone Ingrid Tysse og Nico Keilman

Flytting og befolkningsutvikling: Innvandring **36**
 demper eldrebølgen
Jørgen Carling

Levekår blant ikke-vestlige innvandrere: **45**
 Hvorfor er så mange ensomme?
Svein Blom

Sosiale indikatorer 1980-1997: **54**
 Forskjellene øker og minker

Samfunnsspeilet
 Nr. 4/1997 - 11. årgang

Redaksjon: Johan-Kristian Tønder (ansv. red.), Dag Ellingsen (red.), Jon Erik Finnvoll, Trine Dale, Per Morten Holt, Randi Kjeldstad, Berit Otnes.

Redigering: Liv Hansen, Solveig Hofossbråten, Solfrid Michaelsen, Anne Skarateppen.

Design omslag/maler: Enzo Finger Design.

Trykk: Lobo Grafisk. **Priser:** Pr. år kr 165,-. Enkeltnr. kr 50,-.

Internett: Utdrag fra Samfunnsspeilet publiseres elektronisk på Internett.

Web adresse: <http://www.ssb.no>
 ISSN 0801-7603. ISBN 82-537-4460-9

Artikler i tidsskriftet kan ikke uten videre tas som uttrykk for Statistisk sentralbyrås oppfatning.

Ved bruk av stoff fra tidsskriftet, oppgi kilde: Samfunnsspeilet/Statistisk sentralbyrå.

Omslagsfoto: Jan Tomas Espedal, Scan foto.

Illustrasjonsfoto: S. 23: Ole Buenget/Samfoto. S. 28: Per-Anders Rosenkvist/Samfoto.
 S. 55: Steinar Haugberg/Samfoto.

Anmeldt vold:

Oslo er bedre enn sitt rykte

Volden øker ikke mest i Oslo, det gjør den i Stavanger. Det er også der innslaget av grov vold er størst. Det registreres ikke mest vold pr. innbygger i Oslo, det gjør man nå i Bergen. Oslo er stort sett fredelig. De fleste bydel er bedre enn landsgjennomsnittet. Volden som registreres er konsentrert rundt enkelte bydeler og på visse ukedager.

Frants Gundersen og
Arnt Even Hustad

I Oslo, som for landet ellers, så man på 1980-tallet en kraftig økning i etterforsket voldskriminalitet (Statistisk sentralbyrå 1997a). Man registrerte også stadig grovere vold. Legemsbeskadigelsesens andel av registrerte voldsforbrytelser økte (Otnes 1989, Haslund 1991, Jon 1997). Utviklingen gjaldt for Oslo som for landet ellers. Men flere registrerte voldslovbrudd trenger nødvendigvis ikke å avspeile et mer voldspreget samfunn for folk flest. Dette ble tydelig i selvrappor-teringsundersøkelser der en mer moderat tendens ble tydelig. Man fant ingen økning i utbredelsen av volds- ofre som tilsvarte økningen i de registrerte lovbruddene (Statistisk sentralbyrå 1981, Statistisk sentralbyrå 1988, Statistisk sentralbyrå 1996). Utvalgsproblemer knyttet til slike undersøkelser kan tenkes å ha hatt en viss betydning for de stabile tallene. Flere registrerte voldslovbrudd og likt antall ofre har muligens vært tegn på sterkere konsentrasjon av vold innen allerede utsatte miljøer (Otnes 1989). Et annet forbehold til denne økningen fant Nina Jon (1997) i sin studie av politidokumenter ved Oslo politikammer, der hun så at "forgrovningen" til dels skyldtes forgrovet registreringspraksis hos politiet. Økningen og forgrovningen som fant sted på

1980-tallet må derfor antas med visse forbehold.

Størst by – mest vold?

Voldskriminalitet, som annen kriminalitet, antas ofte å være et storbyproblem, og gjerne knyttet til samfunn i rask vekst. Anonymitet og fremmedgjøring svekker mulighetene for forståelse av andre menneskers handlinger og sosial kontroll, slik man forbinder det med små samfunn. I forhold til andre større byer har innbyggertallet steget relativt mye i Oslo på 1990-tallet. Ut fra dette kan man anta at Oslo er en tiltakende voldelig by. Oslo assosieres med et mangfoldig underholdningsliv, stor utbredelse av rusmidler, og med lave oppklaringsprosjenter for forbrytelser. For mange betraktes antakelig Oslo som et slags fristed for sosialt avvik. Media gir inntrykk av at volden stiger. I en undersøkelse av ungdoms erfaring med Oslo, omtaler Gautun byen som "farligere enn andre steder i landet" (Gautun 1996: 25). Voldsforbrytelser skaper også utrygghet og angst for vold. Angsten er mest utbredt i storbyene, men blant deler av befolkningen som er minst utsatt for vold (Olaussen 1995a, Gautun 1997, Statistisk sentralbyrå 1996). Utrygghet og redsel for vold er derfor et velferdsproblem. I utgangs-

Ramme 1. Datagrunnlag og definisjoner

Grunnlaget for statistikken er materiale fra politiets sentrale registreringssystem, STRASAK. Oslo, Bergen, Trondheim og Stavanger var tilknyttet STRASAK fra sent på 1980-tallet. For de store byene kan vi derfor benytte tall tilbake til 1990. Landet ellers var komplett tilknyttet fra 1991. Derfor må vi for landet ellers nøye oss med tidsserier fra 1991.

Utgangspunktet for vår voldsdefinisjon er ønsket om å fange den volden som vi antar folk flest frykter å bli utsatt for. Vi definerer derfor vold som forbrytelser mot straffeloven kapittel 22, Forbrytelser mot liv, leger og helbred. Unntatt er de forbrytelser som er registrert i forbindelse med trafikale forhold under §§238, 239. I tillegg har vi inkludert voldtukt og voldtéktsforsøk fra kapittel 19 §192.

punktet anser vi derfor vold som et sosialt problem og i tillegg et velferdsproblem for storbybeboere.

Utgangspunktet for artikkelen er situasjonen i Oslo med bydeler. Ut fra dette spør vi om Oslo på 1990-tallet opplever en økning i registrert voldskriminalitet tilsvarende den man så for 1980-tallet? Skjer også den samme forgrovningen som på 1980-tallet? Videre ser vi på hvordan anmeldelsene fordeler seg på bydeler og på ukedager. Man ser at innslaget av vold fordeler seg svært ulikt mellom bydelene, slik man ser at Oslo også inneholder ulikheter i levekår og utelivsaktivitet mellom bydelene. Oslo har for det meste fredelige bydeler, men også noen som er mer risikofylte, særlig på helgedager.

Vi bruker statistikken for anmeldte lovbrudd. Statistikken ble utarbeidet første gang i 1990. Et lovbrudd blir anmeldt enten av offeret selv eller gjennom politiets egen virksomhet. Den sosiale relasjonen mellom offer og gjerningsperson er av vesentlig betydning for om lovbruddet blir anmeldt eller ikke.

På 1990-tallet opplever vi stor bevissthet rundt voldsproblematikk i vårt samfunn. Bevisstheten har blant annet, for årene 1993 til 1996, nedfelt seg i prosjektmidler tilført politiet i landets fire største byer. Målet for prosjektet har vært å motvirke vold på offentlig sted. Effekten av prosjektet har vært vanskelig å måle (se Olausen 1997). Hvis man legger til grunn at økt patruljering i sentrum virker avskrekkende, kan man tenke seg at satsingen har bidratt til å holde anmeldte voldstilfeller på et lavere nivå enn det ellers ville ha vært. Motsatt kan økt personelltilførsel ha ført til større avdekking av voldskriminalitet fra politiets side. Nærhet

til ofre og vitner kan ha gjort det lettere for publikum å anmelde. Sterkere fokusering på voldskriminalitet fra politiets side kan ha gitt signaler om at voldskriminalitet prioriteres høyt. Dette kan gi høyere anmeldelsestilbøyelighet blant volds ofre flest.

Vi tar utgangspunkt i registrert kriminalitet. Samtidig kan man anta at mørketallene er relativt høye for legemsfornærmelse, voldtektsforsøk og voldtekt, men relativt lave for drap, drapsforsøk og for mange tilfeller av legemsbeskadigelse. Et unntak gjelder trolig for legemsbeskadigelse i hjemmet, der man kan anta at mørketallene også er høye. Statistikken viser anmeldte saker slik de blir registrert av politiet før videre etterforskning. Anmeldelsesstatistikken følger den samme registreringspraksis for hver årgang og viser direkte sammenliknbare tall for alle årene.

Oslo ned fra norsk toppen

Vi vil først sammenlikne utviklingen i Oslo med tilsvarende tall for hele landet, Bergen, Trondheim, Stavanger og landet utenom storbyene. I absolutte tall er det Oslo som har flest registrerte voldslovbrudd i perioden 1990 til 1996. I 1996 foreligger det for Oslo 2 352 anmeldelser for vold, eller drøyt seks anmeldelser for hver dag i løpet av året. Bergen følger etter med 1 080 anmeldelser, eller nesten tre anmeldelser hver dag. Så følger Trondheim og videre Stavanger. Stavanger har 384 anmeldelser for vold i 1996, eller litt over én voldsepisode pr. dag. Man ser også at anmeldestallene stiger i perioden, men stigningen er ikke jevnt fordelt mellom byene. Stigningen er sterkest for Stavanger: For perioden 1990 til 1996 har den gjennomsnittlige årlige stigningen i registrerte voldslovbrudd vært på hele 14 prosent. Til sammenlikning har økningen fra 1991 til 1996 vært på 5 prosent for

Ramme 2. Endringer i registreringen av voldslovbrudd

Registrering av lovbrudd vil alltid være påvirket av personlige vurderinger, innarbeidet praksis og formelle rutiner. Vi har ingen opplysninger som tilsier at registreringspraksisen hos politiet har endret seg vesentlig i løpet av 1990-tallet. Unntaket er et direktiv fra Justisdepartementet til alle politikamrene sommeren 1994, som beskriver hvordan lovbrudd skal registreres når flere lovbrudd begås samtidig. Bakgrunnen var at registreringspraksisen ikke var lik ved de forskjellige politikamrene, ved at de minst grove lovbruddene i et sakskompleks ofte ble utelatt ved enkelte politikamre. Direktivet presiserte at alle lovbrudd som ut fra en forstandig vurdering kan utgjøre et punkt i siktelsen, skal registreres. For registreringen av grove voldslovbrudd har direktivet ingen praktisk betydning, siden disse lovbruddene også tidligere ble registrert. For registrering av legemsfornærmelser kan det derimot ha hatt en viss effekt. Disse lovbruddene kan tidligere ha blitt neglisjert i saker der det også ble begått mer alvorlige lovbrudd. Etter 1994 kan man derfor ha registrert en del legemsfornærmelser som tidligere ikke ville ha kommet med i statistikken. Hvor mange dette dreier seg om har vi ingen mulighet til å undersøke, siden de nye retningslinjene ble innarbeidet i registreringspraksisen ved ulike tidspunkt ved de ulike politikamrene, og tidligere registreringspraksis er udokumentert. For Oslo politikammer ble direktivet innarbeidet høsten 1995. Økningen i antall registrerte legemsfornærmelser fra 1995 til 1996 kan derfor delvis skyldes endrede registreringsrutiner.

Tabell 1: Anmeldte voldslovbrudd i de fire største byene. 1990-1996

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
I alt	10 447	11 364	11 965	12 307	12 703	13 527	
Oslo	1 876	2 026	2 073	2 217	2 115	2 156	2 352
Stavanger	178	224	246	256	304	345	384
Bergen	682	741	849	893	939	922	1 080
Trondheim	405	410	437	543	509	479	560
Resten av Norge	6 788	7 349	7 579	8 084	8 475	8 475	8 839
Uoppgitt	258	410	477	356	326	326	312

¹ Tall for 1990 er ikke sammenliknbare med andre år, se ramme om datagrunnlaget for nærmere forklaring
Kilde: Kriminalstatistikk, spesialkjøring

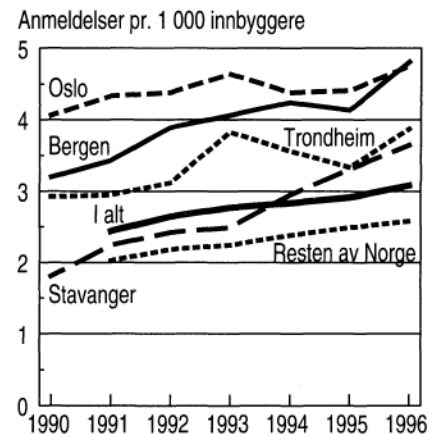
hele landet, de fire største byene unntatt. Oslo har den laveste stigningen, også lavere enn landsgjennomsnittet. For Oslo har den gjennomsnittlige årlige stigningen vært på snaut 4 prosent.

Vi antok innledningsvis at det er en sterk samvariasjon mellom anmeldelser for vold og urbanitet. Vi vet samtidig at Oslo, sammen med Stavanger, har hatt en relativ sterk be-

folkningstilvekst i perioden. I figur 1 ser vi anmeldelser for vold pr. 1 000 innbyggere i landets fire største byer. Figuren viser også trenden for landet under ett, og for Norge utenom de fire største byene.

Figuren viser flere forhold. For det første ser vi at anmeldelser for vold pr. 1 000 innbyggere er høyere i byene enn for landet ellers. Vi ser for det andre at det er Oslo som har

Figur 1: Anmeldte voldslovbrudd pr. 1 000 innbyggere i de fire største byene. 1990-1996

Kilde: Kriminalstatistikk, spesialkjøring

hatt flest anmeldelser for vold pr. 1 000 innbyggere i perioden 1990 til 1995. Men av figuren ser man også at Bergen, som Stavanger, har hatt en kraftig økning i anmeldelsene for vold. Stigningen for Bergen har vært langt sterkere enn for Oslo, slik at Bergen i 1996 passerte Oslo i antall anmeldelser for vold pr. 1 000 innbyggere. I 1996 hadde Bergen totalt 4,81 registrerte voldsforbrytelser pr. 1 000 innbyggere. Tilsvarende tall for Oslo var 4,75 voldsanmeldelser.

Volden blir ikke grovere

Vold har ulik grad av alvorlighet (se ramme for nærmere forklaring). I det videre vil vi differensiere mellom ulike lovbruddstyper. Som vist i tabell 2, er det legemsforbrytelsene som utgjør hovedtyngden av anmeldelsene for vold. Det er også legemsforbrytelsene som står for den relativt sett største stigningen blant voldslovbrudd i Norge. Dette er den minst alvorlige typen voldslovbrudd. Legemsforbrytelsene innbefatter handlinger som fører til liten eller ingen skade, eller som ikke har til hensikt å skade offeret.

Ramme 3. Lovbruddenes grovhet

De ulike kategoriene i tabell 2 har svært ulik grad av alvorlighet. Hvilke kategorier av voldslovbrudd som dominerer vil ha mye å si for hvordan det totale voldsbildet oppfattes. For å beskrive voldens grovhet benytter vi strafferammen til de enkelte lovbruddene som mål, og det er to størrelser som omtales i teksten:

- *Andelen legemsforbrytelser i prosent av all anmeldt vold.* Siden legemsforbrytelser er den lovbruddstypen som har lavest strafferamme, gir andelen legemsforbrytelser en indikasjon på grovheten til den samlede anmeldte volden. Desto mindre denne andelen er, desto grovere vil det gjennomsnittlige anmeldte voldslovbruddet være. Denne andelen sier dermed ikke noe om omfanget av grov eller mindre grov vold, men den er en karakteristikk av volden som helhet.
- *Omfanget av grov vold.* Også her er utgangspunktet at legemsforbrytelser har lavest strafferamme. Den grove volden er dermed totaltallet minus antall legemsforbrytelser, og er dermed en undergruppe av den voldskategorien vi tidligere har definert.

Forskjellen på begrepene kan illustreres ved hjelp av tabell 2. Det gjennomsnittlige anmeldte lovbruddet var grovest i 1990, siden andelen legemsforbrytelser var lavest dette året (68 prosent). Omfanget av grov vold var imidlertid størst i 1993 med 3 636 anmeldelser.

Tabell 2: Anmeldte voldslovbrudd, etter type, 1991-1996

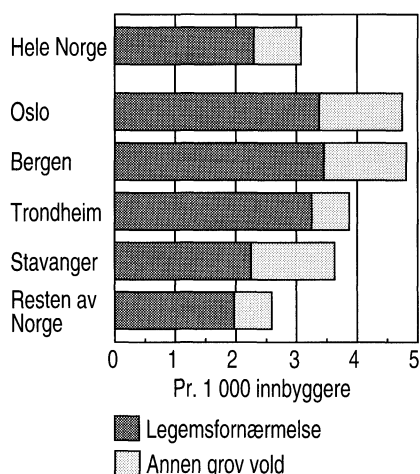
	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Vold i alt	10 447	11 364	11 965	12 307	12 703	13 527
Legemsfornærmelse	7 138	7 869	8 329	8 848	9 423	10 097
Legemsbeskadigelse	2 477	2 593	2 799	2 691	2 482	2 571
Grov legemsbeskadigelse	50	48	48	40	43	44
Drap og drapsforsøk	108	120	99	91	96	116
Annen forbrytelse mot liv, legeme og helbred	205	179	190	176	197	185
Voldtekt og voldtektsforsøk	469	555	500	461	462	514

Kilde: Kriminalstatistikk, spesialkjøring

Legemsbeskadigelser, drap og voldtekter utgjør langt færre lovbrudd. Disse grove lovbruddskategoriene viser ingen markant endring. For voldtekt og voldtektsforsøk kan man imidlertid anta at mørketallene er store, som for mange typer legemsbeskadigelse innen hjemmet og i andre, utsatte miljøer.

Figur 2 viser anmeldelser pr. 1 000 innbyggere i 1996 fordelt på landets fire største byer. Man ser at andelen legemsfornærmelser for Oslo og Bergen er nokså lik med hele landet. I Oslo utgjorde legemsfornærmelsene 71 prosent av alle anmeldelser for vold. Avvikene fin-

Figur 2: Andelen legemsfornærmelser, 1996

Kilde: Kriminalstatistikk, spesialkjøring

ner vi i Stavanger og Trondheim. I Stavanger består under 62 prosent av anmeldelsene av legemsfornærmelser, mens 34 prosent er legemsbeskadigelser. Til sammenlikning består 84 prosent av voldsanmeldelsene for Trondheim av legemsfornærmelser, mens legemsbeskadigelsenes andel er på 11 prosent. Vi finner ikke støtte for at Oslo er farligere enn alle andre steder i landet, heller ikke ut fra grovhet i registrert vold for 1996. Det er Stavanger som har flest grove voldslovbrudd pr. 1 000 innbyggere.

I 1991 utgjorde legemsfornærmelser 68 prosent av alle anmeldelser for vold på landsbasis. I 1996 hadde andelen økt til 75 prosent. Med ett unntak har andelen legemsfornærmelser økt, noe som indikerer reduksjon i alvorlighetsgraden for den samlede volden. Unntaket i

vårt materiale er Bergen. Her synker andelen legemsfornærmelser fra 81 prosent til 73 prosent i løpet av perioden. Bergen er således det eneste stedet der tesen om en forgroving av den registrerte volden – også for 1990-tallet – kan gis støtte.

Stabilt voldsbilde i Oslo

Vi har til nå sammenliknet Oslo med landet under ett og de øvrige tre store byene i Norge. Vi vil i det videre konsentrere oss om Oslo. Tabell 3 viser anmeldelser for vold for årene 1990 til 1996 etter lovbruddstype pr. 1 000 innbyggere.

En ser et nokså stabilt bilde for Oslo. Det har skjedd en viss økning, tydeligst for legemsfornærmelsene med en stigning fra 2,8 til 3,4 anmeldelser pr. 1 000 innbyggere fra 1990 til 1996. For legemsbeskadigelser har anmeldelsene steget fra 0,9 til 1,0 anmeldelser pr. 1 000 innbyggere i perioden. Her varierer imidlertid tallene noe fra år til år.

Selv om Oslo som helhet har ganske stabile anmeldelsestall, og kan vise til en mindre økning enn andre steder i Norge, er det ikke sikkert at dette gjelder hele Oslo. Bybilde og levekår varierer mye med hvor i Oslo man befinner seg. Det kan forventes at dette har innvirkning på den registrerte kriminaliteten når vi

Tabell 3: Anmeldte voldslovbrudd pr. 1 000 innbyggere i Oslo, 1990-1996

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Vold i alt	4,06	4,43	4,38	4,64	4,38	4,41	4,75
Legemsfornærmelse	2,82	3,00	3,12	3,45	3,25	3,16	3,38
Legemsbeskadigelse	0,86	0,94	0,94	0,87	0,87	0,93	1,00
Grov legemsbeskadigelse	0,02	0,01	0,02	0,02	0,02	0,01	0,04
Drap og drapsforsøk	0,08	0,05	0,05	0,04	0,03	0,06	0,06
Annen forbrytelse mot liv, legeme og helbred	0,04	0,06	0,03	0,07	0,04	0,03	0,05
Voldtekt og voldtektsforsøk	0,24	0,25	0,22	0,19	0,17	0,22	0,22

Kilde: Kriminalstatistikk, spesialkjøring

Tabell 4: Anmeldte voldslovbrudd med gjerningssted i Oslo, 1990-1996

	1990	1992	1994	1996
I alt	1 960	2 209	2 303	2 362
1 Bygdøy-Frogner	52	56	43	54
2 Uranienborg-Majorstua	82	109	89	90
3 St.Hanshaugen-Ullevål	109	97	66	83
4 Sagene-Torshov	114	110	100	118
5 Grünerløkka-Sofienberg	167	175	222	217
6 Gamle Oslo	127	125	151	188
7 Ekeberg-Bekkelaget	28	33	28	36
8 Nordstrand	21	18	22	27
9 Søndre Nordstrand	58	48	52	81
10 Lambertseter	14	24	19	19
11 Bøler	16	14	21	30
12 Manglerud	13	12	17	33
13 Østensjø	22	20	25	31
14 Helsefyr-Sinsen	63	45	56	75
15 Hellerud	36	31	29	38
16 Furuset	67	78	83	89
17 Stovner	34	44	56	55
18 Romsås	16	20	25	22
19 Grorud	34	58	39	47
20 Bjerke	50	48	46	65
21 Grefsen-Kjelsås	9	29	23	20
22 Sogn	25	13	24	31
23 Vindern	22	23	19	26
24 Røa	13	16	26	34
25 Ullern	24	22	43	38
26 Sentrum	573	651	665	698
27 Nord- og Østmarka	4	2	9	18
28 Sjøområdet	3	9	14	17
29 Ikke stedsspesifikt	89	125	85	29
30 Anmeldt utenfor Oslo	75	154	206	53

Kilde: Kriminalstatistikk, spesialkjøring

fordeler denne på de forskjellige bydelene.

Tabell 4 viser et nokså stabilt bilde av den geografiske fordelingen for hele 1990-tallet. Den viser imidlertid store forskjeller internt i Oslo. Sentrum bydel skiller seg ut med høyest antall anmeldelser, og det er de sentrumsnære bydelene som kommer på de neste plassene. Hvis vi regner om anmeldelsestallene i forhold til folketallet, får vi et kart over Oslo slik som det er vist i figur 3.

Sentrum skiller seg klart ut med høyest antall registrerte voldslov-

brudd. En undersøkelse av registrerte skader på Oslo legevakt i 1994 gav en tilsvarende fordeling. Der så man at halvparten av alle skader i forbindelse med vold hadde oppstått i Sentrum (Melhus og Sørensen 1997). Jon (1995) viser at 70 prosent av alle registrerte voldslovbrudd skjer på det hun kaller "offentlig sted".

Figur 3 yter ikke Sentrum bydel full rettferdighet. Dette er et område av byen som er preget av at mennesker oppholder seg der uten å bo der. Når man fordeler anmeldelsene på innbyggertallet for Sentrum, blir derfor nivået "kunstig" høyt.

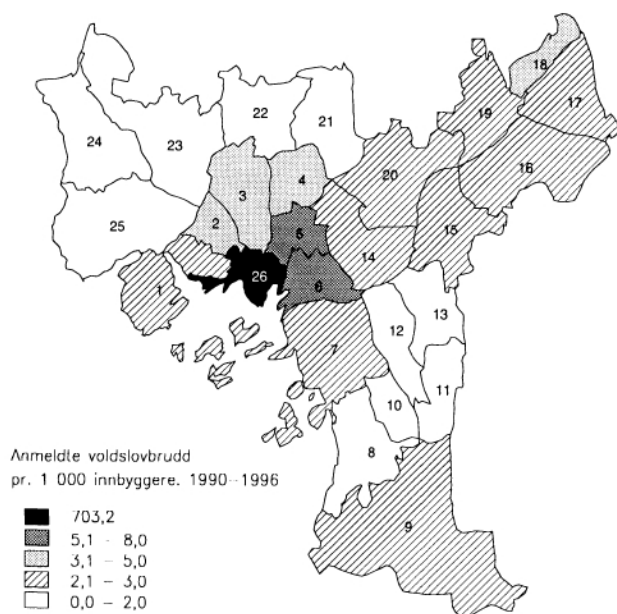
Oslo indre øst (Grünerløkka-Sofienberg og Gamle Oslo) har også høye anmeldelsestall. Uranienborg-Majorstua, St.Hanshaugen-Ullevål, Sagene-Torshov og Romsås ligger også over landsgjennomsnittet for 1996, som var på 3,1 anmeldelser pr. 1 000 innbyggere. Av figur 3 ser man at det er Sentrum og de sentrumsnære bydeler som påvirker totaltallet, mens 19 av 27 bydeler hadde anmeldelsestall under landsgjennomsnittet. Om man holder Sentrum og sentrumsnære bydeler utenom, blir Oslo en relativt fredelig by.

Grovere i sentrum enn ellers

For å undersøke om det er interne geografiske forskjeller med hensyn til grovhet, kan vi bruke andelen legemsfornærmelser i prosent av alle anmeldte voldssaker som mål (se ramme om lovbruddets grovhet). Denne andelen var for hele Oslo på 69 prosent i 1990. Den økte, som nevnt tidligere, til 71 prosent i 1996, men har hele tiden ligget under tilsvarende tall for Norge under ett. Denne utviklingen er en annen enn den Jon (1997) viser for Oslo på 1980-tallet. Der synker andelen registrerte legemsfornærmelser fra 87 prosent i 1982 til 77 prosent i 1988¹. Hun viser imidlertid samtidig at tilsvarende forgrovnings ikke lar seg påvise når man gjennomgår de aktuelle politidokumentene. Denne form for kvalitetskontroll av registreringspraksisen har ikke vi mulighet til å gjennomføre.

Andelen legemsfornærmelser for hele Oslo er i stor grad avhengig av situasjonen i sentrumsområdene, siden hovedtyngden av anmeldelsene registreres i disse områdene. I sentrumsområdene anmeldes det gjennomsnittlig grovere vold enn i andre områder av Oslo. Samtidig er andelen legemsfornærmelser den eneste variabelen som oppviser et

Figur 3: Anmeldte voldslovbrudd pr. 1 000 innbyggere i Oslo, 1990-1996

01 Bygdøy-Frogner 02 Uranienborg-Majorstua 03 St.Hanshaugen-Ullevål 04 Sagene-Torshov
05 Grünerløkka-Sofienberg 06 Gamle Oslo 07 Ekeberg-Bekkelaget 08 Nordstrand 09 Søndre Nordstrand
10 Lambertseter 11 Bøler 12 Manglerud 13 Østensjø 14 Helsefyr-Sinsen 15 Hellerud 16 Furuset 17 Stovner
18 Romsås 19 Grorud 20 Bjerke 21 Grefsen-Kjelsås 22 Sogn 23 Vindern 24 Røa 25 Ullern 26 Sentrum

Kilde: Kriminalstatistikk, spesialkjøring

Ramme 4. Plassering av lovbruddene på bydelsnivå

Av materialet over anmeldte lovbrudd kan vi se i hvilken sone lovbruddet er begått. Det finnes ikke noen definisjon på hva slags område en sone skal dekke, men det er en betegnelse som politiet har ment er hensiktsmessig når et lovbrudd skal stedfestes. En sone kan være begrenset til ett eller flere kvartaler, en eller flere gater, en øy, en enkelt bygning og så videre. Når vi fordeler anmeldelsene på bydelene etter sonenummeret, vil det derfor være noen anmeldelser som ikke lar seg plassere geografisk i en bydel. Disse lovbruddene kan for eksempel være begått på buss, ferge eller på sjøen. Dette gjaldt for 3,5 prosent av anmeldelsene i perioden 1990 til 1996. Lovbrudd som er anmeldt ved et annet politikammer enn Oslo, men med gjerningssted i Oslo, lar seg heller ikke plassere, siden disse lovbruddene får sone "utenbys" ved de enkelte politikamrene. Dette gjaldt drøyt 6 prosent av lovbruddene i perioden 1990 til 1996. Noen lovbrudd kan imidlertid plasseres geografisk ved hjelp av sonenummeret, selv om gjerningskommune ikke er oppgitt, siden sonen er en geografisk inndeling av politidistriktet. Totaltallet for Oslo vil derfor variere noe, avhengig av om vi bare benytter gjerningskommune, slik som i tabell 1, 2 og 4, eller om vi også benytter sonenummeret for geografisk plassering, slik som i tabell 5.

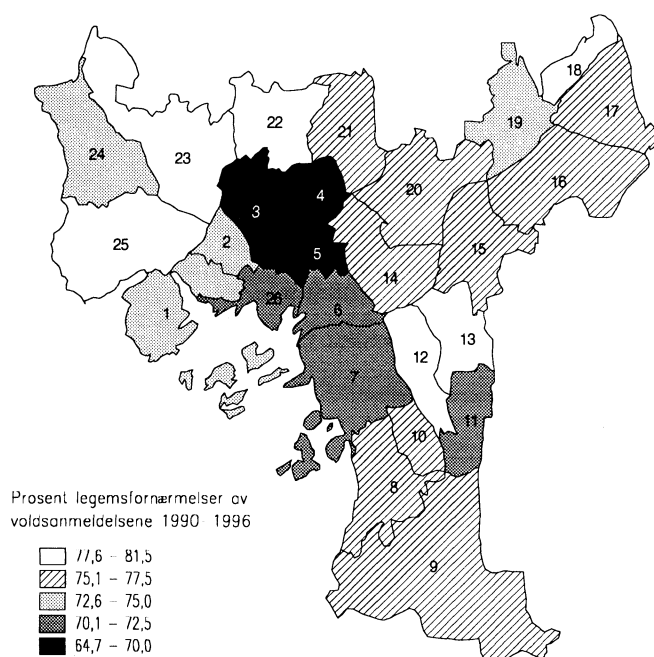
endret geografisk bilde i løpet av perioden. Fra tidlig på 1990-tallet har andelen legemsfor nærmelser sunket med 2-5 prosent i de sentrumsnære bydelene. Her er den anmeldte volden dermed blitt noe grovere. Økningen i andelen legemsfor nærmelser som kan påvises for hele Oslo, har derfor kommet utenfor sentrumsbydelene. Forskjellen mellom sentrumsområdet med den grovste volden, og den ytre by med mindre grov vold, har dermed blitt noe klarere.

Vold skjer i helgene

En vanlig antakelse er at vold på offentlig sted er nært knyttet til uteliv, og da spesielt i forbindelse med konsum av alkohol. Det finnes mange undersøkelser som knytter disse størrelsene sammen (Wikstöm 1991, Olaussen 1995b, Brink m.fl. 1997, Melhus og Sørensen 1997). I vårt materiale har vi ikke mulighet til å undersøke disse sammenhengene direkte, men vi har opplysninger om gjerningstidspunktet. Med en jevn fordeling av lovbruddene på alle ukedagene skulle 14,3 prosent av lovbruddene registreres på hver ukedag. Med en viss sammenheng mellom voldslovbrudd, alkohol og uteliv kan man forvente at både lørdag og søndag² har en andel av anmeldelsene på over 14,3 prosent. Hvis vi beregner hvor stor andel helgen utgjør av totaltallet for hver bydel, får vi et bilde som i figur 5.

Vi ser av figur 5 at Sentrum har større konsentrasjon av volds-kriminaliteten enn ventet knyttet til helgene. Her har 52 prosent av alle anmeldelsene gjerningstidspunkt enten på lørdag eller søndag. Også Grorud, Bøler og Østensjø har relativt mange av voldsanmeldelsene registrert i helgen, henholdsvis 45, 41 og 40 prosent.

Figur 4: Prosent legemsfornærmelser av voldsanmeldelsene i Oslo, 1990-1996

Se bydelsforklaring, figur 3

Kilde: Kriminalstatistikk, spesialkjøring

Vi har tidligere vist at det er kjennetegn ved Sentrum og de sentrumsnære bydelene som gjør Oslo atypisk i landssammenheng. Dette gjelder derimot ikke for konsentrasjonen av voldslovbrudd til lørdag og søndag. Med den samme inndeling som i tabell 2 finner vi at voldens konsentrasjon om helgene avtar med økende bystørrelse. "Resten av Norge" har en helgekonsentrasjon på 54 prosent, Trondheim har 52 prosent, Stavanger har 50 prosent og Bergen har 47 prosent. Oslo som helhet har ikke mer enn 40 prosent av voldslovbruddene på lørdag eller søndag. For Norge som helhet er prosenten 51. Det er i dette tilfellet Sentrum som er på linje med andre strøk av landet, mens andre deler av Oslo har en svakere konsentrasjon til helgene enn resten av landet. To bydeler – Sogn og Vindern – har en andel av lovbruddene på lør-

dag og søndag som faktisk ligger under 28,6 prosent, dvs. de har færre voldslovbrudd i helgen enn på andre dager. Det er også mange andre bydelers med svak helgekonsentrasjon.

Det er de indre, østlige bydelene som er mest belastet med hensyn til anmeldte voldslovbrudd. Befolkningen i Oslo indre øst oppgir også hyppigere enn befolkningen i andre bydelers at de er redde for å bli utsatt for vold. Mens en femdel av befolkningen i Oslo indre øst oppgir sin bydel som svært trygg, oppgir to tredeler i Oslo ytre vest sin bydel som svært trygg (Hagen m.fl. 1994). Voldsanmeldelsene følger det samme mønsteret som andre levekårsindikatorer. Bydelers med høy forekomst av anmeldt vold, har også høy arbeidsledighet, høyt sosialhjelpsnivå, lavt utdanningsni-

vå og høyt trygdenivå (Sosial- og helsedepartementet 1997, Barstad 1997). I tillegg følger et høyt anmeldelsesnivå i stor grad bydelers der skjenkestedene er mange (Statistisk sentralbyrå 1997b). Dette inntrykket befester seg ved at anmeldelsene i stor grad konsentreres til helgene.

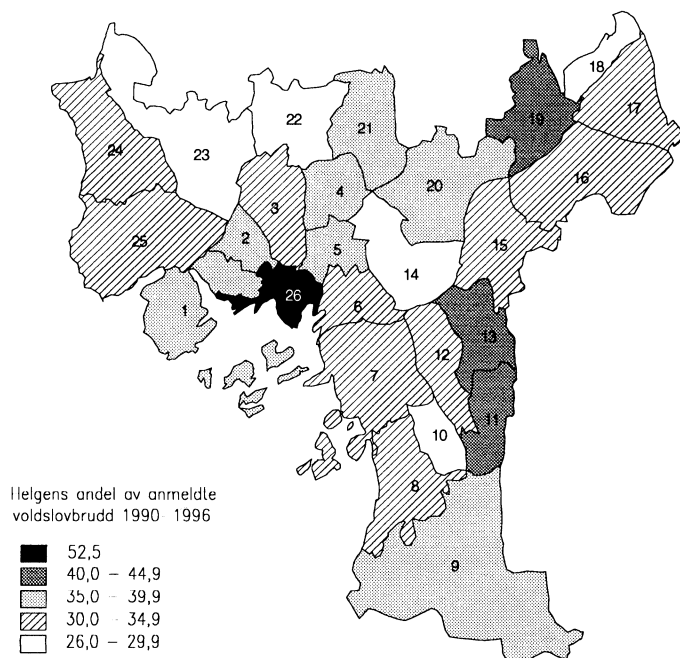
Mot et mer nyansert bilde

Antall voldsanmeldelser har økt jevnt siden 1990. Storbyene har flest lovbrudd pr. 1 000 innbyggere i hele perioden. I Norge ble det gjennomsnittlig anmeldt 29 voldslovbrudd hver dag i 1991 mot 37 i 1996. Drøyt seks av disse ble anmeldt i Oslo. Det kan ikke registreres en forgrovning av volden, men storbyene har noe grovere vold enn resten av landet. Den største økningen, eller den grovste volden finner vi imidlertid ikke i Oslo.

Det er deler av Oslo som skiller seg ut både i antall anmeldelser og grovhet. Sentrum og de sentrumsnære bydelene har høye anmeldelsestall og grovere vold enn andre strøk av byen. Oslo utenom sentrumsområdet har derimot anmeldelsestall som ligger vesentlig lavere enn landsgjennomsnittet. Her utgjør også de minst grove lovbruddene en større andel av totaltallet enn ellers i landet. I sentrumsområdet skjedde over halvparten av voldslovbruddene i helgen. Den samme konsentrasjonen finner vi også utenom de fire største byene. For de utpregede boligstrøkene i Oslo er lovbruddene mer spredt utover i uka.

Forskjellene internt i Oslo er større enn forskjellene mellom Oslo og andre deler av landet. Mønsteret i den registrerte voldskriminaliteten i Oslo følger både det samme mønster som mange andre levekårsvariabler og mønsteret for utelivet.

Figur 5: Lørdag og søndag sin andel av anmeldte voldslovbrudd i Oslo. 1990-1996

Se bydelsforklaring, figur 3

Kilde: Kriminalstatistikk, spesialkjøring

I Oslo finner man de mest belastede områdene i hele landet. Samtidig finner en at Oslo for det meste har fredelige bydeler, med mindre registrert voldskriminalitet enn i landet som helhet.

1. Jon benytter kapitlet i straffeloven om liv, legeme og helbred som voldsdefinisjon. Dette er ikke helt den samme definisjonen som vår, så prosenttallene er ikke direkte sammenliknbare.

2. Melhus og Sørensen (1997) viser at 75 prosent av registrerte skader ved Oslo legevakt i forbindelse med voldshandlinger skjer etter midnatt. De fleste skader med utgangspunkt i fredagens aktivitet vil dermed bli registrert på lørdag, tilsvarende vil resultatet av lørdagens aktivitet bli registrert på søndag.

Litteratur

Barstad, Anders (1997): *Store byer, liten velferd?* Sosiale og økonomiske studier 97, Statistisk sentralbyrå.

Brink, Ole m.fl. (1997): Mindre vold og hyppigere politianmeldelse, *Nordisk tidsskrift for kriminalvitenskap*, 84, 2, København: De nordiske kriminalistforeninger.

Gautun, Heidi (1996): *Voldens ansikt. Ungdoms erfaring med vold i Oslo og landkommuner*, Fafo-rapport nr. 189, Oslo: Forskningsstiftelsen Fafo.

Hagen, Kåre, Anne Berit Djuve og Pernille Vogt (1994): *Oslo: Den delte byen?* FAFO-rapport 161, Oslo: Forskningsstiftelsen Fafo.

Haslund, Ulla (1991): Fortsatt sterk økning, mest for volds- og narkotikaforbrytelser, *Samfunnsspeilet* 1991, 1, Statistisk sentralbyrå.

Jon, Nina (1995): Registrert voldskriminalitet i Oslo, *Nordisk tidsskrift for kriminalvitenskap* 82, 4, København: De nordiske kriminalistforeninger.

Jon, Nina (1997): *Et forstørret voldsbilde. En analyse av Oslovoldens utvikling på 1980-tallet*, Upublisert manus, Institutt for kriminologi, Universitetet i Oslo

Melhus, Knut og Katrine Sørensen (1997): Vold 1994 – Oslo legevakt, *Tidsskrift for Den norske lægeforening* 117, 2, 230–235.

Olaussen, Leif Petter (1995a): Angst for voldskriminalitet i Norge, *Nordisk tidsskrift for kriminalvitenskap* 82, 4, København: De nordiske kriminalistforeninger.

Olaussen, Leif Petter (1995b): *Beruse, utelivsdeltakelse og utsatthet for vold*, PHS Forskning, 3, Oslo: Politihøgskolen.

Olaussen, Leif Petter (1997): Seksti millioner mot vold, har det hjulpet? Skriftserien nr. 57, Institutt for rettssosiologi, Universitetet i Oslo.

Otnes, Berit (1989): Mer vold, men ikke flere ofre, *Samfunnsspeilet* 1989, 1, Statistisk sentralbyrå.

Sosial- og helsedepartementet (1997): Sammenligningstall for kommunene 1997. Akershus Østfold Oslo, *Styrings- og informasjonssystemet for helse- og sosialtjenesten i kommunene*, Oslo: Sosial- og helsedepartementet i samarbeid med Statistisk sentralbyrå og Statens helsetilsyn.

Statistisk sentralbyrå (1981): *Levekårsundersøkelsen 1980*, NOS B 320.

Statistisk sentralbyrå (1988): *Levekårsundersøkelsen 1987*, NOS B 772.

Statistisk sentralbyrå (1996): *Levekårsundersøkelsen 1995*, NOS C 301.

Statistisk sentralbyrå (1997a): *Kriminalstatistikk 1995*, NOS C 392.

Statistisk sentralbyrå (1997b): http://www.ssb.no/www-open/litt_av_hvert/forsk-torg/10.html, Spesialkjøring fra Bedriftsregisteret i SSB.

Wikström, Per-Olof (1991): *Urban Crime, Criminals, and Victims. The Swedish Experience in an Anglo-American Comparative Perspective*, New York: Springer-Verlag.

Frants Gundersen (fgu@ssb.no) og **Arnt Even Hustad** (hsd@ssb.no) er begge konsulenter i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for levekårsstatistikk.

Barnefamilier i Oslo:

Høyest inntekt på Vindern - lavest på Grünerløkka

12

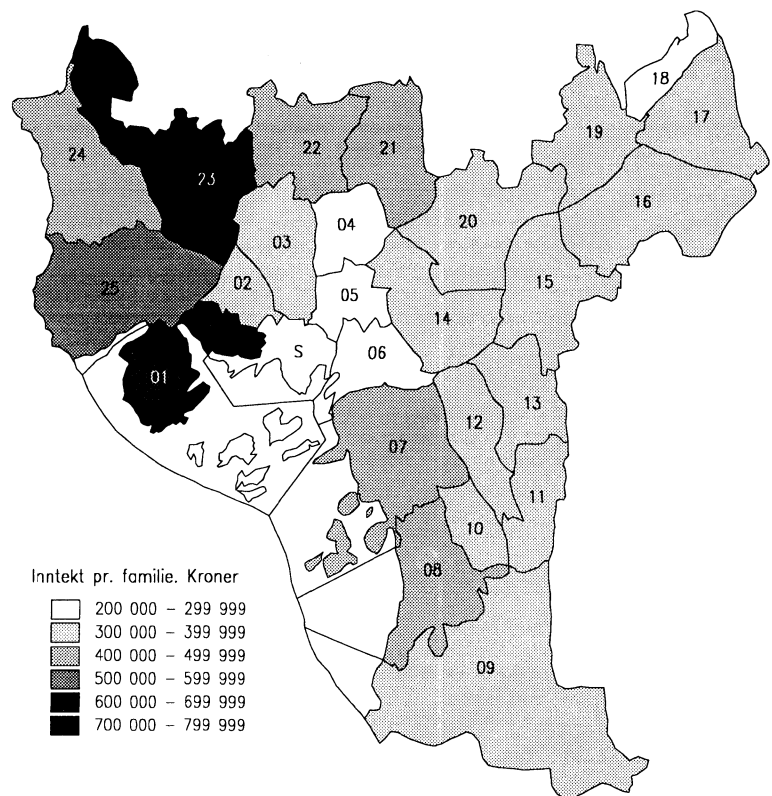
**Det er store inntektsforskjeller blant barnefamilieene i Oslo. Barnefamilier bosatt i Oslo indre øst har betraktelig lavere inntekt enn tilsvarende familier på vestkanten. En tobarnsfamilie på Vindern har eksempelvis i gjennomsnitt mer enn tre ganger så høy inntekt etter skatt som en tilsvarende familie på Grünerløkka-Sofienberg. De bydelene der inntektsnivået er høyest, er også de bydelene der inntektsfordelingen er mest skjev. Størst inntektsulikhet finner vi på Bygdøy-Frogner, mens barnefamilier på Mangle-
rud har den jevneste inntektsfordelingen.**

I det første nummeret av Samfunnsspeilet i år omhandlet en av artiklene ulikheter i inntektsnivå og inntektsfordeling blant barnefamilier i de ulike fylkene (Epland og Erstad 1997). Artikkelen fastslo at i de fylkene hvor inntektsnivået var høyest, var også inntektsforskjellene mellom barnefamilieene størst. I en særstilling stod Oslo hvor inntekts-spredningen var mye større enn i andre fylker. Oslo hadde flest barnefamilier representert både på det laveste og høyeste inntektstrinnet. I

denne artikkelen skal vi se nærmere på ulikheter i inntektsnivå og inntektsfordeling blant barnefamilier i de ulike bydelene i Oslo. Hvor i Oslo finner vi de laveste og de høyeste inntektene? Hvordan er inntekten fordelt innen hver enkelt bydel?

I denne artikkelen er barnefamilier avgrenset til *ektepar med barn* og *samboerpar med felles barn*. Denne avgrensningen er foretatt fordi datagrunnlaget er registeropplysninger som kun gir opplysninger om

Figur 1: Bydelkart¹ med gjennomsnittlig inntekt etter skatt, 1995

Mads Ivar Kirkeberg

¹ 01 Bygdøy-Frogner, 02 Uranienborg-Majorstua, 03 St. Hanshaugen-Ullevål, 04 Sagene-Torshov, 05 Grünerløkka-Sofienberg, 06 Gamle Oslo, 07 Ekeberg-Bekkelaget, 08 Nordstrand, 09 Søndre Nordstrand, 10 Lambertseter, 11 Bøler, 12 Manglerud, 13 Østtjø, 14 Høfvet-Sinsen, 15 Hellerud, 16 Furuset, 17 Stovner, 18 Romsås, 19 Grorud, 20 Bjørke, 21 Grefsen-Kjelsås, 22 Sogn, 23 Vindern, 24 Røa, S Sentrum,

Datagrunnlag og definisjoner

Inntektsopplysningene som er benyttet er hentet fra den registerbaserte inntektsstatistikken for inntektsåret 1995. Inntektsregisteret er en sammenkopling av flere ulike administrative registre som blant annet gir opplysninger om skattepliktige inntekter fra den personlige selvangivelsen og flere skattefrie stønader. Statistikken omfatter bosatte personer pr. 31.12.95. I datagrunnlaget for Oslo er én ekstremobservasjon fjernet.

De inntektskomponentene som er benyttet her framkommer etter følgende regnskap:

Yrkesinntekt

- + lønn, inklusive skattepliktige sykepenger
- + netto næringsinntekt (etter av- og nedskrivninger)
- + Kapitalinntekter
- + ligningsmessig inntekt av egen bolig
- + renteinntekter
- + aksjeutbytte
- + andre kapitalinntekter
- + Overføringer
- + barnetrygd
- + arbeidsledighetstrygd
- + ytelser fra folketrygden
- + tjenestepensjon
- + stipend
- + bostøtte
- + bidrag, livrenter
- + økonomisk sosialhjelp
- + grunnstønad
- + hjelpestønad
- + forsørgerfradrag
- = Samlet inntekt
- ÷ Utlignet skatt
- = Inntekt etter skatt
- ÷ Renteutgifter
- ÷ gjeldsrenter
- ÷ boligselskapsutgifter
- = Disponibel inntekt

I denne artikkelen er begrepet *inntekt etter skatt* benyttet. Årsaken til dette er den manglende symmetri mellom kostnads- og inntektssiden for bolig i datagrunnlaget. For å få et helt korrekt bilde av familienes økonomiske ressurser skulle den estimerte "fordelen ved å bo i egen bolig" vært trukket fra inntekten og kostnadene (renteutgiftene) vært lagt til, slik at man stod igjen med et tall for *disponibel inntekt*. Tall for renteutgiftene, hentet fra den personlige selvangivelsen, er fullstendige, mens inntekten av egen bolig, basert på ligningsverdien, er betydelig undervurdert. Manglende balanse mellom disse innteks- og kostnadstallene medfører at inntektsbegrepet *inntekt etter skatt* benyttes i stedet. På den måten unngår vi problemet med manglende symmetri i innteks- og kostnadsdisposisjoner for bolig når familienes økonomiske situasjon skal måles. Inntektstall for bolig fra den personlige selvangivelsen inngår riktignok i begrepet *inntekt etter skatt* som benyttes i denne artikkelen, men tallene er så lave at de ikke har noen betydning for inntektsnivået.

Hvis vi likevel tar hensyn til gjeldsrenter og boligselskapsutgifter for tobarnsfamilie i Oslo ved i stedet å benytte begrepet *disponibel inntekt* (hvor disse utgiftene er trukket fra), så endres ikke bildet nevneverdig. Gjennomsnittlige renteutgifter er vesentlig høyere blant tobarnsfamilier på Oslo vestkant sammenlignet med Oslo indre øst. Men selv etter at disse utgiftene er trukket fra, har f.eks. tobarnsfamilie på Bygdøy-Frogner mer enn det dobbelte i *disponibel inntekt* sammenlignet med tobarnsfamilier i Gamle Oslo.²

som er like store, slipper man å korrigere for ulikheter i familiestørrelsen ved hjelp av forbruksvekter (Epland og Erstad 1997). Familier med to barn under 17 år er også den mest vanlige type barnefamilie i Norge. I 1995 var det til sammen 156 000 ektepar eller samboerpar (med felles barn) som hadde to barn i denne aldersgruppen. Av disse var drøye 14 000 familier, eller om lag 9 prosent, bosatt i Oslo.

Store forskjeller i familieinntekt

I 1995 hadde norske tobarnsfamilier en gjennomsnittlig inntekt etter skatt på 343 000 kroner. Gjennomsnittet for tobarnsfamilier i Oslo var 404 000 kroner eller om lag 18 prosent høyere, men det er store forskjeller mellom barnefamilienes økonomiske ressurser i Oslo. Av de 26 bydelene i tabell 1 ligger 12 bydeler under landsgjennomsnittet, mens 18 bydeler ligger under gjennomsnittet for Oslo samlet. Verst stilt er bydelene i Oslo indre øst (omfatter Sagene-Torshov, Grünerløkka-Sofienberg og Gamle Oslo) samt Romsås. I alle disse fire bydelene ligger gjennomsnittlig inntekt godt under 300 000 kroner. Barnefamilier på Grünerløkka-Sofienberg har de laveste inntektene med et gjennomsnitt på 243 000 kroner eller kun 60 prosent av gjennomsnittlig inntekt i Oslo.

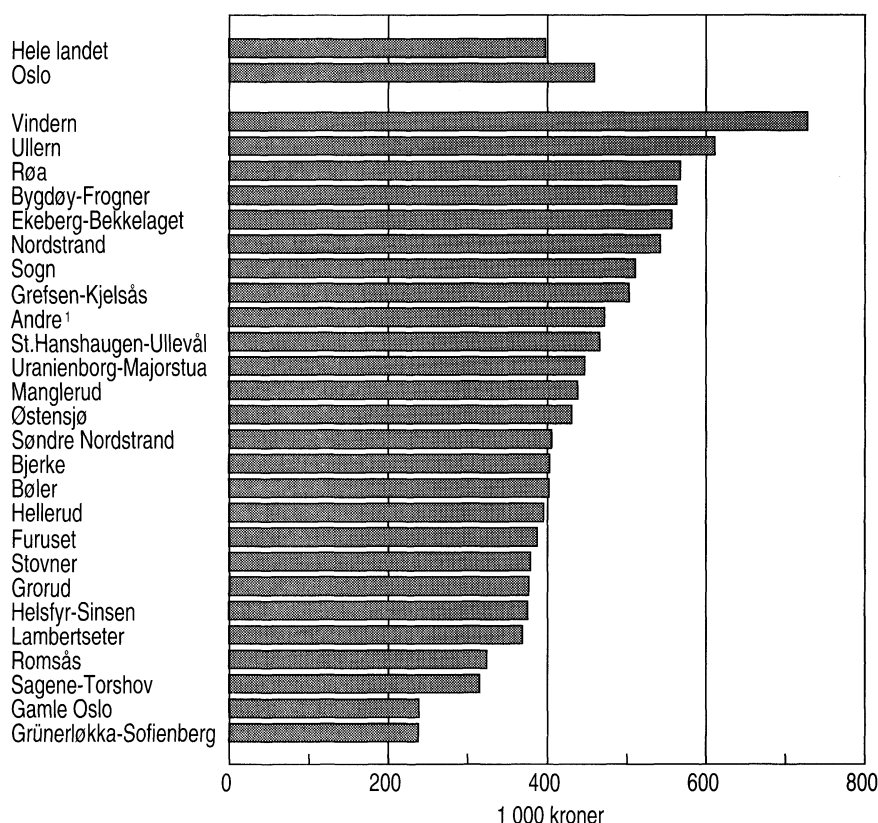
I den andre enden av inntektsskalaen finner vi bydeler på Oslo vestkant: Vindern, Bygdøy-Frogner og Ullern. Høyest inntekt har tobarnsfamilie på Vindern med en gjennomsnittlig inntekt etter skatt på 788 000 kroner, mer enn tre ganger så høy inntekt som tobarnsfamilie på Grünerløkka.

Når en benytter slike gjennomsnittstall, kan noen familier med svært høye inntekter trekke opp gjennomsnittsinntektene veldig mye. La oss derfor også se på medianinntekten. Medianen er den verdien som ligger i midten når man har sortert familiene etter inntektens størrelse. Hvis vi betrakter medianen for inntekt etter skatt i tabell 1, opprettholdes bildet av

familiesammensetning, og ikke om husholdningssammensetning.¹ Samboerpar uten barn eller med særkullsbarn er ikke med i statistikken.

Barnefamiliene er videre avgrenset til familier med to barn i alderen 0-16 år. Når man sammenligner inntektsnivå og -fordeling for familier

Figur 2: Gjennomsnittlig yrkesinntekt. 1995

¹ Familier i bydelene Sentrum og Marka, samt familier med uoppgett bydelskode
 Kilde: Registerbasert inntektsstatistikk 1995

lave inntekter på østkanten og høye inntekter på vestkanten, men forskjellene mellom bydelene blir mindre. Vi ser fortsatt at bydelene i Oslo indre øst samt Romsås kommer dårligst ut. Tobarnsfamiliene i Gamle Oslo har lavest medianinntekt etter skatt med 226 000 kroner. Barnefamiliene på Vindern ligger høyest med en medianinntekt etter skatt på i underkant av en halv million kroner.

Høye yrkesinntekter på vestkanten

Forskjellene i familieinntekt mellom bydelene skyldes først og fremst ulikheter i yrkesinntekt. I bydelene

på Oslo vestkant er det kun blant tobarnsfamilier på Uraniensborg-Majorstua og St.Hanshaugen-Ullevål at gjennomsnittlig yrkesinntekt ikke overstiger en halv million kroner (se figur 1). Yrkesinntekt er summen av lønnsinntekt og netto næringsinntekt fra selvstendig virksomhet. Gjennomsnittlig yrkesinntekt for tobarnsfamiliene i Norge var i 1995 på 398 000 kroner, og utgjorde 87 prosent av den samlede familieinntekten. For Oslo under ett eller 83 prosent av den samlede inntekten til familien. Til sammenligning har tobarnsfamiliene på Vindern hele 728 000 kroner i gjen-

nomsnittlig yrkesinntekt, men her utgjør yrkesinntekten bare 67 prosent av samlet familieinntekt. Dette skyldes at barnefamiliene på Vindern i tillegg har svært høye kapitalinntekter med til sammen 20 prosent av samlet inntekt. Det samme gjelder for tobarnsfamiliene på Bygdøy-Frogner hvor gjennomsnittlig yrkesinntekt og kapitalinntekt utgjør henholdsvis 66 og 18 prosent.

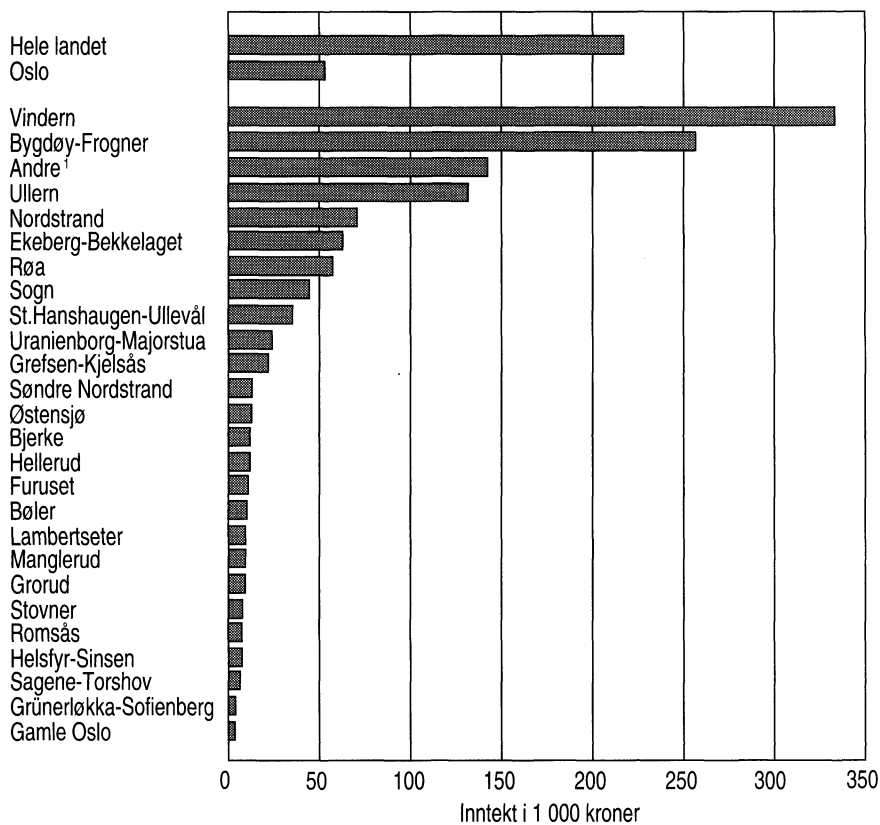
Tobarnsfamiliene på Grünerløkka-Sofienberg og i Gamle Oslo skiller seg ut med svært lave yrkesinntekter. Gjennomsnittlig inntekt er 238 000 kroner i begge disse bydelene. Tobarnsfamiliene på Sagene-Torshov følger deretter. Men selv om også disse familiene har en lav gjennomsnittlig yrkesinntekt, ligger de hele 77 000 kroner høyere enn de to andre bydelene i Oslo indre øst.

Høy arbeidsledighet og lavt utdanningsnivå i Oslo indre øst

Det er flere årsaker til de store forskjellene i yrkesinntekt mellom bydelene. Ser vi på antall registrerte arbeidsledige og deltakere på arbeidsmarkedstiltak i prosent av befolkningen 25-66 år, ligger de tre bydelene i Oslo indre øst "på topp". I Gamle Oslo, Grünerløkka-Sofienberg og Sagene-Torshov var henholdsvis 10,5, 9,8 og 6,5 prosent helt uten jobb eller på arbeidsmarkedstiltak i 1996. Lavest ledighets-tall har Vindern og Ullern med 2,0 og 2,3 prosent (Sosial- og helsedepartementet 1997).

Forskjeller i utdanningsnivå kan nok også være med på å forklare de store inntektsforskjellene. Ser vi på andelen tobarnsfamilier hvor foreldrene har høyere utdanning, finner vi det samme mønsteret. I fire av fem tobarnsfamilier på Vindern,

Figur 3: Gjennomsnittlig kapitalinntekt. 1995

¹ Familier i bydelene Sentrum og Marka, samt familier med uoppgett bydelskode
Kilde: Registerbasert inntektsstatistikk 1995

Sogn, Røa og Ullern har enten mannen, kvinnen eller begge to høyere utdanning, det vil si utdanning på universitets- eller høghskolenivå. På Grünerløkka-Sofienberg eller i Gamle Oslo har ikke mer enn hver tredje tobarnsfamilie så høy utdanning.

Flere andre undersøkelser påpeker også at vi finner de dårligste levekårene i Oslo indre øst. Det blir for eksempel laget en egen indeks for levekårsproblemer hvert år på bydelsnivå i Oslo, hvor det blant annet tas hensyn til antall sosialhjelpstilfeller, forventet levealder, antall

uførepensjonister, antall siktelser for voldskriminalitet, registrerte arbeidsledige etc. (Sosial- og helsedepartementet 1997). Også her kommer Gamle Oslo dårligst ut med en indeks på 9,4 sammenlignet med for eksempel Vindern med indeks 1,3 (jo høyere verdi på indeksen, desto flere levekårsproblemer sammenlignet med andre bydeler). I 1997 ble det startet opp et eget handlingsprogram for å bedre levekårene i Oslo indre øst. I statsbudsjettet for 1998 foreslås dette arbeidet videreført med en bevilgning på 50 millioner kroner (St.prp. nr. 1 1997-98).

Flest toinntektsfamilier på ytre østkant

Yrkesaktivitet har stor betydning for barnefamiliers inntektsnivå. Større yrkesaktivitet blant kvinner har ført til at éninntektsfamiliene har sakkert akterut inntektsmessig (NOU 1996:13). I tabell 2 ser vi på antall yrkestilknyttede i familien. En person er her definert som yrkestilknyttet dersom summen av lønns- og næringsinntekt er større enn folketrygdens minsteutbetaling til en enslig pensjonist (62 757 kroner i 1995). For hele landet sett under ett har 25 prosent av tobarnsfamiliene bare én yrkestilknyttet, mens 73 prosent av familiene har begge foreldrene i inntektsgivende arbeid. I knapt 3 prosent av familiene er det ingen av foreldrene som er yrkestilknyttet.

Av tabellen kan vi se hvor det er mest vanlig at begge foreldrene har inntektsgivende arbeid. I bydelene Grefsen-Kjelsås, Nordstrand, Ekeberg-Bekkelaget og Manglerud har om lag 80 prosent av tobarnsfamiliene to inntekter. Færrest toinntektsfamilier finner vi på Grünerløkka-Sofienberg og i Gamle Oslo. Her har kun 40 prosent av tobarnsfamiliene begge foreldrene i inntektsgivende arbeid. Oslo indre øst skiller seg også ut når vi ser på andelen av familiene hvor ingen av foreldrene er yrkestilknyttet. I én av fire tobarnsfamilier på Grünerløkka-Sofienberg og i Gamle Oslo har verken mannen eller kvinnen inntektsgivende arbeid. Dette henger godt sammen med de høye tallene for arbeidsledighet i Oslo indre øst, men det er også grunn til å tro at barnehagedekningen er med på å forklare denne lave yrkestilknytningen. Barnehagedekningen i Oslo indre øst er den klart laveste i hele Oslo. I Gamle Oslo var barnehagedekningen i 1995 på 39 prosent sammenlignet med 82 prosent på

Tabell 1: Inntektsregnskap for ektepar og samboerpar med to barn under 17 år. Hele landet og Oslo med bydelene. Hovedposter. Gjennomsnitt og median i kroner. 1995

	Gjennomsnitt			Median		Antall familier med to barn under 17 år
	Yrkesinntekt	Kapitalinntekt	Overføringer	Inntekt etter skatt	Inntekt etter skatt	
Hele landet	397 808	21 700	37 766	342 682	321 692	155 991
Oslo	459 096	53 080	40 577	403 891	356 763	14 254
Bygdøy-Frogner	563 249	256 617	39 508	618 664	397 747	303
Uranienborg-Majorstua	447 075	24 132	43 768	375 657	344 922	258
St.Hanshaugen-Ullevål	466 132	35 412	37 599	389 049	367 716	498
Sagene-Torshov	314 789	6 608	54 964	289 253	298 456	314
Grünerløkka-						
Sofienberg	238 032	4 082	63 832	242 543	232 967	354
Gamle Oslo	238 644	3 773	65 096	245 433	226 100	431
Ekeberg-Bekkelaget	556 810	62 717	35 655	465 561	397 933	604
Nordstrand	543 019	70 892	36 060	467 812	403 603	643
Søndre Nordstrand	405 691	13 140	43 084	344 687	342 331	1 523
Lambertseter	368 893	9 521	43 797	318 025	316 724	237
Bøler	402 209	10 426	41 492	336 671	332 997	432
Manglerud	438 580	9 418	35 519	353 688	354 851	418
Østensjø	431 185	12 818	40 191	353 249	343 937	467
Helsfyr-Sinsen	375 536	7 567	43 231	319 196	326 956	395
Hellerud	395 519	11 981	44 167	336 567	333 785	448
Furuset	387 600	10 932	45 052	331 838	333 138	1 047
Stovner	379 291	7 909	42 800	322 342	326 968	625
Romsås	323 868	7 612	46 531	290 581	289 215	196
Grorud	376 813	9 337	42 303	321 807	319 479	497
Bjerke	403 147	12 014	38 768	336 723	334 980	644
Grefsen-Kjelsås	503 477	21 924	34 446	402 185	390 037	647
Sogn	511 384	44 474	34 261	419 181	398 044	609
Vindern	728 179	333 297	32 251	787 715	497 667	789
Røa	567 946	57 349	34 862	464 182	416 213	818
Ullern	611 005	131 625	31 239	554 585	439 238	983
Andre ¹	472 130	142 226	33 885	466 628	307 257	74

¹ Restgruppen "Andre" omfatter familier i bydelene Sentrum og Marka samt familier med uoppgitt bydelkode

Vindern (Statistisk sentralbyrå 1996).

Et annet forhold som også er med på å forklare det lave antallet toinntektsfamilier i Oslo indre øst, er den høye andelen innvandrerfamilier som er bosatt i disse bydelene. At både mann og kvinne har lønnet arbeid, er mer uvanlig innenfor enkelte innvandrergrupper. Hvis vi utelater innvandrerfamiliene, øker andelen toinntektsfamilier på Grü-

nerløkka-Sofienberg og i Gamle Oslo fra 40 prosent til henholdsvis 71 og 72 prosent.

Høye yrkesinntekter blant mange fedre på vestkanten

Den lave familieinntekten til to-barnsfamiliene i Oslo indre øst kan altså delvis forklares ved at det i disse bydelene er mindre vanlig at begge foreldrene er i jobb. Litt interessant er det å se at på Bygdøy-Frogner og på

Tabell 2: Andelen ektepar og samboerpar med to barn under 17 år, etter antall yrkestilknyttede foreldre. Hele landet og Oslo med by-deler. Sortert etter andelen med to yrkestilknyttede. 1995. Prosent

	Yrkestilknyttede av foreldrene		
	Ingen	Én	Begge
Hele landet	3	25	73
Oslo	5	24	71
Grefsen-Kjelsås	2	18	80
Nordstrand	1	20	79
Ekeberg-Bekkelaget	2	20	78
Manglerud	2	20	78
Sogn	4	20	76
Røa	3	21	76
Ullern	4	20	76
Vindern	2	24	75
Østensjø	3	22	74
St.Hanshaugen-Ullevål	5	22	73
Bøler	4	22	73
Søndre Nordstrand	5	25	71
Furuset	5	24	71
Hellerud	5	25	70
Bjerke	4	26	70
Andre ¹	1	29	70
Lambertseter	6	25	69
Stovner	3	28	69
Grorud	4	27	69
Helsfyr-Sinsen	7	26	67
Romsås	5	29	66
Uranienborg-Majorstua	7	28	65
Bygdøy-Frogner	6	31	63
Sagene-Torshov ¹	14	28	59
Grünerløkka-			
Sofienberg	24	37	40
Gamle Oslo	23	37	40

¹ Restgruppen "Andre" omfatter familier i bydelene Sentrum og Marka samt familier med uoppgitt bydelkode

Uranienborg-Majorstua, hvor to-barnsfamiliene har høye gjennomsnittlige yrkesinntekter, er andelen toinntektsfamilier blant de laveste i Oslo. Forklaringen ligger trolig i et generelt høyt lønnsnivå blant fedrene i disse familiene. Yrkesinntekt for familiefedrene på Bygdøy-Frogner og på Vindern ligger for eksempel på henholdsvis 415 000 og 536 000 kroner i gjennomsnitt.

Med så høye inntekter hos mennene er det kanskje ikke like nødvendig med to inntekter i familien.

Mens forskjellene i gjennomsnittlig yrkesinntekt er relativt høy mellom mennene på Oslo øst- og vestkant, er det betraktelig mindre forskjell i kvinnenes yrkesinntekter. Riktignok har kvinnene på Vindern, Ullern og Røa relativt høye yrkesinntekter sammenlignet med gjennomsnittet i Oslo, men ser vi bort fra Gamle Oslo og Grünerløkka-Sofienberg, er det ikke så store forskjeller mellom kvinners yrkesinntekt på øst- og vestkanten. For eksempel har fedrene i tobarnsfamiliene på Bygdøy-Frogner nesten 50 prosent høyere yrkesinntekt enn fedrene på Manglerud, mens mødrene på Manglerud faktisk har en høyere yrkesinntekt (6 prosent) enn mødrene på Bygdøy-Frogner.

Høyest kapitalinntekter på Vindern og Bygdøy

Den samlede familieinntekten til en tobarnsfamilie er sammensatt av flere ulike typer inntekter. Vi har hittil sett på fordelingen av yrkesinntekt som er den klart viktigste inntekten til barnefamiliene. Men også to andre typer inntekter, kapitalinntekter og overføringer, har en viss betydning. *Kapitalinntekt* er renteinntekter fra bankinnskudd og avkastning fra ulike verdipapir, mens *overføringer* er stønader som for eksempel barnetrygd, arbeidsledighetsstrygd, sosialhjelp og ytelser fra folketrygden (se nærmere om dette i rammen). De aller fleste barnefamilier befinner seg i en fase av livet der det ikke er lett å spare, og kapitalinntektene har derfor liten betydning for familiens samlede inntekt (Epland og Erstad 1997). For landet sett under ett mottok tobarnsfamiliene vel 22 000 kroner i gjennomsnittlige kapitalinntekter i 1995. Oslo skiller seg her klart ut

Tabell 3: Gjennomsnittlig yrkesinntekt for mann og kvinne i ektepar og samboerpar med to barn under 17 år. Hele landet og Oslo med bydeler. Sortert etter kvinnens inntekt. 1995. Kroner

	Familieinntekt	Mannens inntekt	Kvinnens inntekt
Hele landet	397 808	269 203	128 016
Oslo	459 096	308 652	149 911
Vindern	728 179	536 466	191 097
Ullern	611 005	429 248	181 149
Røa	567 946	390 015	177 517
Grefsen-Kjelsås	503 477	327 592	175 317
Sogn	511 384	336 133	174 897
Nordstrand	543 019	367 497	174 314
Ekeberg-Bekkelaget	556 810	388 588	167 498
St.Hanshaugen-Ullevål	466 132	300 597	165 069
Manglerud	438 580	282 174	155 932
Andre ¹	472 130	318 581	153 345
Bygdøy-Frogner	563 249	414 978	147 720
Uranienborg-Majorstua	447 075	300 177	146 389
Østensjø	431 185	286 615	144 170
Bjerke	403 147	259 229	143 376
Bøler	402 209	260 465	141 245
Furuset	387 600	249 105	137 969
Søndre Nordstrand	405 691	269 280	135 908
Hellerud	395 519	260 474	134 739
Helsfyr-Sinsen	375 536	241 390	133 815
Lambertseter	368 893	234 531	133 677
Stovner	379 291	248 779	129 885
Grorud	376 813	247 876	128 456
Romsås	323 868	203 875	119 788
Sagene-Torshov	314 789	197 722	116 634
Grünerløkka-Sofienberg	238 032	148 251	89 351
Gamle Oslo	238 644	158 068	80 169

¹ Restgruppen "Andre" omfatter familier i bydelene Sentrum og Marka samt familier med oppgitt bydelkode

fra resten av landet med et gjennomsnitt på 53 000 kroner, men det er betydelige forskjeller mellom de enkelte bydeler. Igjen er det tobarnsfamiliene på Vindern og Bygdøy-Frogner som stiller i en klasse for seg. Gjennomsnittlig kapitalinntekt i disse familiene var henholdsvis 333 000 og 257 000 kroner. Tobarnsfamiliene i Oslo indre øst kommer også her dårligst ut. Gjennomsnittlig kapitalinntekt overstiger ikke 10 000 kroner for disse familiene, ei heller for tobarnsfamiliene på Lambertseter, Manglerud, Helsfyr-Sinsen, Stovner, Romsås og Grorud.

De største enkeltpostene for tobarnsfamiliene som har store kapitalinntekter, er aksjeutbytte og sekkeposten "Andre kapitalinntekter". At posten "Andre kapitalinntekter" er så høy i Oslo, kan imidlertid tyde på at det her kan skjule seg inntekter som egentlig er næringsinntekter fra utenby(gd)s kommuner, og ikke kapitalinntekter. Dette skyldes at det i datagrunnlaget ikke er mulig å skille ut slike næringsinntekter fra rene kapitalinntekter (Epland og Erstad 1997). Tobarnsfamiliene på Vindern har som nevnt 333 000 kroner i gjennomsnittlig kapitalinntekt. Av dette utgjør aksjeutbytte 158 000 kroner, mens andre

Tabell 4: Andelen ektepar og samboerpar med to barn under 17 år, etter ulike inntektstrinn. Inntekt etter skatt. Hele landet og Oslo med bydeler. 1995. Posent

	Inntekt etter skatt (1 000 kr)					
	Alle	-199	200-299	300-399	400-499	500-
Hele landet	100,0	7,0	32,3	41,4	13,1	6,1
Oslo	100,0	10,2	20,8	34,3	20,0	14,6
Bygdøy-Frogner	100,0	10,6	15,5	24,8	19,1	30,0
Uranienborg-Majorstua	100,0	14,3	24,0	27,5	18,2	15,9
St.Hanshaugen-Ullevål	100,0	10,4	18,9	31,7	23,9	15,1
Sagene-Torshov	100,0	22,9	27,4	36,6	10,5	2,5
Grünerløkka-Sofienberg	100,0	40,1	30,2	19,5	9,6	0,6
Gamle Oslo	100,0	37,8	35,3	18,8	6,3	1,9
Ekeberg-Bekkelaget	100,0	3,1	15,2	32,5	26,2	23,0
Nordstrand	100,0	3,4	13,1	32,3	26,6	24,6
Søndre Nordstrand	100,0	9,6	23,8	41,0	18,2	7,4
Lambertseter	100,0	11,4	30,4	42,2	12,2	3,8
Bøler	100,0	9,3	25,7	44,0	16,9	4,2
Manglerud	100,0	6,0	23,2	40,9	23,2	6,7
Østensjø	100,0	7,9	22,9	43,5	17,6	8,1
Helsfyr-Sinsen	100,0	15,4	25,6	38,7	16,5	3,8
Hellerud	100,0	11,4	24,1	40,8	16,5	7,1
Furuset	100,0	10,3	24,5	44,5	16,5	4,2
Stovner	100,0	10,9	28,3	43,0	14,9	2,9
Romsås	100,0	13,8	39,3	37,2	8,2	1,5
Grorud	100,0	10,9	30,0	39,6	15,5	4,0
Bjerke	100,0	9,3	27,2	42,7	15,4	5,4
Grefsen-Kjelsås	100,0	3,1	14,2	37,7	30,1	14,8
Sogn	100,0	9,2	12,5	28,6	26,6	23,2
Vindern	100,0	3,0	7,5	15,5	24,8	49,2
Røa	100,0	5,5	12,2	28,0	26,8	27,5
Ullern	100,0	6,3	9,6	22,8	27,7	33,7
Andre ¹	100,0	8,1	35,1	35,1	9,5	12,2

¹ Restgruppen "Andre" omfatter familier i bydelene Sentrum og Marka samt familier med uoppgett bydelkode

kapitalinntekter utgjør 140 000 kroner. Hvor mye av de 140 000 kronene som er kapitalinntekter, og hvor mye som skriver seg fra eventuell næringsvirksomhet utenfor Oslo, kan vi altså ikke si noe om.

Mest overføringer til tobarnsfamilier i Oslo indre øst

I gjennomsnitt mottok tobarnsfamilier i Oslo 41 000 kroner i overføringer i 1995. Dette er litt høyere enn landsgjennomsnittet på 38 000 kroner. De tre bydelene i Oslo indre øst får mest i overføringer fra det offentlige, ved at tobarnsfamilier i disse bydelene mottar langt mer i

økonomisk sosialhjelp enn hva som er tilfellet i andre bydeler. Familiene i Gamle Oslo fikk for eksempel 65 000 kroner i gjennomsnittlige overføringer i 1995, og av dette utgjør sosialhjelpen mer enn en tredjedel (23 000 kroner). Tildeling av statlig bostøtte og uførepensjon er også mest vanlig i Oslo indre øst.

Høyere inntektsnivå hvis innvandrerfamilier utelates

Vi har tidligere vært inne på at andelen toinntektsfamilier øker merkbart i Oslo indre øst dersom vi utelater innvandrerfamilier. Hvordan forandres inntektsnivået i de ulike

bydelene hvis vi utelater tobarnsfamilier hvor mannen er første- eller annengenerasjonsinnvandrer?³ På Sagene-Torshov, Grünerløkka-Sofienberg og i Gamle Oslo utgjør denne type innvandrerfamilier henholdsvis 45, 61 og 64 prosent av totalt antall tobarnsfamilier, men også Stovner og Romsås har mange innvandrerfamilier. I disse bydelene har faren innvandrerbakgrunn i mer enn hver tredje tobarnsfamilie. Lavest andel innvandrerfamilier har Vindern, Grefsen-Kjelsås og Nordstrand med kun 7 prosent.

Innvandrere fra Asia, Afrika, Mellom- og Sør-Amerika samt Tyrkia er i klart flertall i Oslo indre øst og på Romsås og Stovner. På Oslo vestkant er det også bosatt en del tobarnsfamilier med innvandrerbakgrunn fra disse delene av verden, men her er som regel barnefamilier fra Europa og Nord-Amerika i flertall blant innvandrerfamilierne.

Gjennomsnittlig inntekt etter skatt øker i alle bydeler når tobarnsfamilier med innvandrerbakgrunn utelates. Klart størst er økningen i de tre bydelene i Oslo indre øst. På Grünerløkka og i Gamle Oslo øker gjennomsnittlig inntekt etter skatt med mer enn 30 prosent når tobarnsfamilier med innvandrerbakgrunn ikke tas med. På Vindern er den tilsvarende økningen i gjennomsnittlig inntekt etter skatt på kun 2 prosent. Dette stemmer godt overens med tidligere undersøkelser av inntektsforholdene blant innvandrere. Innvandrerfamilier fra Asia, Afrika, Mellom- og Sør-Amerika samt Tyrkia har i gjennomsnitt en inntekt som ligger langt under inntekten til norske familier, mens innvandrerfamilier fra Vest-Europa og Nord-Amerika har et inntektsnivå på linje med norske familier (Kirkeberg 1997).

Flest rike barnefamilier på Vindern og Ullern

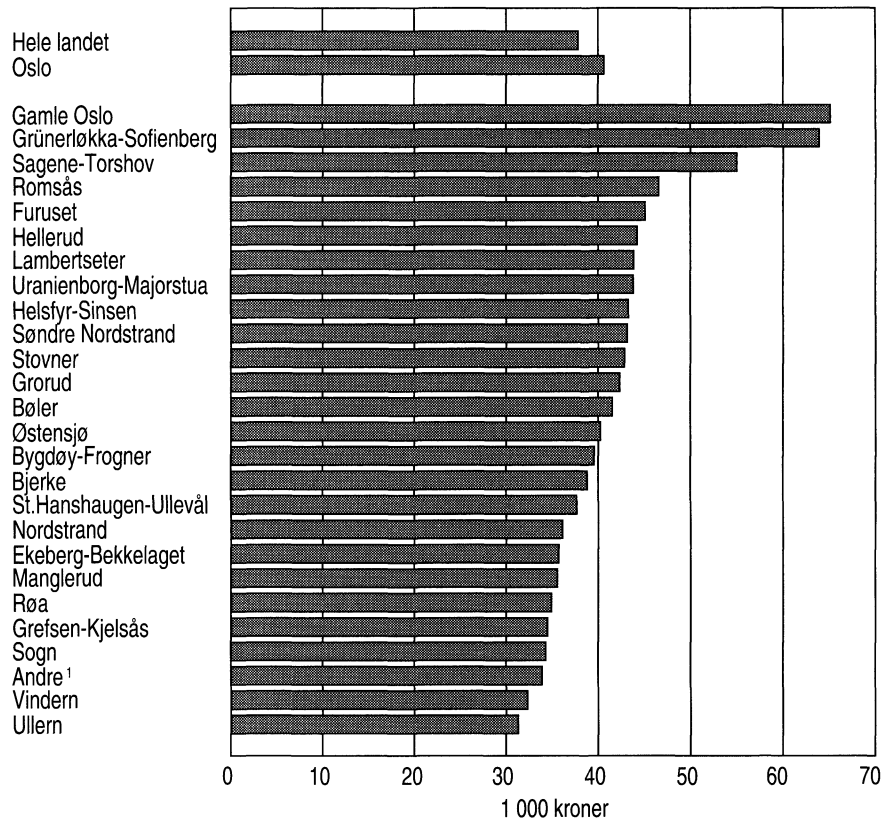
Gjennomsnittstallene har vist at inntektsnivået er høyest for tobarnsfamiliene på Oslo vestkant og lavest i Oslo indre øst. Gjennomsnittstall sier imidlertid ingenting om hvordan fordelingen av inntekt er, om det for eksempel er noen få familier med svært høye inntekter som drar gjennomsnittet opp, mens resten av familiene har en mer beskjeden inntekt.

Tabell 4 viser hvor mange familier som har inntekter i ulike intervaller for inntekt etter skatt. For landet totalt har kun 6,1 prosent av tobarnsfamiliene en inntekt etter skatt på over en halv million kroner sammenlignet med hele 14,6 prosent i Oslo. Men som vi ser, er det også mange tobarnsfamilier i Oslo som har en svært lav familieinntekt; 10,2 prosent har en inntekt på under 200 000 kroner. I landet sett under ett var det 7 prosent av tobarnsfamiliene som befant seg på dette inntektstrinnet.

Det er flest rike familier på Vindern. Her har nær halvparten av tobarnsfamiliene en samlet inntekt etter skatt på over en halv million kroner. Det er med andre ord ikke slik at det bare er noen få familier med svært høy inntekt som bidrar til det høye gjennomsnittstallet for Vindern. Som vi ser av tabellen, er det kun 3 prosent av tobarnsfamiliene i denne bydelen som har en inntekt under 200 000 kroner. Også Ullern og Bygdøy-Frogner har svært mange familier med høye inntekter. I disse to bydelene ligger om lag hver tredje tobarnsfamilie på det øverste inntektstrinnet.

Likeledes ser vi at Oslo indre øst er klart overrepresentert på det laveste inntektstrinnet. Hele 40,1 prosent av tobarnsfamiliene på Grüner-

Figur 4: Gjennomsnittlige overføringer. 1995

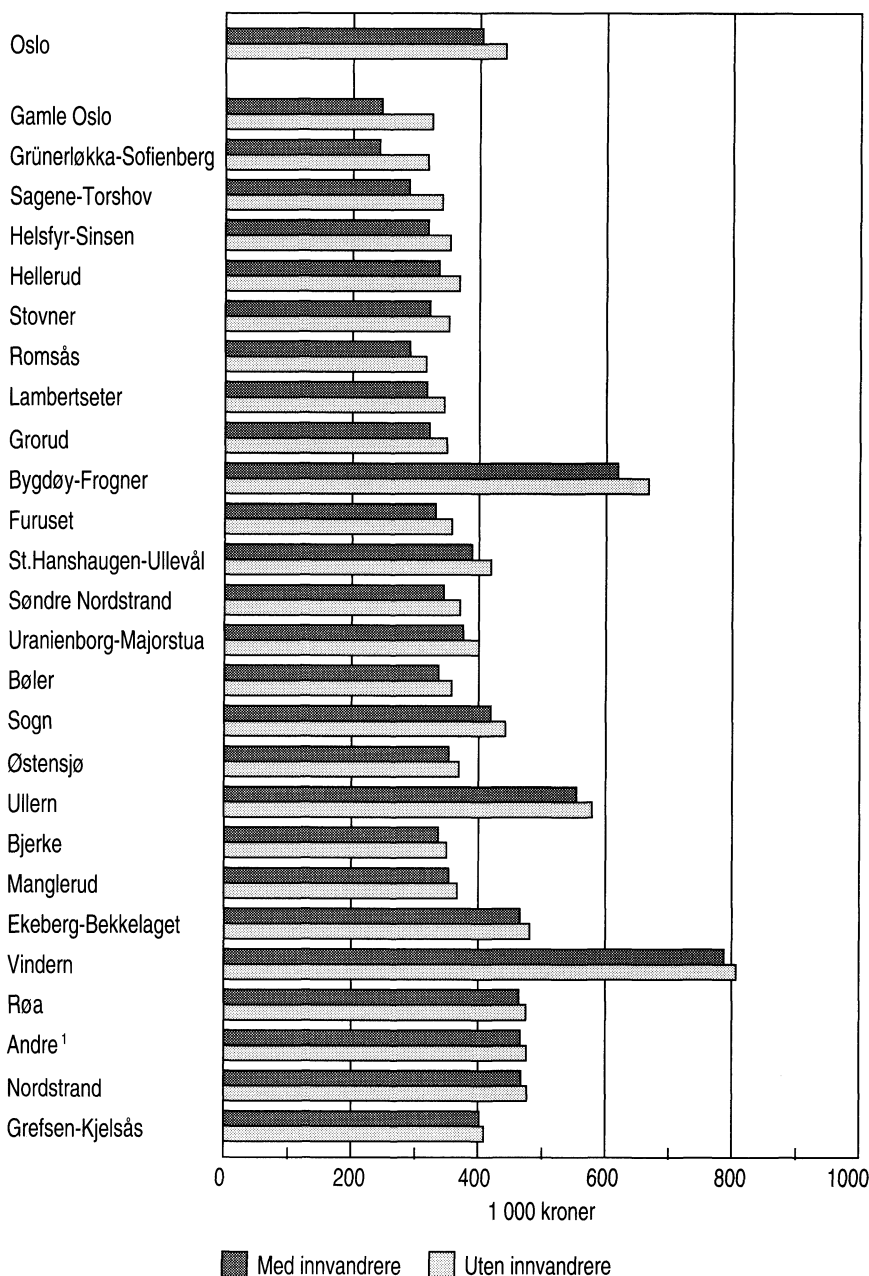
¹ Familier i bydelene Sentrum og Marka, samt familier med uoppgett bydelskode
Kilde: Registerbasert inntektsstatistikk 1995

løkka-Sofienberg har en familieinntekt på under 200 000 kroner. Tobarnsfamiliene i Gamle Oslo følger ikke langt etter med en andel på 37,8 prosent. Litt interessant er det å legge merke til at det også i bydelene Bygdøy-Frogner, Uraniensborg-Majorstua og St.Hanshaugen-Ullevål finnes en relativt stor andel familier (mellom 10 og 14 prosent) på det laveste inntektstrinnet.

Hvis vi rangerer alle tobarnsfamilier i hele Oslo etter familiens inntekt etter skatt, finner vi at de 10 prosent fattigste familiene i Oslo har en inntekt etter skatt som er lavere enn 198 725 kroner. De 10 prosent

rikeste har en inntekt som er høyere enn 549 713 kroner. La oss benytte disse to inntektsgrensene på hver bydel.⁴ Hvis inntektsfordelingen innen hver bydel hadde vært helt lik fordelingen i Oslo sett under ett, ville alle bydelene hatt 10 prosent av sine tobarnsfamilier henholdsvis under og over disse to inntektsgrensene. Dette er langt fra tilfellet. Tobarnsfamiliene på Vindern, Ullern og Bygdøy-Frogner er klart overrepresenterte blant de 10 prosent rikeste familiene i Oslo. Hele fire av ti familier på Vindern har en inntekt etter skatt som er like høy som for de 10 prosent rikeste i Oslo. Likeledes har for eksempel

Figur 5: Gjennomsnittlig inntekt etter skatt med og uten innvandrerfamilier. 1995

¹ Familier i bydelene Sentrum og Marka, samt familier med uoppgett bydelskode
Kilde: Registerbasert inntektsstatistikk 1995

Størst inntektsforskjell på Bygdøy - minst på Manglerud

I tabell 5 ser vi nærmere på hvordan inntekten er fordelt innen hver enkelt bydel. Tabellen viser gjennomsnittlig inntekt etter skatt for den tidelen av tobarnsfamiliene med lavest inntekt (desil 1) og den tidelen med høyest inntekt (desil 10). I tillegg viser tabellen hvor mye mer i inntekt den rikeste tidelen har i forhold til den fattigste tidelen innen de ulike bydelene.

Tabellen viser klart at det er store forskjeller i de økonomiske levekårene i Oslo. Hvis vi ser på Oslo under ett, så har den rikeste tidelen av tobarnsfamiliene mer enn sju ganger så høy inntekt som de 10 prosent fattigste. For landet totalt er det tilsvarende forholdstallet i underkant av fire. Men det er når vi går ned på den enkelte bydel i Oslo at de virkelig store inntektsforskjellene viser seg. De bydelene hvor inntektsnivået er høyest, er også de bydelene hvor inntektsfordelingen er mest skjev. Den mest skjeve fordelingen finner vi på Bygdøy-Frogner. I denne bydelen har den rikeste tidelen av tobarnsfamiliene hele 23 ganger høyere inntekt etter skatt enn den fattigste tidelen. De 10 prosent rikeste på Bygdøy-Frogner har 2 704 000 kroner i gjennomsnittlig inntekt etter skatt sammenlignet med 117 500 kroner blant de 10 prosent fattigste. Det er likevel tobarnsfamiliene i tidelen med høyest inntekt på Vindern som har høyest gjennomsnittlig inntekt. Den øverste tidelen i denne bydelen har hele 3,4 millioner kroner i gjennomsnittlig inntekt etter skatt. Dette er drøye 15 ganger høyere inntekt enn tobarnsfamiliene i tidelen med lavest inntekt på Vindern.

fire av ti tobarnsfamilier på Grünerløkka-Sofienberg en inntekt etter skatt som plasserer dem på nivå

med de 10 prosent fattigste tobarnsfamiliene i Oslo.

Vi ser ellers at inntekten også er relativt ujevnt fordelt i de to bydelene som har skilt seg ut ved å ha en

Tabell 5: Gjennomsnittlig inntekt etter skatt for desilgruppe 1 og 10. Ektepar og samboerpar med to barn under 17 år, 1995. Kroner. Omfatter ikke familier med negativ inntekt etter skatt. Hele landet og Oslo med bydeler. Sortert etter største forskjell mellom fattigste og rikeste tidel av familiene i hver bydel

	Gjennomsnittlig inntekt etter skatt		Forholdet mellom den fattigste og rikeste tidelen
	Desil 1	Desil 10	
Hele landet	173 805	661 721	3,8
Oslo	145 440	1 031 080	7,1
Bygdøy-Frogner	117 515	2 703 684	23,0
Vindern	223 670	3 399 816	15,2
Andre ¹	147 149	1 822 309	12,4
Ullern	148 830	1 797 175	12,1
Uraniensborg-Majorstua	128 883	859 736	6,7
Grünerløkka-Sofienberg	67 729	437 598	6,5
Sogn	131 179	843 765	6,4
Røa	173 746	1 086 246	6,3
St.Hanshaugen-Ullevål	139 018	827 553	6,0
Gamle Oslo	81 637	461 233	5,6
Ekeberg-Bekkelaget	209 964	1 168 229	5,6
Nordstrand	211 696	1 159 220	5,5
Sagene-Torshov	102 235	490 107	4,8
Hellerud	151 484	569 754	3,8
Søndre Nordstrand	157 583	573 939	3,6
Helsfyr-Sinsen	139 205	505 979	3,6
Bjerke	159 698	575 203	3,6
Lambertseter	150 222	533 670	3,6
Øststensjø	171 957	609 051	3,5
Romsås	131 807	464 329	3,5
Grefsen-Kjelsås	198 045	691 806	3,5
Furuset	152 251	530 606	3,5
Bøler	161 576	548 378	3,4
Stovner	155 727	513 352	3,3
Grorud	157 463	513 189	3,3
Manglerud	175 346	546 117	3,1

¹ Restgruppen "Andre" omfatter familier i bydelene Sentrum og Marka samt familier med uoppgitt bydelkode

svært lav gjennomsnittlig inntekt; Grünerløkka-Sofienberg og Gamle Oslo. De 10 prosent rikeste tobarnsfamiliene på Grünerløkka har mer enn seks ganger så høy inntekt som de 10 prosent fattigste. De 10 prosent fattigste på Grünerløkka-Sofienberg har kun en gjennomsnittlig inntekt på 68 000 kroner. De 10 prosent rikeste tobarnsfamiliene på Vindern har med andre ord en gjennomsnittlig inntekt etter skatt som er 50 ganger høyere enn de fattigste tobarnsfamiliene på Grünerløkka. Tallene bekrefter altså at Oslo er det stedet hvor forskjellene i de

økonomiske levekårene er større enn noe annet sted i landet (Barstad 1995). Manglerud er den bydelen hvor inntekten er jevnest fordelt. Her har den rikeste tidelen tre ganger høyere inntekt etter skatt enn de 10 prosentene med lavest inntekt.

1. Forskjellen på en husholdning og en familie kan kort oppsummeres som følger: En husholdning er alle personer som bor i samme bolig uansett slektsforhold. En husholdning kan derfor bestå av flere familier. Det finnes imidlertid ingen registeropplysninger over husholdninger i Norge, og med unntak for folketellingene blir

husholdningsstatistikk samlet inn ved hjelp av utvalgsundersøkelser. En familie er derimot personer som er bosatt på samme adresse og som har samme familienummer. To samboere uten felles barn vil for eksempel ha hvert sitt familienummer, og dermed bli regnet som to familier i familiestatistikken. Et ektepar (med eller uten barn) vil derimot bli regnet som én familie, og alle familiemedlemmene vil ha samme familienummer. Familiestatistikken lages på bakgrunn av registeropplysninger fra Det Sentrale Folkeregister (Vestli 1996).

2. For en nærmere drøfting av disse inntektsbegrepene, se Epland og Erstad (1997).

3. Tabell A. Gjennomsnittlig inntekt etter skatt for ektepar og samboerpar med to barn under 17 år. Familier hvor mannen er første- eller andregenerasjonsinnvandrer er utelatt. Oslo med bydeler. Gjennomsnitt. 1995. Kroner

	Inntekt etter skatt	Antall familier
Oslo	440 471	11 248
Bygdøy-Frogner	668 313	248
Uraniensborg-Majorstua	399 906	201
St.Hanshaugen-Ullevål	418 832	400
Sagene-Torshov	341 164	174
Grünerløkka-Sofienberg	318 703	139
Gamle Oslo	325 001	155
Ekeberg-Bekkelaget	481 079	546
Nordstrand	476 828	599
Søndre Nordstrand	370 443	1 160
Lambertseter	345 076	177
Bøler	357 219	340
Manglerud	366 796	365
Øststensjø	368 952	402
Helsfyr-Sinsen	354 007	279
Hellerud	368 309	326
Furuset	357 493	789
Stovner	352 267	422
Romsås	316 055	125
Grorud	349 003	375
Bjerke	349 647	497
Grefsen-Kjelsås	409 484	604
Sogn	442 125	544
Vindern	806 750	734
Røa	475 032	730
Ullern	578 713	847
Andre ¹	476 153	70

¹ Restgruppen "Andre" omfatter familier i bydelene Sentrum og Marka samt familier med uoppgitt bydelkode

4. Tabell B. De 10 prosent med høyest inntekt etter skatt og de 10 prosent med lavest inntekt etter skatt i Oslo, etter bydel. Ektepår og samboerpår med to barn under 17 år. Andelen av antall familier i hver bydel. Sortert etter andel i desil 10. 1995. Prosent

	Desil 1 prosent- andel	Desil 10 prosent- andel
Hele landet	6,8	3,9
Oslo	10,0	10,0
Vindern	3,0	39,2
Ullern	6,3	26,1
Bygdøy-Frogner	9,9	23,1
Røa	5,4	19,4
Ekeberg-Bekkelaget	2,8	16,4
Sogn	9,0	15,9
Nordstrand	3,4	15,2
Andre ¹	8,1	12,2
Uranienborg- Majorstua	14,3	11,2
St.Hanshaugen- Ullevål	10,0	9,6
Grefsen-Kjelsås	3,1	7,4
Østensjø	7,3	5,1
Søndre Nordstrand	9,3	4,1
Manglerud	5,7	3,1
Lambertseter	11,4	3,0
Hellerud	11,4	2,9
Bjerke	9,2	2,8
Furuset	10,3	2,5
Bøler	9,0	2,3
Sagene-Torshov	22,3	1,6
Gamle Oslo	37,1	1,4
Grorud	10,3	1,2
Stovner	10,4	1,0
Helsfyr-Sinsen	15,2	0,8
Romsås	13,8	0,5
Grünerløkka- Sofienberg	39,8	0,3

¹ Restgruppen "Andre" omfatter familier i bydelene Sentrum og Marka samt familier med uoppgitt bydelskode

Litteratur

Barstad, Anders (1995): Levekår i by og land *Samfunnsspeilet* 1995, 1, Statistisk sentralbyrå.

Epland, Jon og Terje Erstad (1997): Barnefamilie: De høyeste og laveste inntektene finner vi i Oslo, *Samfunnsspeilet* 1997, 1, Statistisk sentralbyrå.

Kirkeberg, Mads Ivar (1997): "Inntekt" i Kåre Vassenden (red.): *Innvandrere i Norge*

- *Hvem er de, hva gjør de og hvordan lever de?* Statistiske analyser 20, Statistisk sentralbyrå.

Statistisk sentralbyrå (1996): *Barnehager og tilbud til 6-åringer i skolen 1995*, NOS.

NOU (1996:13): *Offentlige overføringer til barnefamilier*, Barne- og familiedepartementet.

Sosial- og helsedepartementet (1997): *Sammenligningstall for kommunene 1997. Akershus Østfold Oslo, Styrings- og informasjonssystemet for helse- og sosialtjenesten i kommunene*, Oslo: Sosial- og helsedepartementet i samarbeid med Statistisk sentralbyrå og Statens helsetilsyn.

St.prp. nr. 1 (1997-98): *Statsbudsjettet for budsjetterminen 1998*, Finans- og tolldepartementet.

Vestli, Sissel (1996): *Avklaring av begrep og kjennemerker i familie- og barnestatistikken*, Notater 96/24, Statistisk sentralbyrå.

Mads Ivar Kirkeberg

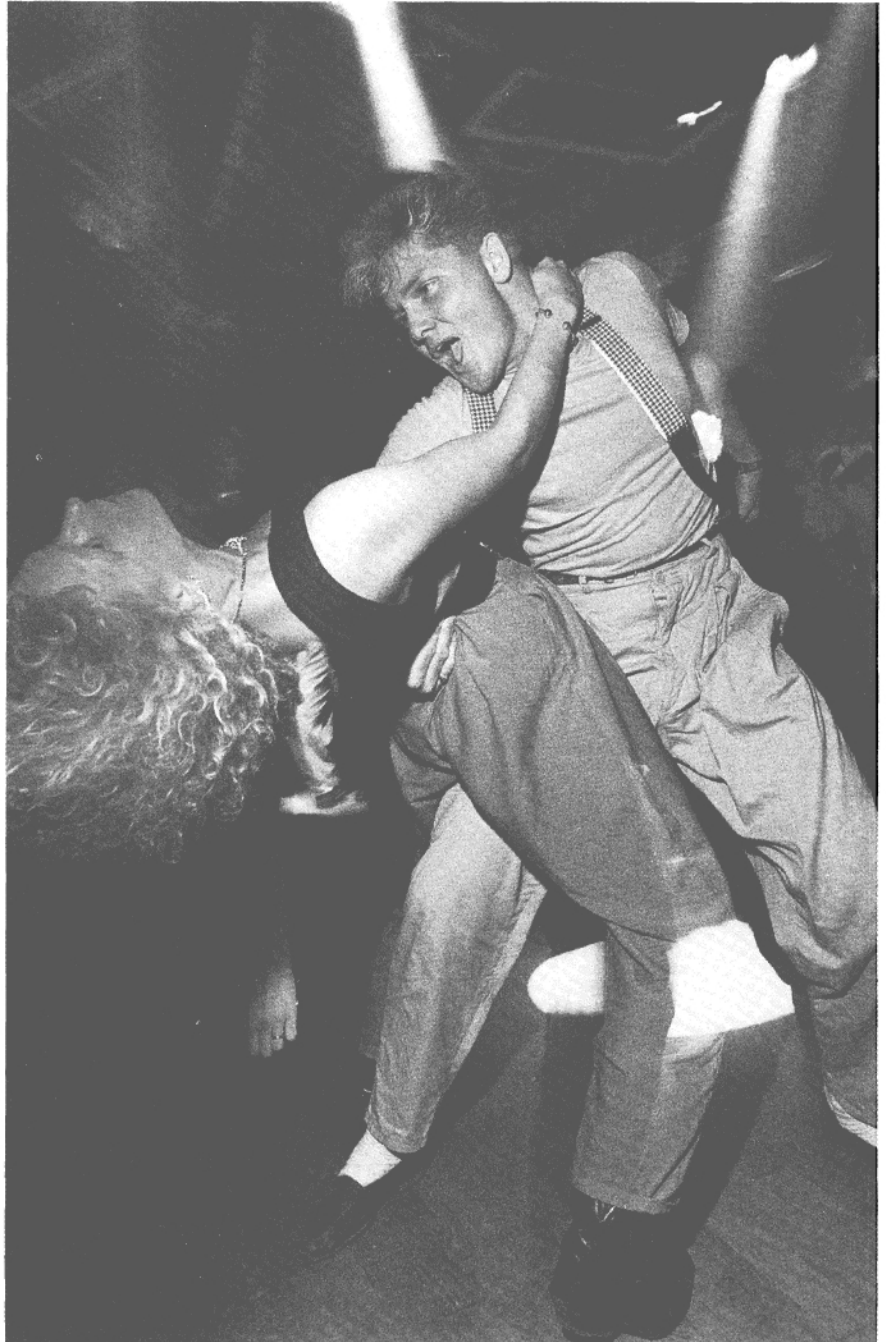
(mik@ssb.no) er rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for inntekts- og lønnsstatistikk.

Stadig flere går på dans:

Mot et samfunn med større plass for lek og moro?

Danseaktiviteten har økt mest blant unge jenter. Også blant eldre av begge kjønn er det blitt flere som nå og da tar seg en svingom. De ivrigste danserne finner en likevel blant ungdom, framfor alt unge menn. Uansett alder er enslige langt oftere å finne på dansegulvet enn kvinner og menn som lever i parforhold. Dette viser at dansen ikke bare er lek og moro, men også målrettet virksomhet for å finne en partner. Den økende danseaktiviteten kan likevel tyde på at moderne samfunnsutvikling kan gi større rom for ekspressiv og lekende virksomhet i noen grupper av befolkningen.

Anders Barstad

Det er langt fra alle som liker å danse. Men for ganske mange av oss er dansen noe av det morsomste vi vet, i hvert fall når vi danser med en person som faller oss i hu og som kanskje til og med får søt musikk til å oppstå i hjertet vårt. Her kan selveste Martin Luther føres som sannhetsvitne. For Luther var

tanken på dans ett av flere midler til å bekjempe fortvilelse og onde tanker: "...vi kan beseire Djevelens forsøk med forakt når vi slår bort anfektelsene, nekter å tenke på dem, og med vår sjel flyr til andre tanker, dans eller vakre jenter" (sitert etter Iversen 1996). For 450 år siden, akkurat som i dag, var

dans et symbol på livsglede og, kan det se ut til, et uttrykk for et forventningsfullt møte med det annet kjønn.

Dans som lek og ekspressiv virksomhet

Dans kan forstås som en ekspressiv (spontan, umiddelbart tilfredsstillende) virksomhet, i motsetning til den formålsrettede, instrumentelle virksomheten (Ramsøy 1975). Slik sett har dansen mye til felles med leken. Leken er kjennetegnet ved at den ikke har noe bestemt formål ut over seg selv. En av betydningene av det gammelnordiske ordet *leika* var nettopp "dans" (Enerstvedt 1982: 334).

Det er også en nær forbindelse mellom dans og følelser, jf. uttrykk som "han danset av glede" og "...en vill krigsdans". Det følelsesbetonte og ekspressive i dansen understrekes av musikkens rytmer, og av at dansen gjerne kombineres med et visst alkoholinntak. Allerede romeren Cicero ble berømt for utsagnet: "Ingen danser edru!" (Warme 1996). Alkohol fungerer i vår kultur som en inngangsbillett til et "sosialt rom" hvor det er lov å avvike fra de forventningene som vanligvis stilles til fornuftige voksne, et rom hvor det er lov å leke.

Av mange grunner dominerer den formålsrettede virksomheten våre liv (Ramsøy 1975). Flere samfunnsforskere har tidligere hevdet at det moderne samfunnet i økende grad er preget av formålsrettede virksomheter på bekostning av lek og spontane, følelsesbaserte handlinger. For eksempel mente den hollandske filosofen Huizinga i sin tid at lekeelementet i vår kultur var blitt svakere siden 1700-tallet. Flere av sosiologiens fremste skikkelser, som Max Weber (1864-1920) og i vår tid Jürgen Habermas, har sett

den økende utbredelsen av den strategiske, formålsrettede handlingstypen som det moderne samfunnets hovedproblem (Ramsøy 1975, Mortensen 1990, Østerberg 1978). Weber så samfunnets utvikling som en *rasjonaliseringsprosess*. Han var bekymret for at byråkratiet, det organisatoriske uttrykket for rasjonaliseringsprosessen, ville ødelegge individuell kreativitet og autonomi. Modernitetens viktigste problem var utbredelsen av denne formen for rasjonalitet på alle livsområder, som igjen kunne vanskeliggjøre dype og emosjonelle sosiale fellesskap (Guneriusen 1995).

Nå vil kanskje enkelte, med mer eller mindre solid bakgrunn i egne erfaringer, innvende at dansen langt fra alltid er preget av spontanitet og lekfullhet. Dansen er også et uttrykk for målrettet, strategisk handling, framfor alt i forhold til det annet kjønn (jf. Luther). Dessuten foregår dansen på utestedene innenfor bestemte organisatoriske rammer; i de fleste former for dans er det også visse regler som skal følges. I praksis er det ikke så enkelt å kategorisere dansen som enten det ene eller det andre. Vi står overfor et komplisert samspill mellom strategisk handling og spontan hengivelse, mellom selvbevissthet og selvforglemmelse, mellom Economic Man og Homo Ludens (det lekende menneske), slik det også er vist i studier av barns lek (Åm 1991).

Problemet med å fortolke hva dansen egentlig uttrykker, kan illustreres gjennom et underlig fenomen som forekom gjennom store deler av middelalderen; de såkalte danseepidemiene. Større grupper av mennesker ble grepet av et slags danseraseri, enkelte kunne danse i flere måneder av gangen, sies det. Danseepidemiene var kanskje en

form for massehysteri, med bakgrunn i forskjellige medisinske, sosiale og religiøse forhold. Den medisinske bakgrunnen var at en sopp i brødet, meldrøye, gav spasmer i hender, føtter og nakke (Warme 1996). I våre dager kan vi heldigvis utelukke spasmer som årsak til den iherdige fysiske utfoldelsen som kan iakttas på dansegulvene rundt omkring.

Dans som fellesskap

Dans gir muligheter for å oppleve samhörighet og fellesskap med andre. I dansen kombineres individuell utfoldelse med kollektiv tilhørighet. På dansegulvet er vi en del av en større sosial og kulturell helhet; en helhet som gir mening og identitet. Den identitetsbekreftende siden ved dansen uttrykkes slik av en ung jente:

"Jeg danser bare, musikken er god og føler at jeg og musikken er ett. Jeg er noe, jeg er et *noe* av bevegelse som tilhører musikken. Jeg er ikke bare meg, jeg danser", forteller "Cecilia", født 1973 (sitert i Gullestad 1996: 302). Slik sett tilfredsstiller dansen de kravene en må sette til et moderne fellesskap, at det gir en følelsesmessig tilknytning til et slikt fellesskap, samtidig som det anerkjenner individualiteten, gir rom for individuelle variasjoner og særegenheter (Mortensen 1990).

Dans som drøm og utopi

På bakgrunn av det foregående er det ikke til å undres over at dansen har en betydelig symbolverdi i vår kultur. Dansens tilknytning til manges forestillinger om det gode liv, gjør at den ofte vises til når sosiale utopier skal beskrives. Det mest kjente eksemplet er kanskje det siste verset i Klaus Hagerups "Slutt-sang (Ellinors vise)":

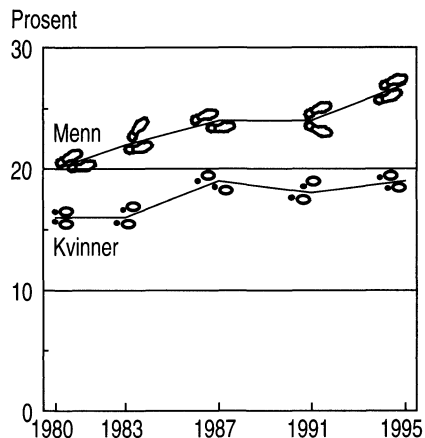
"Æ drømme at vi får en vår da undertrøkkinga på jorda stanse Ei ny tid kommer sjøl om fjellan står og det blir like fint å jobbe som å danse"

Her brukes dansen som et symbol på selvrealisering og frihetlig utfoldelse. I dansen utfolder vi oss i tråd med vår egenart, i nært samkvem med andre mennesker. Dansen står i motsetning til alle former for undertrykkelse, den gir rom for både fellesskap, fantasi, improvisasjon og følelser. Dansen som symbol på fellesskap og frihet fikk for øvrig en særlig betydning under okkupasjonen, da tyskerne i en periode forbød offentlige dansetilstelninger (Warme 1996).

Stadig flere går på dans

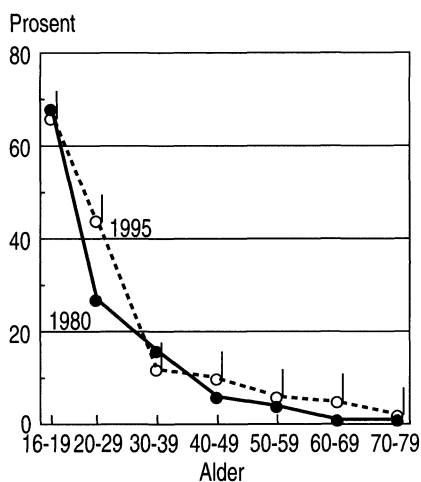
Etter disse luftige betraktningene om dansen som utopisk symbol, skal vi dvele litt ved dansens prosaiske sider: Hva vet vi om dansens utbredelse i samfunnet over tid? Hvor mange er de danseglade, og hvilke kjennetegn har de? Det er lite vi vet om dette med bakgrunn i

Figur 1: Andelen menn og kvinner som har gått på dans eller diskotek minst 10 ganger i løpet av de siste 12 måneder. Personer 16-79 år. 1980-1995. Prosent

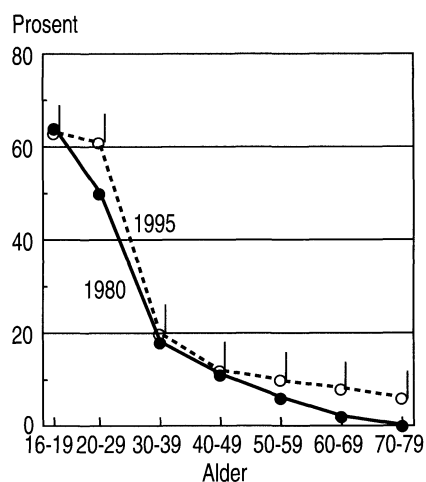
Kilde: Levekårsundersøkelsene

Figur 2: Andelen kvinner som har gått på dans eller diskotek minst 10 ganger i løpet av de siste 12 måneder, i ulike aldersgrupper. 1980 og 1995. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsene

Figur 3: Andelen menn som har gått på dans eller diskotek minst 10 ganger i løpet av de siste 12 måneder, i ulike aldersgrupper. 1980 og 1995. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsene

undersøkelser fra Statistisk sentralbyrå. I levekårsundersøkelsene er det imidlertid spurt om hvor ofte man har vært engasjert i forskjellige former for fritidsaktiviteter i løpet av en 12-månedersperiode, herunder hvor ofte man har gått på "dans, diskotek". Dette spørsmålet har vært stilt i hver av levekårsundersøkelsene som Statistisk sentralbyrå har gjennomført siden 1980. Spørsmålet har noen svakheter som det kan være grunn til å være oppmerksom på. Det er for det første usikkert i hvilken grad dans i forbindelse med private selskaper vil bli nevnt når en skal svare på spørsmålet. Siden diskotek inngår i spørsmålsstillingen, kan det tenkes at den som svarer først og fremst vil tenke på dansen som skjer på utestedene, i den "offentlige" sfæren. Et annet problem er at vi ikke kan være helt sikre på at den som har besøkt en dansetilstelning eller et diskotek også har deltatt i dansen, selv om det er grunn til å tro at dette gjelder de fleste. Men noen går

kanskje på diskotek mer for å treffe venner enn for å danse.

Med disse forbeholdene tyder levekårsundersøkelsene på at kretsen av danseglade har blitt utvidet de siste 15-20 årene. Mens 20 prosent av voksne menn hadde vært på en dansetilstelning minst 10 ganger i 1980, var andelen økt til 27 prosent i 1995. Blant kvinner var økningen noe mindre (figur 1). Om lag en fjerdedel av befolkningen er med andre ord på dans eller diskotek så ofte som en gang i måneden. Menn går noe oftere på dans enn kvinner. De virkelig ihverdige danserne er et mer sjeldent skue; 5 prosent av den voksne befolkningen hadde vært på dans så ofte som 40 ganger eller mer i 1995. Denne andelen var omtrent den samme som i 1980 (4 prosent). På den andre siden er det vel 4 av 10 som ikke har vært på dans eller diskotek overhodet i løpet av 12-månedersperioden, i 1980 var det vel 5 av 10 som ikke hadde trådt foten på dansegulvet.

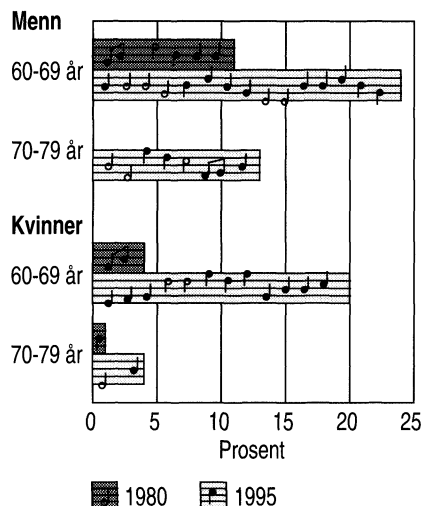
Unge jenter langt oftere på dans enn tidligere...

Det er blant de unge jentene vi kan registrere den sterkeste økningen i danseaktiviteten. Andelen jenter i 20-29-årsalderen som hadde vært minst 10 ganger på dans i løpet av året, økte fra 27 prosent i 1980 til 44 prosent i 1995 (figur 2). Også blant gutter i samme alder har det vært en betydelig vekst (figur 3). Ellers kan en se tegn til en økende danseaktivitet i de fleste aldersgrupper, med to unntak: De helt unge (16-19-åringene) av begge kjønn, og de 30-39-årige kvinnene. Vi skal avslutningsvis komme tilbake til en nærmere drøfting av årsakene til denne utviklingen.

....også sterk økning blant de eldre

Besøk på dansetilstelninger er blitt mer vanlig blant eldre enn tilfellet var for 15-20 år siden. Denne endringen er spesielt tydelig blant de eldre mennene (figur 3). Men som

Figur 4: Andelen menn og kvinner i aldersgruppene 60-69 år og 70-79 år som har vært på dans eller diskotek minst 3 ganger i løpet av de siste 12 måneder. 1980 og 1995. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsene

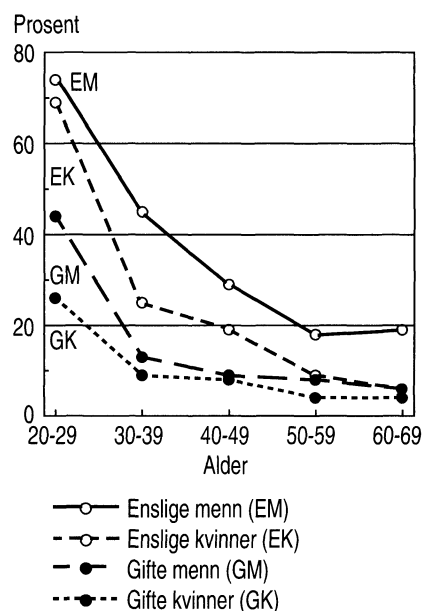
vist, er det få eldre som går på dans eller diskotek så ofte som 10 ganger i året eller mer. En får et bedre inntrykk av endringene blant de eldre når en også tar med dem som besøker dansetilstelninger noe sjeldnere. Mens bare 4 prosent av kvinner mellom 60 og 70 år hadde vært på dans så ofte som tre ganger eller mer i 1980, var andelen økt til hele 20 prosent i 1995 (figur 4). Den samme klare tendensen til økning finner en også blant andre grupper av eldre. I 1980 ble det ikke registrert noen menn i aldersgruppen 70-79 år som hadde vært minst tre ganger på dans, i 1995 var andelen 13 prosent.

Unge, enslige menn befolker dansegulvene

Vi skal nå forlate utviklingen over tid som tema, og i stedet se litt nærmere på hvem som befolker dansegulvene rundt omkring. Ved siden av at de mest danseglade er unge og at det er en viss overvekt av menn, er det framfor alt ett trekk som kjennetegner dem: De er *enslige*, dvs. verken gifte eller samboende. Figur 5 viser de store forskjellene som framtrer når vi kombinerer de tre kjennetegnene alder, kjønn og enslig/ikke-enslig. En ser blant annet svært tydelige forskjeller i 30-39-årsalderen. I denne alderen er det fremdeles svært vanlig for enslige menn å besøke dansetilstelninger, nærmere halvparten (45 prosent) gjør dette minst 10 ganger i året. Blant gifte eller samboende menn og kvinner er det bare vel 1 av 10 som er like ivrige, blant enslige kvinner 1 av 4. Selv blant enslige menn over 50 er det fremdeles snaut 1 av 5 som jevnlig oppsøker dansestedene.

At unge enslige er de ivrigste på dansegulvet, er delvis et uttrykk for at mange i denne gruppa er på intens leting etter en partner. Det ty-

Figur 5: Andelen menn og kvinner som har gått på dans eller diskotek minst 10 ganger i løpet av de siste 12 måneder, i grupper for alder og for status som enslig eller gift/samboende. 1995. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1995

der også på at danseaktiviteten har en sterk instrumentell, formålsrettet side. Dansestedene og diskotekene er en viktig arena for møter med det annet kjønn. En av flere årsaker til dansestedenes popularitet i vår tid er at ungdom kan velge sine ektefeller fritt, uten at familien griper inn i nevneverdig grad. Går en tilbake i historien, eller til andre samfunn enn det norske, er dette langt fra noen selvfølge. De moderne diskotekene og dansestedene blir således institusjoner som uttrykker det frie partnervalget, og som, formodentlig, gjør det lettere å gjøre gode valg. Den franske filosofen Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) var en av de første som framhevet danseballen som et arrangement hvor unge gifteferdige personer kunne bli kjent med hver-

andre, få en følelse av hverandres gode og mindre gode sider (Waltzer 1983). Riktignok mente Rousseau at både foreldre og besteforeldre burde være med som tilskuere, for å gi danseballet et visst preg av alvor og tyngde. Denne siden ved Rousseaus idé har nok få tilhengere i vår tid, i hvert fall blant de unge selv.

Mest dans i Nord-Norge

Det er små regionale forskjeller, men bosatte i Nord-Norge er litt mer aktive på dansegulvet enn bosatte i andre landsdeler. Forskjellen i danseaktivitet mellom bosatte i Nord-Norge og i Agder/Rogaland og østlandsfylkene utenom Oslo/Akershus er statistisk sikker, når en tar hensyn til ulikheter i urbaniseringsgrad og kjønns- og alderssammensetning mellom landsdelene. Er det sørlandsk pietisme og østlandsk trausthet, til forskjell fra den mer gladlynte, nordnorske frivoliteten, som ligger til grunn for dette? Tar vi hensyn til at Nord-Norge har litt flere enslige og flere samboere enn de andre landsdelene blir forskjellene mindre, men ikke helt borte. Vi velger her å la det kompliserte spørsmålet om kulturforskjellenes betydning stå åpent, men det er grunn til å understreke at forskjellene er små. Likheten i danseaktivitet mellom landsdelene er tross alt betydelig mer påfallende enn ulikheten.

Alder, familiesituasjon og vennskapsforhold betyr mest

Vi har gjennomført en såkalt multivariat analyse for å kunne si noe mer bestemt om hva som kjenner tegner de ivrigste danserne, dvs. de som har vært på dans eller diskotek minst 10 ganger i løpet av de 12 siste måneder. I denne analysen inngår en rekke demografiske og sosiale kjennetegn ved individene; når verdien på de andre kjennetegn-

nene holdes konstant, er det mulig å få et inntrykk av hva hvert kjennetegn "betyr" (i en statistisk forstand), sammenlignet med andre kjennetegn. Resultatene av analysen tyder på at samlivsforholdet har størst betydning for hvor ofte en besøker dansetilstelninger, ved siden av alder.¹ I analysen er det også skilt mellom gifte og samboende; samboende går oftere på dans enn de gifte, men ikke så ofte som enslige. Denne sammenhengen er uavhengig av om en har barn, hvor ofte man omgås venner o.l.

God kontakt med venner er også noe som kjennetegner de mest danseaktive. De som har liten kontakt med gode venner, eller som ikke har noen fortrolig venn, går forholdsvis sjelden på dans. Sammenhengen mellom dans og vennskapskontakt er tydeligst blant menn. Her vil naturligvis årsakssammenhengene gå begge veier, siden besøk på dansesteder er en av mange måter å tilbringe tid sammen med venner på, i tillegg til at dansestedene er en arena hvor vennskap etableres og utvikles. Videre, og ikke spesielt overraskende, har de som jevnlig er på dans sjeldnere barn i husholdningen. At enslige kvinner oftere enn enslige menn har omsorg for barn, er etter alt å dømme en av årsakene til at den førstnevnte gruppa såpass sjelden er å finne på dansetilstelninger.

Ellers er det på mange måter slående hvor sosialt bredtfavnende dansen er som fritidsaktivitet. De sosiale skillene er gjennomgående små. Økonomiske problemer har liten betydning. Økonomiens betydning er imidlertid avhengig av kjønn; menn med hyppige økonomiske problemer er sjeldnere å finne på dansegulvet enn menn som aldri har slike problemer. Det er ingen forskjeller i danseaktivitet mellom personer

med ulik utdanningsbakgrunn, med ett vesentlig unntak: Menn og kvinner med meget høy utdanning (minst 15 års utdanning) er mindre danseaktive enn dem som har lavere utdanning. Helsetilstanden har betydning, men mindre enn man kunne forvente. Det er først når helsetilstanden blir svært dårlig, at sjansen for å være en iherdig danseløve reduseres i betydelig omfang. Som nevnt, er det mulig at noen besøker en dansetilstelning eller et diskotek uten å danse, men mer er der for å treffe venner, drikke osv. I den grad det er tilfellet, vil det redusere sammenhengen med helse. Hvor en bor i landet har i seg selv lite å si for hvor mye en danser. Men selv etter kontroll for en rekke demografiske og sosiale kjennetegn er det en svak tendens til at bosatte i Nord-Norge er mer aktive på dansegulvet enn bosatte i Agder og Rogaland (forskjellen er på grensen til å være statistisk sikker).

På ett viktig punkt ødelegges bildet av dansen som en fritidsaktivitet for "alle". Dans er en av mange former for sosial deltakelse og fritidsaktivitet hvor ikke-vestlige innvandrere er mindre aktive enn nordmenn. Andelen fra ikke-vestlige land som har gått på dans eller diskotek i løpet av året, er bare om lag halvparten av andelen blant nordmenn (Blom og Aall Ritland 1997). Forskjellen har sannsynligvis sammenheng med at en større andel av de ikke-vestlige innvandrerne lever i parforhold og har barn (se Svein Bloms artikkel i dette nummer av Samfunnsspeilet), men den store forskjellen i danseaktivitet tilsier at dette neppe er hele forklaringen. Andre forklaringer kan være dårlig økonomi, at en betydelig andel av innvandrerne ikke har norske venner og at det skjer en regelrett diskriminering på utestedene, for

eksempel gjennom at fargede innvandrere nektes adgang.

Hvorfor er det flere som danser?

Hvordan skal vi forstå økningen i danseaktiviteten, at stadig flere er å finne på diskoteker og andre dansesteder? Når flere enn tidligere oppsøker dansestedene, synes en av forklaringene å ligge i den forlengede ungdomstiden. Det som tidligere var typiske tenåringsaktiviteter, slik som hyppige besøk på diskotekene, har forskjøvet seg oppover i aldersklassene (jf. figurene 2 og 3). Dette har igjen sammenheng med utdanningsrevolusjonen, som for alvor startet på 1960-tallet, og som ble forsterket gjennom lavkonjunkturen og de vanskelige forholdene på ar-

beidsmarkedet på slutten av 1980-årene. Mange unge er ikke ferdige med utdanningen før de er langt opp i 20-årene. Den lange utdanningsperioden innebærer at familie-etablering, barnefødsler og heltids-etableringen i arbeidslivet utsettes. En større del av befolkningen befinner seg dermed i en livsfase hvor livets alvor ennå ikke har innhentet dem helt, i en fase hvor de har forholdsvis få forpliktelser og mer fritid enn mange andre. Ungdomstiden gir tid og rom for samvær med venner, for lek, dans og moro. I senere faser av livet, når de fleste er etablert i yrkeslivet og har ansvar for barn og ektefelle, får formålsrettede handlinger en annen og større tyngde. Og når en har etablert seg i et parforhold, er en vesentlig del av

den mer formålsrettede motivasjonen ("sjekkingen") for å gå på dans eller diskotek borte.

At flere eldre går på dans, kan delvis ha sin bakgrunn i at helsetilstanden er blitt bedre, og dels i at de eldre har fått bedre økonomi og mer fritid. Fritidsøkningen blant eldre har vært langt sterkere enn for andre aldersgrupper i de senere årene (Haraldsen og Kitterød 1992). Dette har igjen sammenheng med at eldre menn sjeldnere er yrkesaktive enn tidligere; lavere pensjonsalder og flere uføretrygdede har ført til en tidligere avgang fra yrkeslivet. Blant eldre kvinner skyldes fritidsøkningen blant annet at det brukes mindre tid på husarbeid.

Som årsak til at flere går på dans, kan en heller ikke se bort fra kulturelle endringer. Det har skjedd store verdiendringer i det norske samfunnet; verdier som understreker betydningen av å "være seg selv", uttrykke seg selv, er blitt viktigere (Gullestad 1996). Dansen er en ekspressiv virksomhet, som nettopp gir muligheter for å finne og være seg selv, i samspill med andre. For ungdom på leting etter identitet og forankring kan dansen være spesielt viktig.

Som vist, er det framfor alt de unge enslige som befolker dansestedene. Siden det har vært en viss økning av andelen enslige i befolkningen (Barstad 1996), er også dette en mulig forklaring på den økte danseaktiviteten. Det er flere som til enhver tid er på leting fordi samlivsbrudd har blitt mer vanlig. Den sterke veksten i andelen yngre mennesker som lever i ugift samliv, er også en mulig bidragsfaktor, siden det ser ut til at samboere oftere går på dans enn gifte.

Større plass for leken?

I innledningen refererte vi til filosofer og sosiologer som var bekymret for lekens plass i det moderne samfunnet, for at den stadig mer formålsrasjonelle og byråkratiske organiseringen av samfunnet skulle fortrekke kreativitet og autonomi, den lekfulle og spontane virksomheten. Er økningen i danseaktiviteten et tegn på at disse bekymringene er overdrevne? At det er blitt flere som oppsøker dansestedene, er naturligvis ikke i seg selv noe tilstrekkelig grunnlag for å gi svar på slike komplekse og omfattende spørsmål. Som vist, kan ikke dansen entydig betraktes som en lekende og spontan virksomhet. Vi har heller ikke gitt noen definitive svar på hvorfor denne økningen har funnet sted, men antydningene er mulige svar. Likevel

kan en i det minste reise spørsmålet om pessimismen med hensyn på den spontane, ekspressive virksomhetens plass i det moderne samfunnet har vært vel stor. For eksempel har teknologiske framskritt og utviklingen av velferdsstaten både muliggjort og nødvendiggjort at yrkesaktiviteten i større grad har blitt konsentrert på midten av livsløpet. Utbyggingen av utdanningsinstitusjonene og av trykkesystemet er en del av velferdsstatens framvekst, og har gjort det mulig for ungdom og eldre å leve et liv som gir større muligheter for lekende virksomhet, for dans og annen underholdning. Forbedringen av helsetilstanden, som også har sammenheng med utbyggingen av velferdsstaten, er en annen side ved levekårsendringene som forbedrer mulighetene for å engasjere seg i lek og moro. På den andre siden er det også slik at fritidsøkning og flere muligheter for lek ikke alltid er av det gode. Både blant unge og eldre finner en dem som savner forankringen i arbeidsliv og familie. Leken kan fort oppleves som meningsløs hvis den ikke balanseres av andre og mer formålsrettede virksomheter.

1. I analysen, utført på Levekårsundersøkelsen 1995, inngikk følgende uavhengige variabler: Alder, kjønn, utdanningsnivå, økonomiske problemer, materielle goder, samlivsstatus, tilknytning til arbeidslivet, antallet fortrolige venner utenom egen familie, kontakthypighet med gode venner utenom egen familie, barn i husholdningen, organisasjonsaktivitet, landsdel, bostedets urbaniseringsgrad, psykisk helse og nedsatt aktivitetsnivå på grunn av helseproblemer. Som metode ble logistisk regresjon benyttet. Modellen estimerte sjansen for at en person hadde vært på dans eller diskotek minst 10 ganger i løpet av de siste 12 måneder, gitt verdiene på de forskjellige bakgrunnsvariablene.

Litteratur

Barstad, Anders (1996): Flere aleneboende, men færre venneløse, *Samfunnsspeilet* 1996, 1, Statistisk sentralbyrå, 24-29.

Blom, Svein og Agnes Aall Ritland (1997): Levekår blant ikke-vestlige innvandrere: Trang økonomi, men færre enn antatt opplever diskriminering, *Samfunnsspeilet* 1997, 1, Statistisk sentralbyrå, 2-16.

Enerstvedt, Regi Th. (1982): *Mennesket som virksomhet*, Oslo: Tiden Norsk Forlag.

Gullestad, Marianne (1996): Verdiendringer i Norge, *Nytt Norsk Tidsskrift* 3-4, 1996, 295-307.

Guneriusen, Willy (1995): *Postmodernitet - slutten på det moderne prosjektet?* Paper til den nordiske sosiologkongressen i Helsingfors, juni 1995.

Haraldsen, Gustav og Hege Kitterød (1992): *Døgnet rundt. Tidsbruk og tidsorganisering 1970-90. Tidsnyttingsundersøkelsene*, Sosiale og økonomiske studier 76, Statistisk sentralbyrå.

Iversen, Olav Hilmar (1996): Martin Luthers somatiske sykdommer. En kort novelistisk patografi 450 år etter hans død, *Tidsskrift for den norske lægeforening* 1996, **116**, 30, 3643-6.

Mortensen, Nils (1990): "Hvordan kan et moderne fællesskab tænkes?" *Dansk Sociologi* 2, 1990.

Ramsøy, Odd (1975): "Fritid og rekreasjon" i Ramsøy, Natalie Rogoff og Mariken Vaa (red.): *Det norske samfunn*, bd. 2, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 658-681.

Østerberg, Dag (1978, red.): *Handling og samfunn. Sosiologisk teori i utvalg*, Oslo: Pax Forlag.

Warme, Reidar (1996): *Dansens historie. En oversikt over dans i Europa fra de tidligste tider og fram til vårt århundre*, Oslo: Etnisk Forlag.

Waltzer, Michael (1983): *Spheres of Justice. A defence of Pluralism and Equality*, Oxford: Blackwell.

Åm, Eli (1991): Economic Man versus Homo Ludens. To aspekter ved barns lek, *Tidsskrift for samfunnsforskning* 1991, **32**, 53-63.

Anders Barstad (aba@ssb.no) er forsker i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for demografi og levekårsforskning.

Utvandring blant innvandrere:

Flyktninger forblir, nordboere reiser hjem

Av innvandrerne som kom i perioden 1986-1990, var 43 prosent utvandret før utgangen av 1995. Vestlige innvandrere utvandrer hyppigst, mens flyktninger og yrkesaktive i stor grad blir værende. Arbeidsledighet hemmer også utvandring. De fleste som utvandrer reiser hjem til sitt føde-land. Innvandrere som er kommet utenfor perioden 1986-1990 har imidlertid et annet utvandringsmønster.

Tone Ingrid Tysse og
Nico Keilman

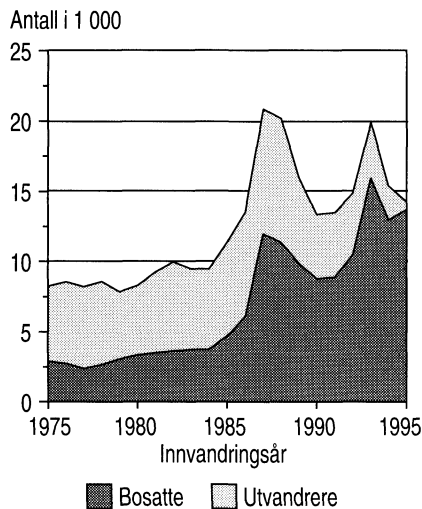
Innvandring og innvandrere som gruppe har vært gjenstand for mye oppmerksomhet de siste 20 årene. *Utvandring* blant innvandrere er et tema som ikke på langt nær har vært viet den samme interessen. Det knytter seg imidlertid mange interessante spørsmål til et slikt tema: I hvor stor grad vender innvandrere tilbake til landet de kom fra, eventuelt til et tredje land? Hvor lenge har de bodd i Norge før de forlater landet? Vil innvandrere med ulik landbakgrunn også ha forskjellig utvandringsmønster? Er innvandringsårsaken, dvs. arbeidsmigrasjon, familiegjenforening eller flyktninginnvandring, en viktig faktor i denne sammenhengen? Har innvandrere som er i arbeid en høyere eller lavere tilbøyelighet til å forlate landet enn de som er under utdanning eller som er arbeidsledige? Spørsmål av denne typen er det vi søker å finne svar på i denne artikkelen.

I årene fra 1975 til og med 1995 kom det totalt 490 000 innvandrere til Norge. Tallet inkluderer innvandrere både fra vestlige og ikke-vestlige land, samt norske statsborgere. Den årlige innvandringsstrømmen økte fra ca. 19 000 på slutten av 1970-tallet til rundt 26 000 nylig. På slutten av 1970-tallet og begynnelsen av 1980-tallet kom det for en stor del innvandrere som ble gjenforenet med slektninger som selv var kommet som arbeidsmigranter tidlig på 1970-tallet. Siste halvdel av 1980-årene var kjenne-tegnet av kortvarige flyktningstrømmer fra forskjellige utviklingsland, spesielt fra Chile og Iran (1987-1988) og Sri Lanka (siden 1987). Den totale innvandringen i disse årene var spesielt høy i forhold til de to forutgående periodene. Etter 1987 har blant annet innvandringen fra utviklingslandene, sett under ett, vært avtakende. På 1990-tallet ble innvandring fra Øst-Europa viktigere enn før. Krigen i det

Ramme 1. Om datamaterialet

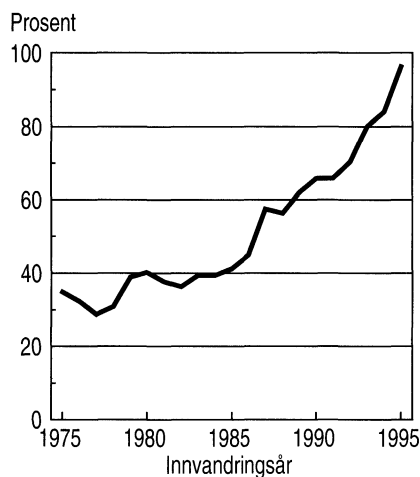
Artikkelen refererer noen konklusjoner fra rapporten "Utvandring blant innvandrere". Rapporten blir laget på oppdrag fra Kommunal- og arbeidsdepartementet. Utgangspunktet for analysen er registrerte flyttebevegelser over landegrensen i perioden 1975-1995, både *fra* og *til* utlandet. Vi inkluderer kun førstegenerasjonsinnvandrere uten norsk bakgrunn. Med førstegenerasjonsinnvandrere forstår vi personer født i utlandet av foreldre som begge er født i utlandet. Det innebærer at også utenlandsfødte barn (unntatt adoptivbarn), som blir tatt med til Norge av foreldrene, blir oppfattet som førstegenerasjonsinnvandrere. Siden formålet er å analysere utvandring blant innvandrere har vi valgt å se vekk fra andregenerasjonsinnvandrere all den tid de er født her i landet og strengt tatt ikke har *innvandret*. Oppholdets varighet er en sentral faktor i analysen. Vi har derfor også utelatt innvandrere som innvandret to eller flere ganger i løpet av årene 1975-1995, og som dermed har hatt flere opphold i Norge. Årsaken er at vi ikke kjenner varigheten av hvert enkelt opphold, men kun starttidspunktet for første registrerte opphold og sluttidspunktet for siste registrerte opphold i landet. Antallet innvandrere som hadde to eller flere opphold i Norge (19 400, hvorav 16 900 med presist to opphold), er imidlertid lavt i forhold til antallet innvandrere som samsvarer med vår definisjon (260 600).

Figur 1: Innvandrere 1975-1995, etter status pr. 01.01.96

Kilde: Befolkningsstatistikk

Figur 2: Andel bosatte pr. 01.01.96, etter innvandringsår

Kilde: Befolkningsstatistikk

tidligere Jugoslavia førte til at det kom mange flyktninger og asylsøkere derfra i 1993.

Ca. en tredel av de totalt 490 000 innvandrerne var norske statsborgere. Hvis vi ser bort fra innvandring blant norske statsborgere, og dessuten begrenser oss til førstegenerasjonsinnvandrere som ikke tidligere har vært bosatt i Norge (jf. definisjonen i ramme 1), finner vi at 260 600 slike personer er innvandret i perioden fra 1975 til og med 1995. Figur 1 viser innvandringsstrømmen for hvert av årene i denne perioden. Som nevnt ovenfor ser vi at innvandringsnivået var spesielt høyt i årene 1987 og 1993. I denne artikkelen fokuserer vi på de 83 800 innvandrerne som kom i perioden 1986-1990 (se ramme 2). Pr. 1. januar 1996 bodde 57 prosent av dem fortsatt i landet. Figur 2 viser at andelen fortsatt bosatte har økt fra en tredel for innvandrere som kom på midten av 1970-tallet, til nesten 90 prosent for de nylig ankomne. Den korte oppholdsvarigheten er én årsak til at så få i

den sistnevnte innvandrergruppen har vandret ut igjen.

Asiatiske innvandrere blir oftest i landet

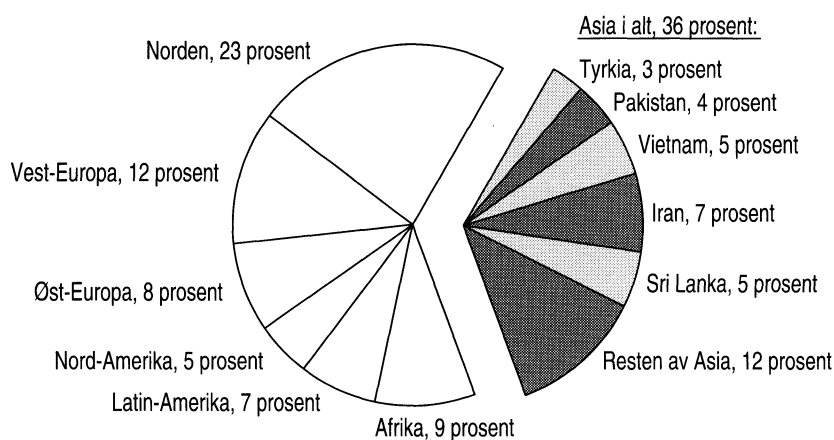
Av alle førstegenerasjonsinnvandrere i "1986-90"-kullet bor, som tidligere nevnt, fortsatt 57 prosent her i

landet, men de geografiske forskjellene er markante. Hver tredje innvandrer som er kommet til Norge i denne perioden er født i Norden eller i Vest-Europa, se figur 3. Av disse er henholdsvis 24 og 27 prosent fortsatt bosatt ved utgangen av 1995, se figur 4. Videre er en tredel av innvandrere i den aktuelle perioden født i Asia, og hele 83 prosent av disse bor fortsatt i Norge. Det er spesielt innvandrere fra Vietnam, Iran, Sri Lanka og Pakistan som blir værende. Også innvandrere fra Afrika, Latin-Amerika og Øst-Europa blir boende i langt større grad enn innvandrere fra de mer vestlig-orienterte landene. Mye av forklaringen er den høye andelen asylsøkere blant de ikke-vestlige innvandrerne som kom akkurat i den perioden vi her ser på. At det er få som har bosatt seg gjenspeiles i relativt korte gjennomsnittlige oppholdsvarigheter. Nordiske innvandrere har for eksempel en bosetningsandel på 24 prosent, og de som flyttet ut, bodde i gjennomsnitt bare 1,5 år i Norge før de vandret ut igjen. Innvandrere fra Norden,

Ramme 2. Fokus på innvandrere som kom i perioden 1986-1990

I prosjektet analyserer vi tall for innvandrere fra hele perioden 1975-1995, men med fokus på innvandrerne som kom i årene 1986-1990, det såkalte "1986-90"-kullet. Det er spesielt to grunner til dette. For det første vil innvandrere fra denne perioden, i motsetning til innvandrere som kom i første halvdel av 1990-årene ("1991-95"-kullet) ha hatt rimelig tid til å foreta en beslutning med hensyn til om og eventuelt når de skal utvandre. Samtidig er "1986-90"-kullet å foretrekke framfor tidligere kull fordi innvandringen ikke har funnet sted alt for langt tilbake i tid. Figur 2 viser at andelen bosatte er betydelig høyere for "1991-95"-kullet (80 prosent) enn det som er tilfellet for "1986-90"-kullet (57 prosent). For det andre er "1986-90"-kullet relativt stort. 83 800, eller 32 prosent, av de totalt 260 600 innvandrerne som er kommet i løpet av de siste 20 årene, kom nettopp i perioden fra 1986 til 1990. Den korte presentasjonen ovenfor illustrerer også hvordan hver epoke har sine karakteristiske kjennetegn. Det er viktig å understreke at den tolkningen som her foreligger, kun er relatert til det spesifikke innvandringskullet som vi har valgt å fokusere på.

Figur 3: Innvandrere i "1986-90"-kullet fordelt på fødeland, inndelt etter verdensregion

Kilde: Befolkningsstatistikk

Nord-Amerika og Vest-Europa er kjennetegnet ved at de innvandrer på grunn av kortvarige arbeidsoppdrag, eller fordi de skal gå på skole her. Som vi snart skal se, vil årsaken til innvandringen forklare noe av forskjellene i utvandringstilbøyelighet på tvers av landegrensene.

Flyktninger er mer bofaste enn ikke-flyktninger

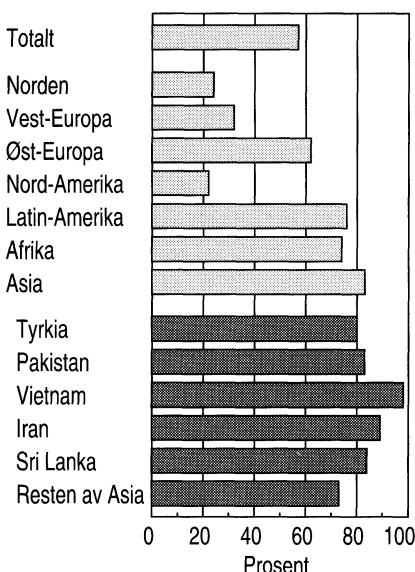
Vi kjenner innvandringsårsaken til ca. 60 200 av de totalt ca. 83 700

Ramme 3. Landbakgrunn

Landbakgrunn kan defineres som landet innvandrerer flytter fra før han kommer til Norge. Med tanke på vår problemstilling synes det viktigere å fange opp indikasjoner på innvandrerens egentlige opprinnelse, enn å kjenne til det aktuelle fraflyttingslandet. Landbakgrunn blir derfor identifisert på grunnlag av innvandrerens fødeland. I 90 prosent av tilfellene er imidlertid fraflyttingslandet identisk med fødelandet.

førstegenerasjonsinnvandrerne som ankom i perioden 1986-1990. Undergruppen utgjør et representativt utvalg av alle innvandrerne i perioden når det gjelder kjønn, alder og ekteskapsstatus på innvand-

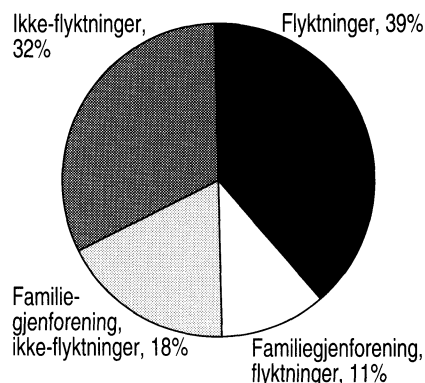
Figur 4: Andel bosatte innvandrere i "1986-90"-kullet etter fødeland, inndelt etter verdensregion

Kilde: Befolkningsstatistikk

ringstidspunktet. Vi finner imidlertid en noe høyere representasjon av innvandrere fra Afrika, Asia og Latin-Amerika i det reduserte utvalget sammenlignet med den opprinnelige innvandrergruppen. Dette forklarer også hvorfor andelen bosatte, som utgjør 65 prosent i det reduserte utvalget, er noe høyere enn det som ble rapportert for alle innvandrere i "1986-90"-kullet (57 prosent). Av samme grunn er trolig også andelen primærinnvandrere som er kommet som flyktninger i denne perioden, fire av ti, noe høy, jf. figur 5. Med primærinnvandrere mener vi innvandrere som er kommet til Norge uten at de på forhånd har hatt noen tilknytning til landet, i motsetning til innvandrere som har fått oppholdstillatelse fordi de allerede har hatt ektefelle og eventuell annen familie her. En tredel av innvandrerne i det reduserte utvalget er kommet til Norge som primærinnvandrere, men av andre årsaker enn flukt, som oftest arbeid eller utdanning. Familiegjenforening var årsak til oppholdet for 29 prosent i den gruppen som vi kjenner innvandringsgrunnen til, av disse gjelder 11 prosentpoeng familie-

Figur 5: Innvandrere i "1986-90"-kullet, fordelt på innvandringsårsak

Kilde: Befolkningsstatistikk

gjenforening knyttet til flyktninger. Vi ser at flyktninger (77 prosent) og familiegjennforenede (henholdsvis 92 og 72 prosent for flyktninger og ikke-flyktninger) er betydelig mer bofaste enn ikke-flyktninger (38 prosent), jf. figur 6. Når ikke-flyktninger benytter seg av muligheten til å få familien til landet, blir imidlertid også en stor andel av denne gruppen værende. Når vi i fortsettelsen ønsker å se innvandringsårsak i sammenheng med landbakgrunn og arbeidsmarkedstilknytning, velger vi å kun fokusere på primærinnvandrere.

Fordi landbakgrunn er definert ut fra innvandrers fødeland, og ikke det landet de oppholdt seg siste (se ramme 3), er det naturlig at vi registrerer flyktninger bare fra de ikke-vestlige landene. 56 prosent av alle flyktninger som kom i 1986-1990, er født i Asia, hovedsakelig Iran (37 prosent) og Sri Lanka (19 prosent), og til dels Vietnam (12 prosent), se tabell 1. Som vi tidligere har vært inne på, er innvandrere fra disse landene svært bofaste (henholdsvis 88, 86 og 98 prosent), og som vi ser av tabellen er de også noe mer bofaste enn ikke-flyktninger fra de samme landene. De øst-europeiske flyktningene, i denne perioden mest kosovo-albanere, skiller seg fra de andre flyktningene ved å være betydelig mindre bofaste (52 prosent) og ha en kortere gjennomsnittlig oppholdsvarighet. Det kan blant annet skyldes at kosovo-albanske flyktninger har en noe høyere avslagsprosent på sine asylsøknader enn det flyktninger fra de andre ikke-vestlige landene har. I tillegg kan de østeuropeiske flyktningene ha lettere for å flytte videre til et tredje land.

Hver andre ikke-flyktning er født i Norden (49 prosent, jf. tabell 1), mens innvandrere fra Asia utgjør 18

Tabell 1: Innvandrere "1986-90"-kullet. Tabellen viser fordeling av fødeland inndelt etter verdensregion og andelen bosatte pr. 01.01.96 etter fødeland inndelt etter verdensregion, for henholdsvis flyktninger, ikke-flyktninger og arbeidsledige. Prosent

	Flyktninger		Ikke-flyktninger		Arbeidsledige	
	Fordeling	Andel bosatte	Fordeling	Andel bosatte	Fordeling	Andel bosatte
Norden	-	-	49	27	5	51
Vest-Europa	-	-	14	32	2	84
Øst-Europa	14	52	5	53	9	97
Nord-Amerika	-	-	7	22	1	76
Latin-Amerika	15	78	2	49	9	93
Afrika	15	73	5	64	19	98
Asia	56	84	18	64	55	98
hvorav						
Tyrkia	4	64	1	63	6	97
Pakistan	3	64	3	75	4	99
Vietnam	7	98	0	78	8	99
Iran	20	88	0	64	17	99
Sri Lanka	11	86	3	69	7	99
Resten av Asia	11	76	11	60	13	97

prosent av alle ikke-flyktninger. Ikke-flyktningene fra denne verdensdelen kommer fra land som Pakistan, Sri Lanka og trolig også fra Thailand, Filippinene og India. Innvandrere fra de vestlige landene er mindre bofaste enn ikke-flyktningene fra resten av verden. Med unntak av ikke-flyktninger fra Øst-Europa gir det seg også utslag i kortere gjennomsnittlige varigheter blant innvandrere fra de vestlige landene i forhold til ikke-flyktningene fra Latin-Amerika, Afrika og Asia.

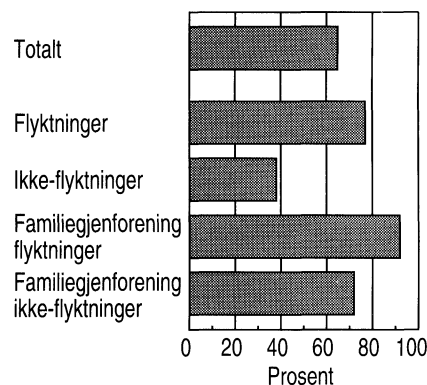
Arbeidsledighet hemmer utvandring

Vi kjenner sysselsettingsstatus for til sammen 50 900 av de 83 700 innvandrere i "1986-90"-kullet. Blant dem som fortsatt er bosatt i Norge, gjelder statusen pr. 01.01.96. For dem som har forlatt landet, benyttes status på utvandringstidspunktet. Det reduserte utvalget består av innvandrere som er født i årene 1953-1979, og som er kommet til landet i perioden 1987-1990. Det innebærer at ingen i denne gruppen er yngre enn syv år eller eldre enn

37 år på innvandringstidspunktet. Når vi kontrollerer for innvandringsalder, er det reduserte utvalget representativt i forhold til det totale innvandringskullet med hensyn til kjønn, ekteskapelig status og fødeland.

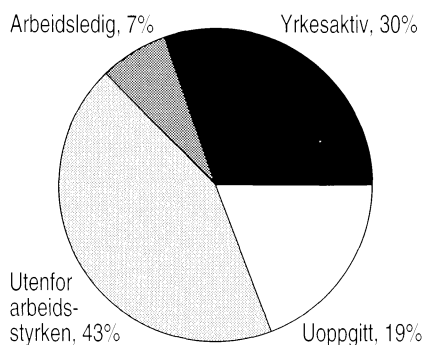
Alderssammensetningen i det reduserte utvalget forklarer hvorfor bare

Figur 6: Andel bosatte innvandrere i "1986-90"-kullet, etter innvandringsårsak

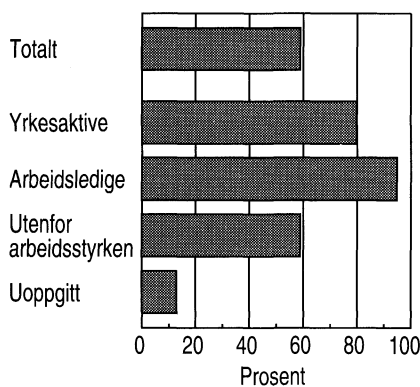
Kilde: Befolkningsstatistikk

Figur 7: Innvandrere i "1986-90"-kullet, fordelt på sysselsettsingsstatus

Kilde: Arbeidsmarkedsstatistikk

Figur 8: Andel bosatte innvandrere i "1986-90"-kullet, etter sysselsettsingsstatus

Kilde: Arbeidsmarkedsstatistikk

Tabell 2: Arbeidsledige innvandrere "1986-90"-kullet. Tabellen viser fordeling på innvandringsårsak og andelen bosatte etter innvandringsårsak blant arbeidsledige innvandrere. Prosent

Fordeling	Andel bosatte	
	Innvandringsårsak	Prosent
Arbeidsledige		
Flyktninger	61	97
Ikke-flyktninger	9	78
Familiegjenforening		
flyktninger	10	98
Familiegjenforening ikke-flyktninger	14	97
Ukjent		
innvandringsårsak	6	84

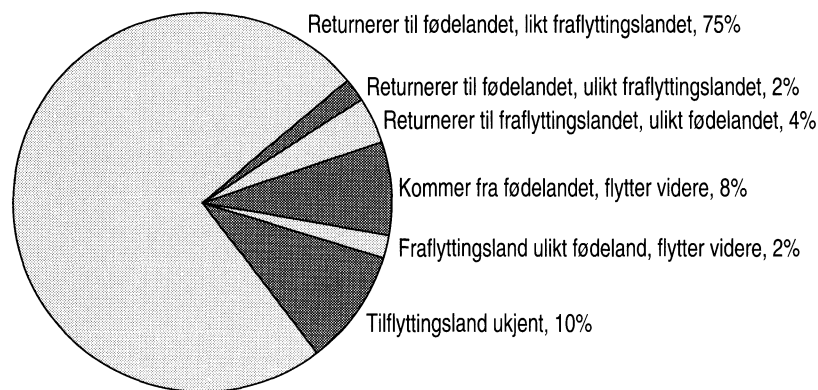
en av tre er yrkesaktive, mens 43 prosent er registrert utenfor arbeidsstyrken, jf. figur 7. Sistnevnte kategori omfatter blant annet både barn i skolepliktig alder og andre under utdanning. Vi ser at to av fem i denne kategorien er utvandret før 1996. Det skyldes til en viss grad utvekslingen av praktikanter og studenter mellom Norge og andre land i Norden og ellers i Vest-Europa. Yrkesaktivitet ser i større grad ut til å virke hemmende på utvandringen, ettersom fire av fem yrkesaktive fortsatt er bosatte i Norge ved utgangen av 1995, se figur 8. Den gjennomsnittlige oppholdsvarigheten er imidlertid lavere blant yrkesaktive (2,0 år) enn blant innvandrere utenfor arbeidsstyrken (2,6 år). Høy bofasthet blant yrkesaktive kan til dels forklares ved at vestlige innvandrere som bare tar korte arbeidsoppdrag i Norge ikke vil bli registrert som yrkesaktive, men faller innunder kategorien "Uoppgitt" fordi oppholdet er av for kort varighet til at sysselsettsingsstatus vil bli registrert.

De arbeidsledige utgjør 7 prosent av utvalgsmassen, og det store fler-

tallet av dem blir værende, jf. figur 7. Et slikt funn er noe overraskende ettersom mangel på arbeid skulle gi innvandrere incentiver i retning av å ville returnere til hjemlandet eller flytte videre til et annet land. På den annen side kan det være andre hensyn som ligger til grunn for beslutningen om å bli værende, for eksempel den geografiske avstanden til hjemlandet, kostnaden forbundet med en utvandring og en

sammenligning av situasjonen i hjemlandet og med forholdene her. Det viser seg nemlig at 83 prosent av alle arbeidsledige innvandrere kommer fra Afrika, Asia eller Latin-Amerika, jf. tabell 1. Disse innvandrere blir værende i mer enn 90 prosent av tilfellene, mens det bare er 50 prosents sjanse for at arbeidsledige innvandrere fra Norden fortsatt bor her ved utgangen av 1996. Nordiske innvandrere utgjør imid-

Figur 9: Er tilbakeflyttingslandet identisk med fraflyttingslandet blant dem som har utvandret?

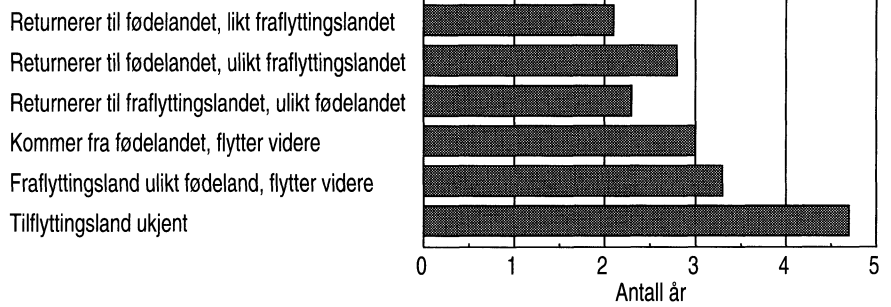
Kilde: Befolkningsstatistikk

lertid bare 5 prosent av alle arbeidsledige innvandrere. Det viser seg dessuten at det blant de arbeidsledige er et stort innslag av flyktninger, 61 prosent, og bare 3 prosent av disse er utvandret før 01.01.96, se tabell 2. De arbeidslediges sammensetning med hensyn på landbakgrunn og innvandringsårsak forklarer dermed hvorfor arbeidsledighet virker hemmende på gjenutvandring.

De fleste reiser hjem til fødelandet

Siden utvandringstilbøyeligheten blant førstegenerasjonsinnvandrere uten norsk bakgrunn er 43 prosent, innebærer det at det totale antall utvandrere i "1986-90"-kullet utgjør knappe 36 000. Figur 9 viser at tre av fire utvandrere er returnermigranter som returnerer til fødelandet. 4 prosent returnerer til det landet de kom fra, men for disse er fraflyttingslandet forskjellig fra fødelandet. 8 prosent av alle utvandrere er kommet direkte fra fødelandet, men returnerer ikke dit. I 2 prosent av tilfellene er innvandrerer kommet til Norge via et annet land enn fødelandet og flytter videre til et land forskjellig fra fraflyttingslandet. Tilflyttingslandet er ukjent i ett av ti tilfeller. Den gjennomsnittlige varigheten på Norgesoppholdet kan synes å være noe kortere blant innvandrere som returnerer til det landet de kom fra, enten det er snakk om fødelandet (2,1 år) eller et annet fraflyttingsland (2,3 år), sammenlignet med de innvandrerne som flytter videre (henholdsvis 3 år og 3,3 år). Meldetilbøyeligheten ved utvandring er generelt dårligere enn hva tilfellet er ved innvandring. Når innvandrere med ukjent tilflyttingsland har en gjennomsnittlig varighet på 4,7 år, jf. figur 10, kan det skyldes at også det eksakte utvandringstidspunktet er ukjent for en stor del av denne gruppen.

Figur 10: Utvandrerens oppholdsvarighet

Kilde: Befolkningsstatistikk

Innvandrere med ukjent tilflyttingsland blir i stedet registrert utvandret når det "oppdages" at de ikke lenger bor i landet, noe som medfører at varigheten på oppholdet i Norge for denne gruppen vil være overestimert.

Oppsummering

I 57 prosent av tilfellene vil innvandrere som er kommet til Norge i perioden 1986-1990, fortsatt bo i landet ved utgangen av 1995. Spesielt gjelder dette innvandrere fra Asia, Afrika og Latin-Amerika. Den høye andelen asylsøkere som kom akkurat i den perioden vi her ser på, bidrar til å forklare den lave utvandringen blant innvandrerne fra disse regionene. Totalt består innvandringskullet av 40 prosent flyktninger. Svært mange av disse er fortsatt bosatt her. Flertallet av flyktningene kommer fra Asia. Innvandringsårsak kombinert med landbakgrunn bidrar også til å forklare lav utvandring blant arbeidsledige innvandrere.

Innvandrerne kommer i stor grad til Norge fra sitt eget fødeland, og vender i de aller fleste tilfeller tilbake til sitt opprinnelige hjemland. De av innvandrerne som flytter videre til et annet land enn fødelandet, ser ut

til å bli værende noe lenger i Norge sammenlignet med de øvrige utvandrere.

Tone Ingrid Tysse (tit@ssb.no) er konsulent i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for demografi og levekårsforskning.

Nico Keilman (nik@ssb.no) er forsker i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for demografi og levekårsforskning.

Innvandring demper eldre- bølgen

36

Norges befolkning teller 171 300 flere personer, og er i gjennomsnitt et halvt år yngre enn hva som ville vært tilfelle dersom landets grenser hadde vært fullstendig lukket for inn- og utvandring i perioden 1971-1995. Flyttestrømmenes foryngende effekt har likevel ikke vært nok til å veie opp for fallet i fruktbarhet, som har vært den viktigste årsaken til befolkningens aldring

Jørgen Carling

Inn- og utvandring har siden begynnelsen av 1970-tallet fått stadig større betydning for befolkningsutviklingen i Norge. Ved å spørre seg hva som ville skjedd med befolkningen dersom landets grenser hadde vært fullstendig lukket de siste 25 årene, kan vi si *hvor viktig* inn- og utvandringen har vært i denne perioden. Artikkelen tar for seg følgende for befolkningens størrelse, kjønns- og alderssammensetning, og ser bort fra etnisk sammensetning.

Et vannskille rundt 1970

I vårt århundre kan flyttinger til og fra Norge betraktes i tre faser. Fram til 1930 var det fremdeles utvandringen til Amerika som dominerte. Deretter fulgte om lag 40 år med små flyttestrømmer, først og fremst mellom Norge og de andre landene i Norden. Alt i alt flyttet det flere mennesker fra enn til Norge i perioden 1930-1970. Med unntak av hjemvendte norskamerikanere og

små grupper av tyskere opplevde landet slående lite ikke-nordisk innvandring før 1970 (Brochmann 1997). De siste 25 årene har Norge derimot vært et innvandringsland med gjennomgående flere innflyttere enn utflyttere fra alle deler av verden. Vi kan med andre ord se på årene omkring 1970 som et vannskille i Norges innvandringshistorie.

Opprettelsen av det sentrale personregisteret i 1964 innebar en forbedring av tallmaterialet for flyttinger utover på 1960-tallet. Kombinasjonen av endringene i innvandringsmønstrer og bedringen i grunnlagstallene gjør det til et naturlig valg å se på virkningene av innvandring i perioden 1971-1995¹.

I løpet av denne 25-årsperioden har nettoinnvandringen utgjort en stadig større del av folketilveksten, fra en drøy femtedel på begynnelsen av 1970-tallet til 35-40 prosent de siste 15 årene. Veksten i innvandrer-

Ramme 1. Datagrunnlag og feilkilder

Uregelmessighet i datagrunnlaget gjør at en kontrollframskriving med faktisk dødelighet, fruktbarhet og flytting i perioden 1971-1995 ikke stemmer helt overens med det observerte folketallet 1. januar 1996. Det at framskrivingen er foretatt i femårsperioder og ikke i enkeltår skaper også små unøyaktigheter. Hvis resultatet av lukkede grenser ble sammenlignet med den observerte befolkningen i 1996, ville disse feilene blandes sammen med virkningen av flyttestrømmene. Det ville heller ikke være tilfredsstillende å sammenligne med den framskrevne befolkningen som viste små avvik fra den observerte befolkningen. Løsningen på dette problemet ble å justere folketallet i hver aldersgruppe i 1971, slik at sluttresultatet av kontrollframskrivingen stemte nøyaktig med den observerte befolkningen 1. januar 1996. De femårige aldersgruppene måtte justeres med 2 promille i gjennomsnitt, og ingen justeringer var større enn 8 promille. Den justerte folkemengden teller 3 185 flere personer enn den observerte folkemengden 1. januar 1971.

Når kontrollframskrivingen først er gjennomført med tilfredsstillende resultat, er det mulig å foreta alternative framskrivinger med en rekke ulike forutsetninger. Dette er en viktig fordel med hypotetiske framskrivinger framfor alternative framgangsmåter.

befolkningen i Norge har stått for nesten halve folketilveksten det siste tiåret (Statistisk sentralbyrå 1996).

En framskriving av typen "hva hvis..."

Det er flere mulige veier å gå for å finne ut hvordan inn- og utvandring endrer befolkningens størrelse og alderssammensetning. Den samlede virkningen omfatter både innvandrere og deres barn, og utvandrere og de barna utvandrerne formodentlig hadde fått hvis de var blitt boende i landet. Det er dessuten nødvendig å trekke fra innvandrere som er døde etter at de kom til landet, samt døde barn av innvandrere. Et alternativ til denne framgangsmåten, som blir temmelig komplisert over en 25-årsperiode, er å regne ut hvordan befolkningen i 1971 ville ha utviklet seg dersom ingen hadde flyttet ut eller inn gjennom hele perioden. Det kan gjøres ved hjelp av en befolkningsframskriving fra 1971 til 1995 med dødelighet og fruktbarhet slik man har observert det for hvert enkelt år, men uten inn- og utvandring (se ramme 4). Deretter kan man sammenligne resultatene med den observerte folkemengden ved slutten av perioden for å finne inn- og utvandringens virkning.

Tabell 1: Sammenligning med andre mål for innvandrere 1. januar 1996

	Folkemengde 1. januar 1996
Overskuddsbefolkningen ¹	171 300
Samlet nettoinnvandring 1971-1995	146 300
Utenlandske statsborgere	160 800
Utenlandsfødte	240 300
Innvandrerbefolkningen	223 800

¹ Avvik mellom observert folkemengde og framskrevet folkemengde 1971-1995 uten inn- og utvandring

Kilde: Befolkningsstatistikk. Avrundede tall

Når befolkningen i 1971 framskrives på denne måten, teller sluttbefolkningen ca. 171 000 færre personer enn den observerte folkemengden 1. januar 1996. Vi kan dermed tallfeste det samlede overskuddet fra inn- og utvandring de siste 25 årene. Denne folkemengden vil bli referert til som "overskuddsbefolkningen". Dette er ikke mennesker som på noen måte er "til overs", men de utgjør et overskudd i rent matematisk forstand.

En hypotetisk gruppe mennesker

Tabell 1 viser overskuddsbefolkningen sammenlignet med samlet nettoinnvandring, antallet utenlandske statsborgere, utenlandsfødte og innvandrerbefolkningen 1. januar 1996. Denne sammenligningen setter størrelsen på overskuddsbefolkningen i et perspektiv, samtidig som den framhever forskjellene mellom de ulike kategoriene.

Samlet nettoinnvandring er summen av alle innvandrere minus summen av alle utvandrere i perioden, og sier ikke noe om i hvilken grad innvandrerne dør og får barn. Utenlandske statsborgere er en konkret gruppe innbyggere, men størrelsen på denne gruppen påvirkes også av overgang til norsk statsborgerskap. På grunn av dette er tallet på utenlandske statsborgere gått ned siden 1995, mens antallet personer som har fått norsk statsborgerskap de siste 20 årene er steget til over 76 000. Utenlandsfødte omfatter foruten innvandrere i vanlig forstand utenlandsadopterte barn og barn født i utlandet av norske foreldre. Grupperingen "innvandrerbefolkning" ble for få år siden opprettet som et alternativ til disse to kategoriene. Denne gruppen omfatter enkelt sagt personer med to utenlandsfødte foreldre, født enten i utlandet (førstegenerasjonsinn-

vandrere) eller i Norge (andregenerasjonsinnvandrere).²

Tre viktige punkter skiller overskuddsbefolkningen fra de tre sistnevnte kategoriene. For det første er overskuddsbefolkningen også påvirket av hvor mange norske statsborgere og personer født i Norge som utvandrer. For det andre omfatter de tre andre kategoriene også personer som kom til Norge før 1971. Den siste avgjørende ulikheten er at overskuddsbefolkningen ikke består av identifiserbare individer. Vi kan si at Norges befolkning teller 171 300 personer mer enn det som ville vært tilfelle med lukkede grenser siden 1971, men ikke hvem disse personene er.

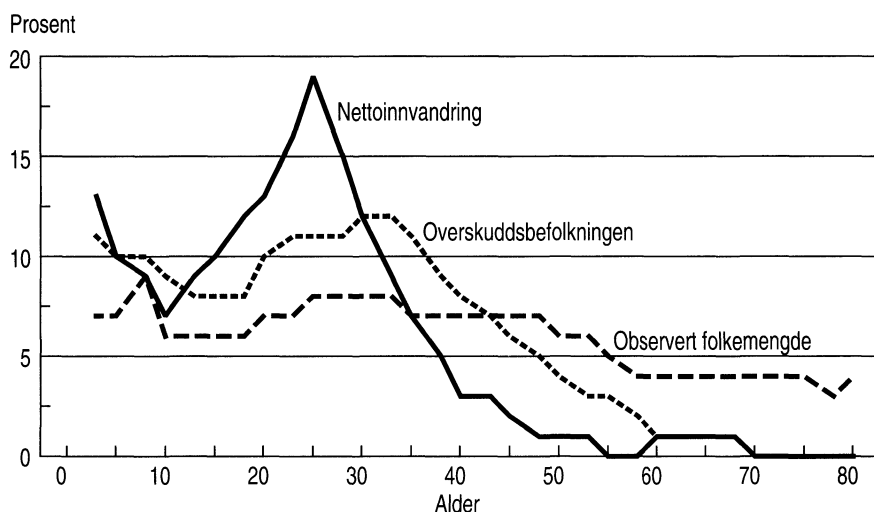
Overskuddsbefolkningen på 171 300 personer kan også sees i forhold til den absolutte folketilveksten i perioden 1971-1995, som var 481 700 personer. Tilskuddet fra internasjonale flyttestrømmer (inkludert de sekundære virkningene) har dermed utgjort 36 prosent av folketilveksten de siste 25 årene.

Flest unge voksne blant de som flytter

Både innvandrere og utvandrere er sterkt overrepresentert i noen aldersgrupper, sammenlignet med hele befolkningen. Det er spesielt mange unge voksne og små barn blant dem som flytter, mens det er svært få gamle. Innvandringsoverskuddet (nettoinnvandringen) er fordelt på omtrent samme måte. I perioden 1971-1995 har gjennomsnittsalderen for nettoinnvandring ligget 10-20 år lavere enn for dem som bor i landet. Det er derfor vi kan si at innvandring forynger befolkningen.

Etter som årene går blir også innvandrerne eldre, og tilskuddet til

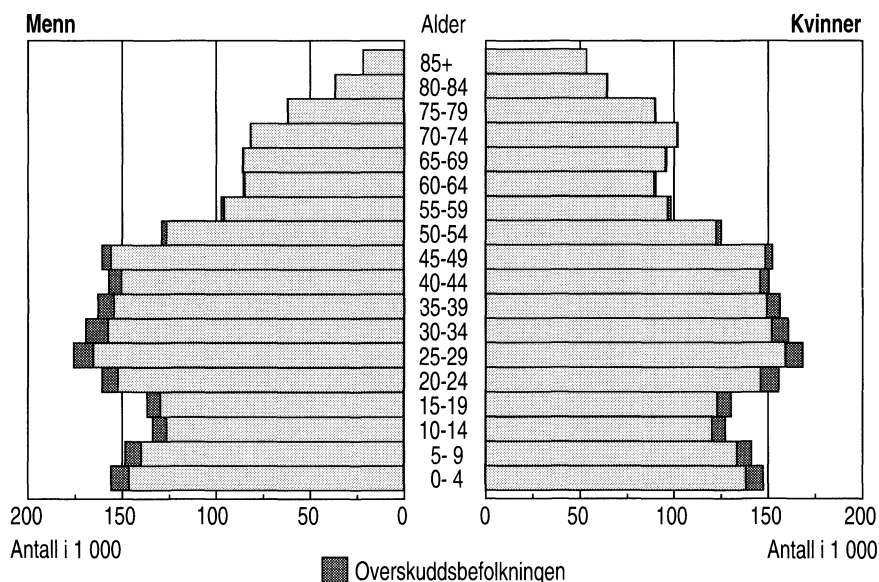
Figur 1: Aldersfordeling av nettoinnvandring 1971-1995, overskuddsbefolkningen, og hele befolkningen 1. januar 1996¹

¹ Prosentvis fordeling etter femårsgrupper. Alder på innvandringstidspunktet beregnet som forventet gjennomsnittlig alder ved innvandring utfra femårige aldersklasser for slutten av femårsperioden

Kilde: Befolkningsstatistikk

Figur 2: Befolkningen 1. januar 1996 og tilskuddet fra inn- og utvandring 1971-1996

Selv om overskuddsbefolkningen i seg selv har en sammensetning som er svært ulik hele befolkningens sammensetning, er den for liten til å endre aldersstrukturen i særlig stor grad. Dette framgår tydelig av en befolkningspyramide (figur 2). Selv om endringene er begrensede, er det påfallende hvordan tilskuddet er størst i aldrene opp til 35-40 år og så og si ubetydelig over pensjonsalderen.

Størst overskudd av unge menn ...

Tabell 2 viser hvordan overskuddsbefolkningen fra inn- og utvandring 1971-1995 fordeler seg på kjønn og alder, både i absolutte tall og i prosent. Det er 4,3 prosent flere menn i landet enn det ville ha vært med lukkede grenser siden 1971. Det tilsvarende tallet for kvinner er 3,9 prosent. Aldersmessig finner vi de største tilleggene blant menn i alderen 30-34 år (7,5 prosent), blant kvinner i alderen 20-24 år (6,7 prosent) og blant små barn av begge kjønn. For aldersgruppene 0-24 år er overskuddsbefolkningen også et resultat av at nettoinnvandringen har økt antallet kvinner i fruktbar alder, og dermed bidratt til flere fødsler.

...men sterkest foryngelse blant kvinner

Dagens befolkning er med andre ord større og yngre enn den ville ha vært uten inn- og utvandring siden 1971. Gjennomsnittsalderen er 0,45 år lavere for menn, og 0,52 år lavere for kvinner. Foryngelseeffekten er noe større for kvinner, fordi kvinnelige innvandrere gjennomsnittlig er yngre enn de mannlige. Siden 1971 har gjennomsnittsalderen for begge kjønn under ett i virkeligheten steget med 2,5 år. Uten ut- og innvandring ville økningen vært tre år.

befolkningen spres til høyere aldersgrupper. Derfor er ikke overskuddsbefolkningen like konsentrert om visse aldre som nettoinnvandringen er. Overskuddsbefolk-

ningen er eldre enn den årlige strømmen av nettoinnvandring, men likevel yngre enn befolkningen som helhet. Figur 1 illustrerer disse ulikhetene i aldersfordeling.

Tabell 2: Overskuddsbefolkningen fra inn- og utvandring 1971-1995, etter kjønn og alder. Absolutt antall og prosent av hypotetisk folkemengde framskrevet 1971-1995 med lukkede grenser

	Menn		Kvinner	
	Antall	Prosent	Antall	Prosent
I alt	88 720	4,3	82 570	3,9
0-4	9 610	6,6	9 310	6,7
5-9	8 460	6,0	7 820	5,9
10-14	7 340	5,8	7 220	6,0
15-19	7 030	5,4	7 470	6,1
20-24	8 400	5,5	9 720	6,7
25-29	10 470	6,3	9 210	5,8
30-34	11 760	7,5	8 950	5,9
35-39	8 490	5,5	6 960	4,7
40-44	6 760	4,5	4 650	3,2
45-49	4 600	3,0	3 790	2,6
50-54	2 610	2,1	2 810	2,3
55-59	1 570	1,6	1 670	1,7
60-64	790	0,9	980	1,1
65-69	320	0,4	690	0,7
70-74	160	0,2	440	0,4
75-79	160	0,3	400	0,4
80-	210	0,4	470	0,4

Andelen av befolkningen i yrkesaktiv alder (20-64 år) er praktisk talt uendret, mens det relativt sett er litt færre eldre, og flere barn og unge (se tabell 4). For 100 personer i yrkesaktiv alder finnes det i dag 27,2 personer som er 65 år eller eldre, mens det med lukkede grenser ville vært 28,2.³

Et jevnere tallforhold mellom kjønnene

Inn- og utvandring har også utjevnet kjønnsbalansen i befolkningen noe, selv om den samlede virkningen for alle aldre er nærmest ubetydelig. I dag er det 97,8 menn pr. 100 kvinner i befolkningen, mens det med lukkede grenser bare ville vært 97,4 menn. I aldersgruppene mellom 25 og 50 år har inn- og utvandringen imidlertid økt overskuddet av menn i befolkningen.

Aldersstrukturen er viktig for utdanning og eldreomsorg...

Endringer i befolkningens alderssammensetning er mest interessan-

te i den grad de får sosiale og økonomiske konsekvenser. Flere av storsamfunnets største utgiftsposter er knyttet til størrelsen på bestemte aldersgrupper. Dette gjelder særlig utdanning og eldreomsorg. Også behovet for helsetjenester påvirkes

av aldersstrukturen, selv om sammenhengen ikke er like direkte.

De samfunnsøkonomiske konsekvensene har gjort at det er vanlig å studere aldersstruktur i lys av forholdet mellom de "nærende" og "tærende" aldersgruppene i befolkningen. Som nevnt ville lukkede grenser i perioden 1971-1995 knapt påvirket andelen i yrkesaktiv alder (20-64 år) i det hele tatt, men forholdet mellom gamle (65 år og over) og unge (0-19 år) ville ha endret seg.

...men mange andre forhold spiller inn

Aldersstrukturens konsekvenser er ikke alltid så enkle å fastslå. Selv om det er flest yrkesaktive i alderen 20-64 år er det også mange trygdede i denne aldersgruppen. Det er ikke mulig å si noe sikkert om forholdet mellom yrkesaktive og yrkespassive personer ut fra endringer i aldersstruktur.

I fokuseringen på "eldrebølgen" er det særlig lett å trekke for raske slutninger fra befolkningsutvikling

Ramme 2. Aldersstruktur og gjennomsnittsalder

Aldersstruktur (eller alderssammensetning) er et viktig kjennetegn ved enhver befolkning. Som oftest illustreres ulikheter i aldersstruktur ved hjelp av befolkningspyramider (figur 2). Det er vanlig å sammenligne størrelsen på bestemte aldersgrupper i forhold til totalbefolkningen. En vanlig tredeling er "de unge" (0-19 år) "de yrkesaktive" (20-64 år) og "de gamle" (65 år og over).

Gjennomsnittsalder er et oppsummerende mål for befolkningens aldersstruktur. Det regnes ut som summen av alle personers alder, delt på antallet personer. Et alternativt mål er *medianalder*, dvs. den alderen som skiller den eldste og den yngste halvparten av folkemengden.

Foryngelseeffekt brukes i denne artikkelen som et uttrykk for hvordan inn- og utvandring påvirker befolkningens aldersstruktur. Denne effekten utgjøres av forskjellen mellom den observerte befolkningen og det beregnede resultatet av lukkede grenser over en viss periode.

til samfunnsøkonomi. Vi har hatt en sterkere utgiftsvekst til trygd enn forventet da Folketrygden ble opprettet i 1967, men dette skyldes ikke først og fremst det økte antallet eldre i befolkningen. Årsaken ligger for det meste i samfunnsmessige forhold som økt arbeidsledighet, flere uføre, vekst i helseutgiftene og nedsatt pensjonsalder (Ljones 1992). Det er likevel klart at økningen i andelen eldre etter århundreskiftet blir en utfordring for samfunnet, og at den samlede effekten av ut- og innvandring de siste 25 årene har bidratt til å begrense befolkningens aldring så langt.

Raske endringer krever kostbar omstilling

I tillegg til forholdet mellom ulike aldersgrupper spiller raske endringer i alderssammensetningen en

viktig rolle. Når befolkningsstrukturen forandrer seg raskere enn samfunnet klarer å omstille seg, blir kapasiteten innen utdanning og eldreomsorg enten overflødig eller mangelfull. Den store nedgangen i antallet barn i skolealder på 1980-tallet ville vært enda større med lukkede grenser. Samtidig forsterket inn- og utvandringen veksten i tallet på mindre barn (0-4 år) og ungdom i alderen 20-24 år. Veksten i antallet eldre er praktisk talt upåvirket av ut- og innvandring. Men fordi yngre aldersgrupper vokser, øker andelen eldre langsommere enn den ville gjort med lukkede grenser.

Innvandring bidrar til framtidig folketilvekst

Innvandringens foryngende effekt styrker befolkningens vekstpoten-

siale, fordi en yngre befolkning i større grad kan reprodusere seg selv. På denne måten bidrar innvandring i fortiden til større folketilvekst i framtiden.

Uten store endringer i flyttemønsteret kan foryngelseeffekten forventes å bli større over tid. På lengre sikt vil det skje en utflytning etter som de første innvandringskullene når pensjonsalderen.

Innvandringens sammensetning endres

løpet av de siste 25 årene har inn- og utvandringens størrelse og sammensetning endret seg betydelig (se Østby 1995, Brochmann 1997, Vassenden 1997). Flyttinger innen Norden har stort sett vært preget av en positiv flyttebalanse for Norge, med ett stort unntak. På slutten av 1980-tallet var nettoutflyttingen til Sverige på flere tusen personer i året. Dette medvirket til at Norge hadde negativ flyttebalanse i 1989, for første gang siden 1970. På 1990-tallet forverret konjunktorene seg i Sverige, og flyttestrømmen ble snudd (Østby 1995). Nettoinnflyttingen fra Storbritannia og USA har variert, men grovt sett sunket gjennom hele perioden.

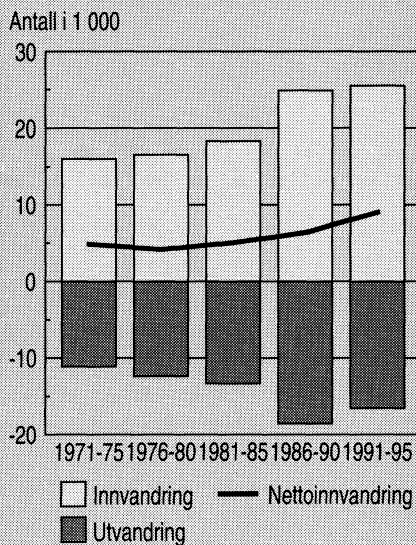
Innvandringen fra ikke-vestlige land har endret seg betraktelig, samtidig som den utgjør en stadig større del av den samlede nettoinnvandringen. I første del av 1970-tallet var den typiske arbeidsinnvandrer en ufaglært mann mellom 20 og 40 år fra Jugoslavia, Tyrkia eller Pakistan. Da innvandringsstoppen ble innført i 1975 førte den først og fremst til at innvandringens sammensetning endret seg, snarere enn at omfanget ble redusert (Østby 1995, Brochmann 1997). Familiegjening gjorde det mulig med fortsatt innvandring fra disse landene. Siden 1970-tallet har Norge

Ramme 3. Innvandring, utvandring og nettoinnvandring

Befolkningsutviklingen formes ikke bare av innvandring, men også av samspillet mellom innvandring og utvandring. Differansen mellom innvandring og utvandring kalles nettoinnvandring eller flyttebalanse. I perioden 1971-1995 har det i gjennomsnitt flyttet litt over syv mennesker ut av Norge for hvert tiende menneske som har flyttet inn. Det har samtidig vært en vekst i både innvandring og utvandring. I 1995 var det 25 678 innflyttinger og 19 312 utflyttinger, noe som gir en nettoinnvandring på 6 366 personer.

Selv om nettoinnvandringen er lik null, kan forskjeller mellom utvandrere og innvandrere (som da er like mange) forårsake forandringer i befolkningens sammensetning mht. kjønn, alder, statsborgerskap, osv.

Figur: Innvandring, utvandring og nettoinnvandring 1971-1995

Kilde: Befolkningsstatistikk

årlig tatt imot et lite antall kvote-flyktninger, og etter 1985 har asylsøkere utgjort en betydelig del av innvandrerne.

Utvandring til land i den tredje verden henger først og fremst sammen med tidligere innvandring. For eksempel regnes de fleste asylsøkere som får avslag på søknaden og må reise ut av landet, først som innvandrere og deretter som utvandrere. Enkelte arbeidsinnvandrere velger å vende tilbake til sine hjemland når de når pensjonsalderen, mens andre reiser hjem fordi de har avsluttet studier i Norge. Norske misjonærer, forretningsfolk og bistandsarbeidere utgjør også en del av flyttestrømmen til land i den tredje verden.

Stadig flere kvinner blant innvandrerne

De endrede forutsetningene for inn- og utvandring gjenspeiles i nettoinnvandringens kjønns- og alderssammensetning. Andelen barn har vært forholdsvis konstant, mens andelen unge voksne har steget, og andelen eldre er gått ned. Siste halvdel av 1980-tallet var en spesiell periode, med svært sterk konsentrasjon i aldersgruppen 20-30 år, og nettoutvandring blant middelaldrende menn. Noe av årsaken til dette ligger i flyktningestrømmene fra Sri Lanka, Chile og Iran, og i forholdene på arbeidsmarkedet i Norden.

Kjønnsforholdet i nettoinnvandringen har også forandret seg betraktelig. Antallet menn pr. 100 kvinner har sunket fra 136 i perioden 1971-1975 til 83 i 1991-1995. Størst har endringen vært i aldersgruppen 20-24 år, der det i første del av 1970-tallet var hele åtte menn pr. kvinne. I dag er kvinnene i flertall også i denne aldersgruppen. Økende kvinneandeler i internasjonale

flyttestrømmer er ikke spesielt for Norge, men har preget store deler av verden de siste tiårene (UNFPA 1993).

Uendret innvandring ville gitt en eldre befolkning

Disse endringene gjør det interessant å spørre hva som ville skjedd hvis vi i hele perioden hadde opplevd inn- og utvandring som i 1971-1975. Alt i alt ville nettoinnvandringen da vært lavere, og jevnere fordelt på ulike aldre enn det som har vært tilfellet. Samtidig ville overvekten av menn vært større.

Resultatet ville vært en gjennomsnittsalder 0,3 år høyere enn i virkeligheten. Det ville vært nesten 50 000 færre personer under 25 år i befolkningen, både fordi innvandringen totalt ville vært lavere, og fordi det ville kommet færre kvinner i fruktbar alder. Samtidig ville det vært omtrent 10 000 flere mennesker over 45 år. Antallet menn pr. 100 kvinner ville vært 98,3 istedenfor 97,8. Det er interessant å merke seg at i den alderen de fleste går inn i sitt første samliv (20-24 år), har den faktiske inn- og utvandringen utjevnet tallforholdet mellom kjønnene til 103,2 menn pr. 100 kvinner istedenfor 104,3. Mens konstant inn- og utvandring som i 1971-75 ville ha økt overskuddet av menn til 105,2 pr. 100 kvinner.

Foryngelseeffekten var størst på 1980- og 1990-tallet

Alle beregningene så langt har omfattet hele 25-årsperioden 1971-1995. Tabell 3 viser virkningen av lukkede grenser i kortere tidsrom bakover i tid. Uten ut- og innvandring de siste fem årene, ville folke-mengden vært en drøy prosent mindre enn i dag. Denne prosentandelen stiger jevnt ettersom perioden forlenges tilbake mot 1971.

Tabell 3: Virkningen av lukkede grenser i ulike perioder

Periode	Awik fra observert folkemengde 1. januar 1996	
	Folkemengde. Prosent	Gjennomsnittsalder. År
1991-1995	-1,1	+0,17
1986-1995	-1,9	+0,32
1981-1995	-2,7	+0,41
1976-1995	-3,3	+0,46
1971-1995	-3,9	+0,48

For foryngelseeffekten er bildet et annet. Inn- og utvandring de siste ti årene har senket gjennomsnittsalderen med 0,32 år. Det er to tredeler av hele 25-årsperiodens virkning. Det er med andre ord de siste årene som har vært viktigst for flyttestrømmenes foryngelseeffekt. Dette skyldes blant annet at aldersforskjellen mellom nyankomne innvandrere og befolkningen som allerede bodde i Norge, var nesten dobbelt så stor på slutten av 1980-tallet som på begynnelsen av 1970-tallet. Selv med lukkede grenser fra 1971 ville virkningen for andelen barn og unge vært minimal før på 1980-tallet.

"Utvandringsstopp" ville doblet folketilveksten

Som nevnt er innvandringen til Norge langt større enn nettoinnvandringen (se ramme 3). For å illustrere dette kan vi se hva som ville skjedd dersom ingen flyttet ut, samtidig som det faktiske antallet flyttet inn i perioden 1971-1995. Det ville med andre ord vært enveistrafikk ved grensene.

Folketallet ville da vært omtrent 400 000 høyere enn i dag, og tilveksten siden 1971 ville vært hele 24 prosent istedenfor 12 prosent. Samtidig ville gjennomsnittsalderen vært 0,7 år lavere enn det som er

tilfellet i dag. Tallforholdet mellom kjønnene ville vært nærmere likevekt, med 98,5 menn pr. 100 kvinner. Konsekvensene ville alt i alt vært betydelig mer dramatiske enn virkningene av lukkede grenser (se tabell 4).

Dette er ikke et realistisk alternativ, ettersom mange av innvandrerne først har utvandret. En utvandringsstopp ville dermed også påvirket innvandringen. Eksemplet illustrerer imidlertid hvor stor forskjell det har vært mellom innvandring og nettoinnvandring i perioden (se for øvrig Tysse og Keilmans artikkel i dette nummeret av Samfunnsspeilet).

Utvandring blant nordmenn gjør befolkningen eldre

Med få unntak har vi hatt et tap av norske statsborgere i flyttestrømmene 1971-1995. Denne utflyttingen har bidratt til å heve gjennomsnittsalderen i befolkningen, ettersom det er flest unge mennesker som

flytter. Flyttingen blant norske og utenlandske statsborgere har med andre ord virket i hver sin retning.⁴ Hvis grensene hadde vært lukket bare for utenlandske statsborgere i perioden 1971-1995, ville utvandringen av nordmenn kombinert med den manglende innvandringen av utlendinger resultert i et folketall på 4,17 millioner, eller ca. 200 000 lavere enn i virkeligheten. Gjennomsnittsalderen ville vært 0,6 år høyere enn den er i dag.

I den motsatte situasjonen, med flytting, som observert, blant utenlandske statsborgere, og ingen flytting blant nordmenn, ville folketallet vært ca. 30 000 høyere enn i dag, og gjennomsnittsalderen 0,1 år lavere.

Fallende fruktbarhet har hatt store konsekvenser

I tillegg til flyttebalansen med utlandet påvirkes befolkningsutviklingen av endringer i dødelighet og fruktbarhet. I perioden 1971-1995

har landet opplevd en kraftig reduksjon av fruktbarheten fra et samlet fruktbarhetstall over 2,2 til under 1,9. Fruktbarheten var på det laveste i første halvdel av 1980-tallet (1,7), og har deretter steget svakt. Dødeligheten har sunket jevnt, og forventet levealder ved fødselen har økt med mellom tre og fire år for både menn og kvinner.

Hvor mye har så inn- og utvandring hatt å si i forhold til disse endringene? Både fruktbarhetsfallet og den reduserte dødeligheten har bidratt til befolkningens aldring, mens inn- og utvandring som sagt har begrenset denne aldringen.

Figur 3 viser hvordan gjennomsnittsalderen ville ha utviklet seg under ulike forutsetninger. Det er slående hvordan konstant fruktbarhet som i 1971-1995 ville ha ført til en langt mindre økning i gjennomsnittsalderen enn alle de andre alternativene. Vi kan dermed si at fruktbarhetsfallet har hatt mye

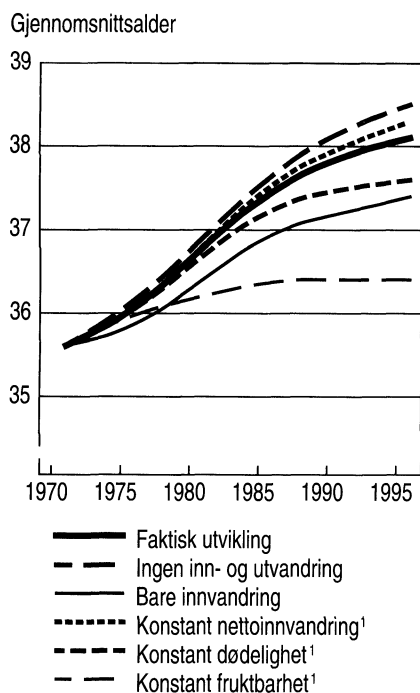
Ramme 4. Hypotetiske framskrivinger

Hypotetiske (eller kontrafaktiske) framskrivinger er befolkningsframskrivinger som kan si hvordan utviklingen i fortiden ville vært under andre forutsetninger. Ved å bruke de faktiske ratene for dødelighet og fruktbarhet, kan man studere virkningen av en annen ut- og innvandring enn den vi faktisk har opplevd. På samme måte er det mulig å tallfeste betydningen av endringer i dødelighet eller fruktbarhet. Denne metoden ble nylig brukt for å se på virkningen av dødelighetsfallet i USA siden 1900. Forfatterne konkluderte med at halvparten av landets befolkning ikke ville vært i live dersom dødeligheten hadde holdt seg på samme nivå som i 1900 (White og Preston 1996).

Hypotetiske framskrivinger bygger på en forutsetning om at alt annet enn den variabelen man studerer forblir som i virkeligheten. I vårt tilfelle forutsettes det at dødelighets- og fruktbarhetsnivået ville vært det samme uten ut- og innvandring. Det er to betenkeligheter ved en slik forutsetning. For det første får innvandrere i gjennomsnitt flere barn enn nordmenn, slik at fruktbarheten for hele befolkningen er litt høyere enn for nordmenn alene. Forskjellen er likevel ikke så stor som man skulle tro. For mens innvandrere fra den tredje verden stort sett har høyere fruktbarhet enn nordmenn, så har innvandrere fra andre europeiske land oftest litt lavere fruktbarhet. I løpet av perioden 1971-1995 har andelen nyfødte med to utenlandsfødte foreldre steget fra knapt en halv prosent til ca. 5 prosent. Med en såpass lav andel påvirkes det totale fruktbarhetsnivået forholdsvis lite av innvandring, anslagsvis fire hundredels barn pr. kvinne i 1994-1995 (Vassenden 1997).

Den andre betenkeligheten er at fravær av inn- og utvandring kunne hatt andre samfunnsmessige konsekvenser som direkte eller indirekte påvirket fruktbarheten. Slike virkninger er vanskelige å anslå, og umulig å tallfeste.

Figur 3: Utviklingen i befolkningens gjennomsnittsalder under ulike forutsetninger 1971-1995

¹ Konstantalternativene refererer til perioden 1971-1975

Kilde: Befolkningsstatistikk

større betydning for befolkningens aldring enn flyttestrømmer og dødelighetsutvikling. Fruktbarheten er spesielt viktig for gjennomsnittsal-

deren, fordi tilskuddet kommer i den aller yngste aldersgruppen. Innvandringsoverskuddet spres tross alt over mange aldersgrupper, og påvirker ikke gjennomsnittsalderen i like stor grad. Nettoinnvandringen måtte ha vært 7,5 ganger så høy som i virkeligheten for at gjennomsnittsalderen i 1996 skulle vært den samme som 25 år tidligere. Videre måtte den ha vært fem ganger så høy for å kompensere for fruktbarhetsfallets aldringseffekt, forutsatt samme kjønns- og aldersfordeling blant innvandrerne.

Som nevnt var fruktbarheten på et lavnivå i første halvdel av 1980-tallet, og har siden steget med ca. 0,2 barn pr. kvinne. Uten denne økningen ville gjennomsnittsalderen i dag vært 0,42 år høyere enn i virkeligheten. Det vil si at ti års svak stigning i fruktbarheten har begrenset økningen i gjennomsnittsalder nesten like mye som 25 års ut- og innvandring.

Med konstant dødelighet ville gjennomsnittsalderen ligget et halvt år lavere enn i dag. Ut fra dette målet har nettoinnvandringens foryngelseeffekt og dødelighetsfallets aldringseffekt med andre ord utlignet hverandre ganske nøyaktig.

Tvilsom kur mot aldring

De siste 25 årene har nettoinnvandringen stått for en stadig større del av folketilveksten i Norge, og gitt oss en større og yngre befolkning. Med utsikter til nedgang i folketallet og en voksende andel eldre, kan det virke som om problemet kan løses ved å regulere innvandringen. Ettersom myndighetene har mye større kontroll over flyttestrømmene enn over dødelighet og fruktbarhet, er det en nærliggende tanke at denne ene variabelen kan reguleres i forhold til utviklingen i de to andre. Studier fra andre land i samme situasjon har imidlertid konkludert med at for å forhindre befolkningens aldring, ville det vært nødvendig med rekordstor innvandring år etter år (Blanchet 1988, Wattelar og Roumans 1991, Kuijsten 1995). Dette ville kunne føre til en rask befolkningsvekst som i seg selv ville vært problematisk, og som ville kommet i rykk og napp fordi innvandringen måtte kompensere for svingninger i fødselstallene i fortiden. Den nederlandske demografen Dirk van de Kaa (1992:65) har sagt det så klart som at det er vanskelig å forhindre *nedgang i folketallet* ved hjelp av innvandring, og nærmest umulig å kompensere for den *aldringen av befolkningen* som forårsakes av lav fruktbarhet.

Hvis målet til syvende og sist er en sterk samfunnsøkonomi og gode levekår for befolkningen, er det også viktig å huske at mange andre forhold spiller inn og påvirker aldersstrukturens betydning. De enkelte aldersgruppene behov og funksjon i samfunnet er ikke konstant, og vår vilje og evne til planlegging spiller en avgjørende rolle. Innvandrere kommer dessuten til landet med langt flere kjennetegn enn kjønn og alder, så koblingen fra innvandring til samfunnsøkonomi

Tabell 4: Sammenligning av de ulike hypotetiske framskrivningene

	Avvik fra observerte verdier				
	Menn pr. 100 kvinner	Folke- mengde	Andel 0-19år gamle ¹	Andel 65 år og eldre ¹	Gjennom- snitts- alder. År
Ingen ut- og innvandring	97,4	-3,9	-0,5	+0,6	+0,5
Konstant nettoinnvandring	98,3	-0,9	-0,3	+0,2	+0,3
Bare innvandring	98,5	+10,0	+0,5	-1,2	-0,7
Konstant dødelighet	98,2	-1,6	+0,3	-0,9	-0,5
Konstant fruktbarhet	98,2	+6,2	+4,3	-0,9	-1,6
Observert	97,8	4 369 957	25,6	15,9	38,1

¹ Avvik i prosentpoeng

er nødvendigvis mye mer komplisert.

Betraktningene i denne artikkelen egner seg med andre ord dårlig som grunnlag for samfunnsplanlegging og innvandringspolitikk. De forteller imidlertid en hel del om Norges befolkningsutvikling de siste 25 årene. Innvandrere og utvandrere er her betraktet ut fra egenskapene alder og kjønn, uavhengig av nasjonalitet eller etnisk tilhørighet, i et rent befolkningsstatistisk regnskap. Resultatene viser at befolkningsutviklingen i likhet med mange andre deler av samfunnsutviklingen preges av større aktivitet på tvers av landegrensene. Likevel er det fruktbarhetsnivået i landet som har spilt den viktigste rollen, og som kommer til å legge premissene for utviklingen framover.

1. Alle beregningene er foretatt for perioden 1. januar 1971 til 1. januar 1996. Artikkelens "nåtid" er derfor inngangen til 1996.

2. I definisjonen av innvandrerbefolkningen er kategoriene utenlandsadopterte, utenlandsfødte med en norsk forelder, norskfødte med en utenlandsfødt forelder og født i utlandet av norske foreldre ikke tatt med. Se Vassenden 1997.

3. På grunn av svingninger i fødselstallene i begynnelsen av århundret er andelen personer som er 65 år eller eldre lavere i dag enn for noen år siden. 1. januar 1991 var det 28,4 eldre for hver person i yrkesaktiv alder, mens det ville vært 29,1 med lukkede grenser siden 1991.

4. Disse beregningene er basert på en antakelse om samme fordeling på kjønn og alder blant norske og utenlandske flyttere innen hver femårsperiode. Tallene er derfor mer usikre enn de øvrige beregningene i artikkelen.

Litteratur

Blanchet, D. (1988): Immigration et régulation de la structure par âge d'une population, *Population* 43, 2, 293-309.

Brochmann, G. (1997): *Grenser for kontroll. Norge og det europeiske innvandringsregimet*, Bergen-Sandviken: Fagbokforlaget.

Kuijsten, A. (1995): "The impact of migration flows on the size and structure of the Dutch population" i *The demographic consequences of international migration*, Proceedings of the symposium, NIAS, Wassenaar 27-29 September 1990, Report no. 44, The Hague: NIDI, 283-305.

Ljones, O. (1992): "Om personmodeller og konsekvenser av befolkningsutviklingen" i *Mennesker og modeller: Livsløp og kryssløp*, Statistisk sentralbyrå, 165-192.

Statistisk sentralbyrå (1996): *Ukens statistikk 1996*, 48.

UNFPA (1993): "The gender dimension" i *The State of World Population 1993*, New York: UNFPA, 25-30.

Van de Kaa, D.J. (1992) "What European policy makers need to know about the demographic impact of immigration" i *The demographic consequences of international migration*, Wassenaar: NIAS, 59-67.

Vassenden, K., red. (1997): *Innvandrere i Norge. Hvem er de, hva gjør de og hvordan lever de?* Statistiske analyser 20, Statistisk sentralbyrå.

Wattelar, C. og G. Roumans (1991): "Simulations of demographic objectives and migration" i OECD: *Migration. The demographic aspects*, Paris: OECD, 57-67.

White, K.M. og S.H. Preston (1996): How many Americans are alive because of twentieth-century improvements in mortality? *Population and Development Review* 22, 3, 415-429.

Østby, L. (1995): Norges befolkning gjennom 200 år, *Samfunnsspeilet* 1995, 4, Statistisk sentralbyrå, 2-10.

Jørgen Carling studerer demografi ved Universitetet i Oslo og har utført dette arbeidet som forskningsassistent i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for demografi og levekårsforskning.

Levekår blant ikke-vestlige innvandrere:

Hvorfor er så mange ensomme?

I denne artikkelen benyttes data fra intervjuundersøkelsen Levekår blant innvandrere 1996 til å belyse sider ved ikke-vestlige innvandreres familiesituasjon og sosiale kontakter i Norge. Artikkelen retter søkelyset mot forhold som kan tenkes å forklare hvorfor ikke-vestlige innvandrere rapporterer mer ensomhet enn nordmenn. Men vi tar også opp sider ved innvandrernes familiesituasjon av generell demografisk

interesse, f.eks. utbredelsen av samboerforhold blant innvandrere og samliv mellom innvandrere og nordmenn. Opplysningene om innvandrerne settes i kontrast til opplysninger om nordmenn fra Levekårsundersøkelsen 1995. Disse dataene er veid slik at nordmenn har samme fordeling etter alder, kjønn og bosetting som innvandrerne samlet (se ramme).

Innvandrere fra ikke-vestlige land forteller oftere enn nordmenn at de er ensomme. Mens mer enn fire av ti innvandrere forteller at de ofte eller av og til føler seg ensomme, er det mindre enn to av ti nordmenn som rapporterer det samme. Dårlig kontakt med det norske samfunnet og svekket familienettverk bidrar til sosial isolasjon. Innvandrere fra Iran og Somalia er særlig utsatte.

Svein Blom

Undersøkelsen Levekår blant innvandrere 1996

Innvandrere fra åtte ikke-vestlige land i alderen 16-70 år med minst to års botid i Norge ble intervjuet våren 1996 om utdanning, arbeid, økonomi, bolig, sosiale kontakter, helse, diskriminering, aktiviteter m.m. Innvandrere er her definert som person med to utenlandsfødte foreldre.

Utvalget er representativt for åtte innvandrergupper i Norge: Personer med bakgrunn fra det tidligere Jugoslavia (minus Bosnia-Hercegovina)¹, Tyrkia, Iran, Pakistan, Vietnam, Sri Lanka, Somalia og Chile, i alt en populasjon på nærmere 48 000 personer i alderen 16-70 år. Når det i artikkelen tales om "innvandrere" eller "innvandrerne", siktes det til denne målgruppen.

Utvalget er trukket med om lag like mange fra hver nasjonalitetsgruppe, selv om gruppene i virkeligheten varierer i størrelse fra 10 900 med pakistansk bakgrunn til 2 100 med somalisk bakgrunn. Resultater for de åtte gruppene samlet blir derfor veid slik at de største gruppene påvirker resultatene mer enn de små.

Til sammen 2 561 personer ble intervjuet, flesteparten på sitt eget morsmål. Frafallet var på 33,2 prosent, størst for personer fra Tyrkia og Pakistan (henholdsvis 46 og 38 prosent) og minst for personer fra Sri Lanka og Vietnam (henholdsvis 20 og 26 prosent). Til intervjudataene er koplet registerdata over utdanning, sysselsetting, arbeidsløshet, inntekt og ankomstår o.a. (for flere detaljer, se Blom og Ritland 1997).

For sammenlikningens skyld inneholder artikkelen også resultater for nordmenn basert på Levekårsundersøkelsen 1995 og Statistisk sentralbyrås omnibusundersøkelse 1. kvartal 1996. Nordmenn er her definert som personer med minst én norskfødt forelder. Fordi det i målgruppen av innvandrere (se over) er relativt flere yngre personer, menn og byboere enn i utvalget av nordmenn, veier vi opp verdiene til disse kategoriene av nordmenn før vi sammenlikner. Dette fører f.eks. til at gjennomsnittlig barnetall for nordmenn 35 år og over synker fra 2,1 (uveid verdi) til 1,7 (veid verdi).

Ensomme innvandrere

Manglende sosial forankring kan for den enkelte gi seg utslag i ensomhetsfølelse. Andelen som oppgir å være ensomme er langt høyere blant de åtte ikke-vestlige innvandrergruppene som ble intervjuet i undersøkelsen Levekår blant innvandrere 1996, enn blant nordmenn. Mens 17 prosent nordmenn sier at de ofte eller av og til føler seg ensomme, er det hele 43 prosent av innvandrerne som sier det samme (figur 1). I hver enkelt nasjonalitetsgruppe er andelen ensomme om lag dobbelt så stor som blant nordmenn. Iranere og somaliere har den høyeste andelen ensomme, henholdsvis 65 og 54 prosent.

At den rapporterte ensomheten er større blant innvandrere enn blant nordmenn, kan virke overraskende. Innvandrernes kultur oppfattes gjerne som kollektivistisk, i motset-

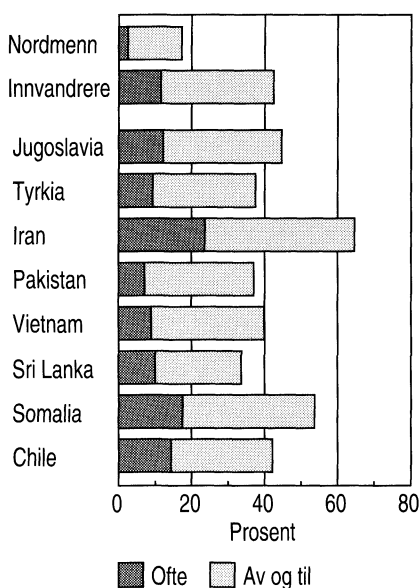
ning til vår egen kultur som oppfattes som individualistisk. I en artikkel om tamiler i Nord-Norge hevdes det f.eks. at tamilene forsøker å etablere en sosial orden basert på mangesidige kontakter seg imellom, i motsetning til nordmenn som ofte forholder seg til hverandre gjennom avgrensede (ensidige) rollere-lasjoner (Grønseth 1997). Tamilene bygger opp overlappende personlige nettverk av stor betydning for den enkelte (Fuglerud 1997). En antropologisk studie av det pakistanske miljøet i Oslo (Lien 1997) gjør rede for de sterke sosiale bånd som består mellom medlemmer av samme slekt eller kaste, de såkalte brorskap (*biraderi*). Det eksisterer også åndelige brorskap (*ruhani biraderi*) mellom tilhengere av samme vismann (*pir*) innen sufi-tradisjonen av islam, en mystisk-religiøs trosretning (Vogt 1993). Slike fellesskap er nesten like bindende som mellom ordinære slektninger.

i hjemlandet, har ventelig et anstrengt forhold til regimets offisielle religion. Svenske data tyder på at mange er irreligiøse (Weintraub 1997). Dette er i overensstemmelse med våre egne data som viser at bare 5 prosent av iranerne er medlem av en religiøs forening.

Noen flere i samliv

Vi skal først belyse hvor stor andel av innvandrerne som (formelt) lever i samliv på intervjuetidspunktet, dvs. i ekteskap eller samboerskap. Figur 2 viser at andelen i samliv er knapt 10 prosentpoeng høyere blant innvandrerne samlet enn blant nordmenn. Fire av nasjonalitetsgruppene, iranere, vietnamesere, somaliere og chilenerne, har en andel i samliv på om lag 60 prosent, omtrent som nordmenn. De øvrige gruppene har en noe høyere andel i samliv. Variasjonen i

Figur 1: Andel som ofte eller av og til føler seg ensom, etter landbakgrunn. Prosent

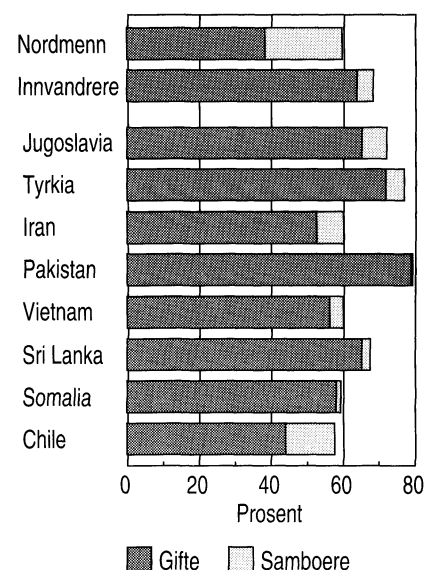

Kilde: Levekår blant innvandrere 1996 og Levekårsundersøkelsen 1995

Forskjellige religioner

Religiøse forestillinger danner gjernepremisser for atferd på familieområdet. Det gjelder t.o.m. i en så sekulær kultur som vår (Blom 1994). Dessverre foreligger det ikke opplysninger i vår undersøkelse om hvilken religion den enkelte innvandrertilhører. Vi kan således ikke analysere materialet etter dette kjennemerke. I stedet må vi basere oss på allmenn kunnskap om hvilke konfesjoner som gjør seg gjeldende i de aktuelle folkegruppene. For det tidligere Jugoslavia er det ortodoks kristendom og islam, for Tyrkia, Iran, Pakistan og Somalia er det islam, for Vietnam katolsk kristendom og buddhisme, for Sri Lanka hinduisme og for Chile er det katolsk kristendom. Unntatt for Iran, som er shia-muslimsk, er det sunni-retningen av islam det er tale om. Innvandrere fra Iran, som har flyktet fra religiøst motivert forfølgelse

Figur 2: Andel i samliv, dvs. som er gifte eller samboere, etter landbakgrunn¹

¹ Omfatter også gifte som har ektefellen bosatt utenfor Norge (jf. tabell 1)

Kilde: Levekår blant innvandrere 1996 og Levekårsundersøkelsen 1995

andelen i samliv påvirkes av alder og kjønn innenfor gruppene, ekteskapelig status ved innvandringstidspunktet, muligheten til å hente en ektefelle fra hjemlandet, styrken i kravet om endogami (at ektefellen kommer fra "egen gruppe") og oppfatninger om ved hvilken alder det passer å gifte seg. I tradisjonelle kulturer ses samlivsinngåelse gjerne som et forhold som angår to slekter og som begge slektene engasjerer seg i. Slik var det også i det norske bondesamfunnet (Hodne, Hodne og Grambo 1985). Dahl (1992) hevder at det i muslimske samfunn nærmest er en plikt å gifte seg, så sant en fysisk og økonomisk er i stand til det.

Enkelte lever uten ektefellen

Enkelte gifte innvandrere lever likevel ikke sammen med ektefellen. Ifølge våre data har 4 prosent av de gifte innvandrerne ektefellen utenfor landet (tabell 1). Andelen er et par prosentpoeng høyere blant menn enn kvinner. Som regel er

atskillelsen påtvunget av ytre omstendigheter. Noen har giftet seg under besøk i hjemlandet og returnerer til Norge uten at ektefellen er med. Andre har måttet skille lag i forbindelse med flukt fra forfølgelse. I begge tilfeller kan det gå tid før ektefellene eventuelt gjenforenes i Norge. Henholdsvis 18 og 7 prosent av de gifte somaliere og pakistannerne har ektefellen bosatt utenfor Norge.

Tar vi hensyn til at ikke alle bor sammen med ektefellen, synker andelen i (reelt) samliv med om lag 3 prosentpoeng for innvandrerne samlet i forhold til hva som framgår av figur 2. Blant pakistannerne går andelen ned til tre av fire, som for tyrkere, mens den for somaliere går ned til en av to. Andelen i reelt samliv blir dermed bare 6 prosentpoeng høyere blant de åtte innvandrergruppene samlet enn blant nordmenn, henholdsvis 66 og 59 prosent (ikke vist på figuren).

Samboerforhold vanligst blant chilenerne

Vi er vant til å tenke på samboerforhold som noe som hovedsakelig angår nordmenn, men også enkelte innvandrere lever som samboere. Denne samlivsformen er imidlertid langt mindre vanlig blant ikke-vestlige innvandrere enn blant nordmenn (tabell 2, jf. også figur 1). Mens 21 prosent nordmenn med samme alders-, kjønns- og bostedsfordeling som innvandrerne er samboere, er tilsvarende andel blant innvandrerne 5 prosent. Den høyeste andelen samboere har chilenske innvandrere, i alt 14 prosent. Deretter følger innvandrere fra Iran, Jugoslavia og Tyrkia. Minst vanlig er samboerforhold blant innvandrere fra Somalia og Pakistan; knapt 1 prosent i disse gruppene lever som samboere. Innslag av samboerskap i en folkegruppe er trolig et tegn på at moderne holdninger har fått innpass i gruppens kultur.²

Innvandrerens samboerandel er noe høyere blant menn enn kvinner. Vi tror dette har sammenheng med at kvinnene har mer begrensede utfoldelsesmuligheter enn menn. I henhold til islam må f.eks. unge kvinner underordne seg strenge anstendighetsregler for ikke å føre skam over familiens ære (jf. Karim 1996). Førekteskapelige forhold er ikke tillatt. Vi finner at samboerandelen blant kvinner er størst blant kvinner fra Chile. En av ti chilenske kvinner lever i samboerskap. Deretter følger kvinner fra det tidligere Jugoslavia, Vietnam og Sri Lanka. Bare ett av disse landene har noen tilknytning til islam. Det kan være verdt å merke seg at sysselsettingen er noe høyere blant kvinnene fra disse landene enn blant de øvrige kvinnene i vårt materiale (jf. Blom og Ritland 1997, figur 5). Dette kan tyde på at kvinnene fra disse landene er noe

Tabell 1: Andel gifte som har ektefellen bosatt utenfor Norge¹, etter landbakgrunn og kjønn. Prosent

	Innvandrere									
	Nordmenn	I alt	Jugoslavia	Tyrkia	Iran	Pakistan	Vietnam	Sri Lanka	Somalia	Chile
Alle	0,8	4,1	2,8	2,7	3,2	6,5	1,0	2,4	18,4	2,9
Menn	1,1	5,1	2,3	2,0	5,7	7,5	2,2	3,0	23,2	4,5
Kvinner	0,3	3,0	3,4	3,7	-	5,2	-	1,8	12,7	1,4

¹ For nordmenn: Andel gifte som bor alene i husholdet

Tabell 2: Andel som er samboere, etter landbakgrunn og kjønn. Prosent

	Innvandrere									
	Nordmenn	I alt	Jugoslavia	Tyrkia	Iran	Pakistan	Vietnam	Sri Lanka	Somalia	Chile
Alle	21,3	4,6	6,9	5,1	7,5	0,4	3,8	2,4	1,3	13,7
Menn	23,0	5,3	6,9	7,1	10,4	0,6	2,9	1,7	1,2	17,6
Kvinner	19,0	3,8	7,0	2,0	2,8	-	4,7	3,6	1,5	9,8

Tabell 3: Andel gifte som er gift med en nordmann, etter landbakgrunn og kjønn. Prosent

	I alt	Jugo- slavia	Tyrkia	Iran	Paki- stan	Vietnam	Sri Lanka	Somalia	Chile
Alle	5,8	14,4	4,4	9,1	2,3	0,5	3,6	1,1	20,7
Menn	7,1	17,2	5,0	12,5	3,3	1,1	5,1	2,1	18,2
Kvinner	4,1	10,2	3,7	4,5	1,0	-	1,8	-	23,2

mer økonomisk uavhengige enn sine medsøstre.³

Flest chilenerne i tverrkulturelle ekteskap

Tradisjonen kan også utfordres gjennom tverrkulturelle ekteskap, dvs. giftermål med en person som ikke tilhører ens "egen gruppe" (eksogame giftermål). Om lag 6 prosent av de gifte innvandrerne er gift med en nordmann. Den største andelen eksogamt gifte finner vi blant chilenerne (tabell 3). Hvert femte ekteskap innen denne nasjonalitetsgruppen er med en nordmann. På de neste plassene kommer innvandrerne fra det tidligere Jugoslavia, Iran og Tyrkia - samme land som hadde de høyeste samboerandelene.

Om lag 29 prosent av samboerne har også funnet seg en partner blant majoritetsbefolkningen. At andelen i tverrkulturelt samliv er langt større blant samboere enn blant gifte, virker naturlig ettersom samboerskap i seg selv representerer et normbrudd for de fleste innvandrerne. Fordi det er så få samboere blant de fleste nasjonalitetsgruppene (unntatt Chile), er det ikke mulig å oppgi tall for andelen tverrkulturelle samboerforhold etter nasjonalitet.

Menn gifter seg oftere tverrkulturelt enn kvinner

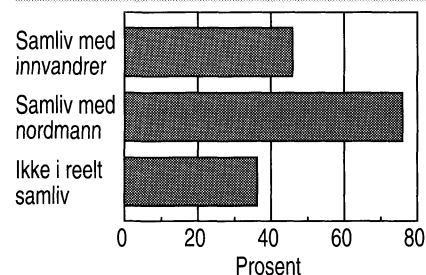
Liksom mannlige innvandrerne noe oftere lever i samboerforhold enn kvinnelige, gifter de seg også noe

oftere ut av sin egen gruppe (jf. tabell 3). Andelen eksogamt gifte er i gjennomsnitt 3 prosentpoeng høyere blant menn enn kvinner. Blant innvandrerne fra det tidligere Jugoslavia og Iran er andelen eksogamt gifte 7-8 prosentpoeng høyere blant menn enn kvinner. Chilenske kvinner representerer det eneste unntaket. Nesten hver fjerde chilenske kvinne er gift med en nordmann. Årsaken til at menn oftere gifter seg ut av sin egen gruppe enn kvinner, er trolig den samme som for samboerforhold: deres friere sosiale stilling. At menn i aktuell giftermålsalder er i overvekt innen de fleste nasjonalitetsgruppene, kan også ha betydning. Dertil har islam normer som tillater ekteskap mellom muslimske menn og jødiske og kristne kvinner, men som forbyr ekteskap mellom muslimske kvinner og ikke-muslimske menn. Hensikten er å hindre at barn av muslimer vokser opp utenfor troen, idet mannen forventes å ha det avgjørende ordet i barneoppdragelsen (Vogt 1995).

Flere sysselsatte og høyt-lønnede i tverrkulturelle samliv

Er det noen forskjell mellom innvandrerne som lever i samliv med en norsk partner og innvandrerne som lever sammen med en annen innvandrer, med hensyn til graden av integrasjon i det norske samfunnet? Spørsmålet kan belyses ved hjelp av data for sysselsetting og inntekt. Figur 3 viser at sysselsettingen er langt høyere blant innvandrerne i

Figur 3: Andel som oppgir vanligvis å ha inntektsgivende arbeid av minst én times varighet pr. uke, etter samlivsforhold¹. Innvandrerne fra åtte ikke-vestlige land. Prosent

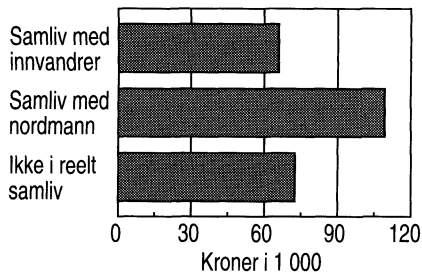
¹ Gifte som har ektefellen bosatt utenfor Norge, er lagt til kategorien "Ikke i reelt samliv"

Kilde: Levekår blant innvandrerne 1996

tverrkulturelle samliv enn blant innvandrerne i samliv med en annen innvandrer. Forskjellen er på hele 30 prosentpoeng. Grunnen er trolig at de som lever i tverrkulturelle samliv, har tilgang til sosiale nettverk og kulturell kompetanse som de øvrige innvandrerne mangler. Lavest er sysselsettingsgraden blant dem som ikke lever i reelt samliv, herunder den lille gruppen gifte som ikke har ektefellen i Norge. En stor del av dem som ikke lever i samliv, er unge som går på skole.

Inntektsdataene for de forskjellige gruppene viser likeledes at innvandrerne i samliv med en nordmann har langt høyere disponibel husholdsinntekt pr. forbruksenhet⁴ enn innvandrerne som lever i samliv med en annen innvandrer (figur 4). Beløpene er henholdsvis 109 400 og 66 000 kroner. Dette skyldes at innvandrerens selv, og trolig også ektefellen/samboeren, langt oftere er i arbeid i de tverrkulturelle samlivene. Dessuten er det færre barn i slike samliv, hvilket også bidrar til at husholdsinntekten pr. forbruksenhet blir større. Tilsvarende funn med hensyn til inntektens størrelse er gjort i Sverige (Gustafsson 1997). Inntekten for dem som ikke

Figur 4: Disponibel husholdsinntekt pr. forbruksenhet, etter samlivsforhold¹. Innvandrere fra åtte ikke-vestlige land. Prosent

¹ Gifte som har ektefellen bosatt utenfor Norge, er lagt til kategorien "Ikke i reelt samliv"

Kilde: Levekår blant innvandrere 1996

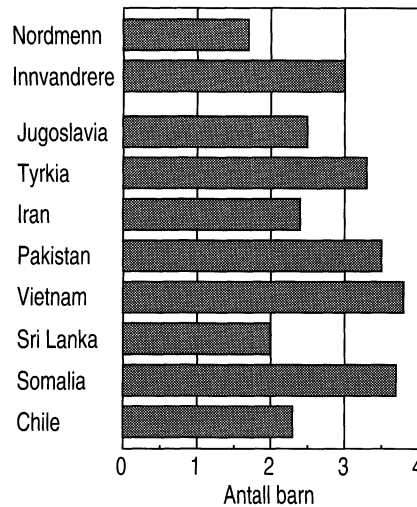
lever i samliv, er for en del bestemt av foreldrenes inntekt, idet mange av dem bor sammen med foreldre.

Flere barn blant innvandrerne ...

I alt har to tredeler av innvandrerne barn mot halvparten av nordmennene. Som barn regnes også voksne barn. Andelen med barn er over 70 prosent blant innvandrere fra det tidligere Jugoslavia, Tyrkia og Chile. Lavest er andelen med barn blant innvandrere fra Sri Lanka, 54 prosent. For å redusere betydningen av aldersforskjeller mellom innvandrergruppene, kan det være hensiktsmessig å beregne andelen med barn blant personer i alder 35 år og over. Vel ni av ti innvandrere i denne alderen har barn. Bare blant innvandrere fra Sri Lanka og Somalia er andelen med barn lavere, rundt 85 prosent. Blant nordmenn i alder 35 år og over som har samme alders-, kjønns- og bostedsfordeling som innvandrerne, er andelen med barn 78 prosent.

Hvor mange barn har de enkelte innvandrergruppene fått? Også her velger vi å fokusere på dem som har nådd en viss alder. Fordi tall-

Figur 5: Gjennomsnittlig antall barn pr. person 35 år og over, etter landbakgrunn

Kilde: Levekår blant innvandrere 1996 og Levekårsundersøkelsen 1995

grunnlaget i enkelte grupper blir spinkelt dersom vi begrenser oss til kvinner, velger vi å gi tall for begge kjønn samlet. Figur 5 viser gjennomsnittlig barnetall blant innvandrere i alder 35 år og over. Innvandrere fra Vietnam, Somalia, Pakistan og Tyrkia har flest barn, i gjennomsnitt mellom 3,3 og 3,8. Lavest barnetall har innvandrere fra Sri Lanka, Chile og Iran, 2,4 eller under. Ingen av de åtte innvandrergruppene har så få barn som nordmenn, 1,7 (veid verdi, se ramme).

... men lavere fruktbarhet enn i hjemlandet

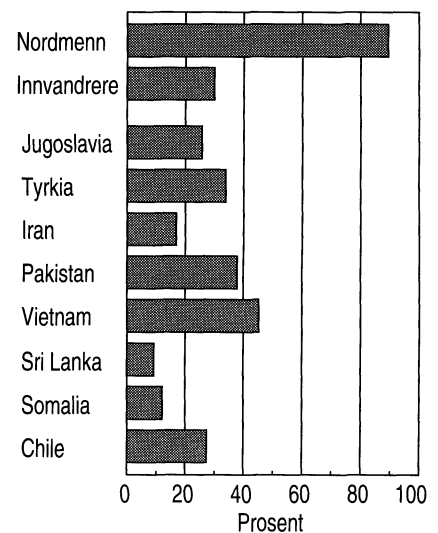
Tre av de fire innvandrergruppene som har flest barn, kommer fra land med islam som hovedreligion. Det er sannsynlig at islam mer enn mange andre religioner framhever verdien av mange barn. Forskjellene er likevel store i fruktbarheten mellom islamske land etter graden av utviklingsnivå. Ifølge FN-beregninger var samlet fruktbarhetstall for årene 1985-1990 i Iran, Pakistan og So-

malia henholdsvis 6,0, 6,5 og 7,0, mens det for Tyrkia i samme periode var 3,8 (United Nations 1995). Nærmere sammenlikninger mellom periodefruktbarheten i disse landene og innvandrerens fruktbarhet i Norge bør gjøres på grunnlag av registerdata. Våre intervjudata illustrerer imidlertid at migrantenes fruktbarhetsnivå gradvis nærmer seg fruktbarhetsnivået i landet de innvandrere til.

Bare tre av ti har far eller mor i Norge

Gjennom oppveksten utvikles spesielle bånd mellom foreldre og barn som normalt vil bestå så lenge begge parter er i live. Blant innvandrerne i vår undersøkelse har åtte av ti minst én av foreldrene i live. Dette gjelder hver enkelt nasjonalitetsgruppe. Ni av ti nordmenn med samme aldersprofil som innvandrerne har også foreldre i live.

Figur 6: Andel med en eller begge foreldre bosatt i Norge¹, etter landbakgrunn. Prosent

¹ For nordmenn: Andel med en eller begge foreldre i live (ikke nødvendigvis bosatt i Norge)

Kilde: Levekår blant innvandrere 1996 og Levekårsundersøkelsen 1995

I gjennomsnitt er det imidlertid bare tre av ti innvandrere som har far eller mor boende i Norge. Denne andelen er noe høyere blant vietnamesiske og pakistanske innvandrere, om lag fire av ti, mens den er lavere blant innvandrere fra Sri Lanka, Somalia og Iran, nærmere en av ti (figur 6). De tre sistnevnte gruppene består for en stor del av flyktninger med relativt kort oppholdstid i Norge.

Flere bor sammen med foreldrene...

Innvandrere med én eller begge foreldre i Norge opprettholder til dels utstrakt kontakt med foreldrene. I gjennomsnitt bor hele seks av ti sammen med en eller begge foreldre (figur 7). Dertil er det 15 prosent som ser foreldrene daglig. Blant innvandrere fra Pakistan bor hele åtte av ti sammen med foreldre, gitt

at en eller begge foreldre befinner seg i Norge. Tilsvarende andel blant tyrkere, iranere og chilenerer er om lag fem av ti. Kontrasten mellom innvandrere og nordmenn er stor når det gjelder omfanget av kontakt med foreldre. Blant nordmenn er det bare 14 prosent som bor sammen med en eller begge foreldre. Denne andelen kan imidlertid være noe underestimert da det blant nordmenn ikke er forutsatt at foreldre skal være bosatt i Norge, bare at minst én av dem skal være i live.

... særlig blant unge og ugifte

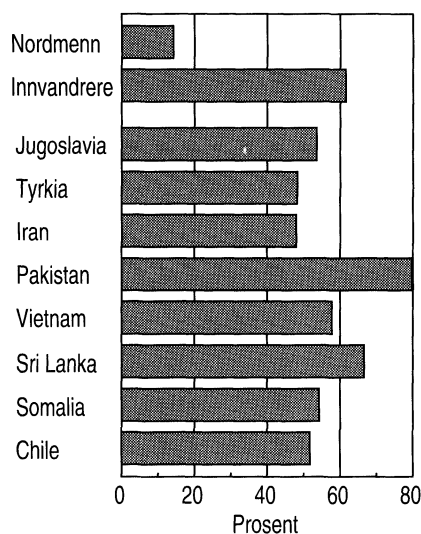
Hva kjennetegner innvandrere som bor sammen med foreldre? Som ventet er det de yngste som oftest bor sammen med foreldre. Dette gjelder både innvandrere og nordmenn. Blant 16-24-årige innvandrere med foreldre i Norge bor åtte av ti sammen med foreldre (tabell 4). Tilsvarende tall for unge nordmenn er fem av ti, gitt at foreldrene lever. Innvandrerungdom synes dermed å bli boende hjemme lenger enn unge nordmenn. I islamske familier regnes det f.eks. som upassende at unge jenter bor for seg selv før de gifter seg. Liknende holdninger gjør seg gjeldende i andre innvandrergrupper (Kumar 1997). Det er dessuten dyrt å bo alene.

Tre av ti innvandrere i alderen 25-34 år og to av ti i alderen 35-44 år

delers også husvære med foreldre, gitt at foreldrene befinner seg i Norge. Blant nordmenn i tilsvarende aldre er andelen som bor sammen med foreldre maksimalt en av tjue. I flere innvandrer kulturer forventes det at yngre familiemedlemmer skal ta seg av gamle og omsorgstrengende foreldre. Ansvaret for de eldres ve og vel har i førmoderne samfunn i regelen hvilt på yngre familiemedlemmer. Når eldre innvandrere har offentlige velferdsordninger å støtte seg på i alderdommen, kan det føre til at forventningene om familiebasert omsorg svekkes (Moen 1993).

Tabell 5 viser likeledes hvordan andelen som bor sammen med foreldre varierer etter samlivsstatus. To av ti gifte innvandrere som har foreldre i Norge, bor sammen med dem. Denne ordningen er mest utbredt blant pakistanske og vietnamesiske innvandrere, der andelen som bor sammen med foreldre når opp i henholdsvis 39 og 26 prosent (ikke vist). Til sammenlikning er knapt 2 prosent gifte eller samboende nordmenn i samme situasjon. Innvandrere som oppgir å være gift, men som ikke har ektefellen i landet, bor for øvrig nesten alle som én sammen med foreldrene, gitt at foreldrene befinner seg i Norge. I tabell 5 er denne gruppen slått

Figur 7: Andel som bor sammen med en eller begge foreldre, forutsatt at en eller begge foreldre er bosatt i Norge¹, etter landbakgrunn. Prosent

¹ For nordmenn: Forutsatt at en eller begge foreldre lever, uansett bosted

Kilde: Levekår blant innvandrere 1996 og Levekårsundersøkelsen 1995

Tabell 4: Andel som bor sammen med en eller begge foreldre, forutsatt at en eller begge foreldre er bosatt i Norge¹, etter aldersgruppe. Nordmenn og innvandrere fra åtte ikke-vestlige land. Prosent

	16-24 år	25-34 år	35-44 år
Nordmenn	47,4	5,5	2,1
Innvandrere	80,3	34,2	21,4

¹ For nordmenn: Forutsatt at en eller begge foreldre lever (men ikke nødvendigvis i Norge)

Tabell 5: Andel som bor sammen med en eller begge foreldre, forutsatt at en eller begge foreldre er bosatt i Norge¹, etter samlivsforhold². Nordmenn og innvandrere fra åtte ikke-vestlige land. Prosent

	Gifte	Samboende	Ikke i reelt samliv
Nordmenn	1,2	1,9	31,7
Innvandrere	21,8	11,6	80,6

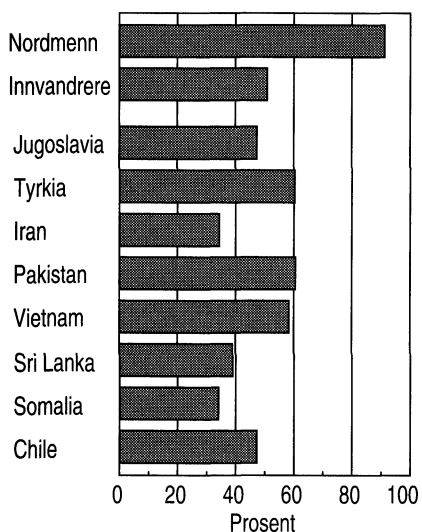
¹ For nordmenn: Forutsatt at en eller begge foreldre lever (men ikke nødvendigvis i Norge)

² Gifte som har ektefellen bosatt utenfor Norge, er lagt til kategorien "Ikke i reelt samliv"

sammen med gruppen som ikke lever i samliv.

Selv om innvandrere langt oftere enn nordmenn bor sammen med foreldre (figur 7), må vi imidlertid huske at det i gjennomsnitt bare er tre av ti innvandrere som har foreldre i Norge og som dermed kan bo sammen med dem. Andelen nordmenn med denne muligheten, her tolket som det å ha foreldre i live, er ni av ti (jf. figur 6). Tar vi hensyn til dette og beregner hvor stor andel av alle i den enkelte nasjonalitetsgruppe som bor sammen med foreldre, blir forskjellen mellom innvandrere og nordmenn langt mindre. Både blant srilankere, somaliere og iranere er andelen i bofellesskap med foreldre lavere enn blant nordmenn, henholdsvis 6-8 mot 13 prosent, når andelen beregnes av alle i gruppen. Blant innvandrere fra Pakistan og Viet-

Figur 8: Andel med søsken bosatt i Norge¹, etter landbakgrunn. Prosent

¹ For nordmenn: Andel med søsken i live (ikke nødvendigvis bosatt i Norge)

Kilde: Levekår blant innvandrere 1996 og Levekårsundersøkelsen 1995

nam er tilsvarende andel større enn blant nordmenn, om lag dobbelt så stor (ikke vist).

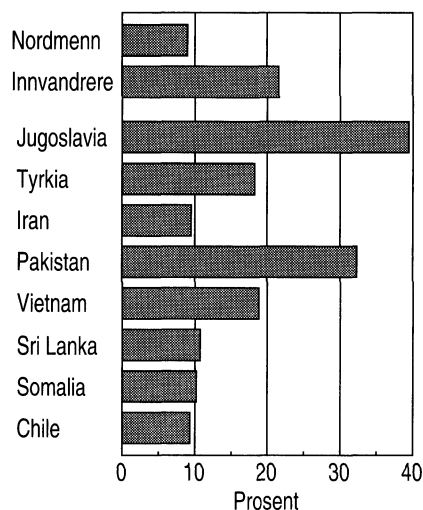
Halvparten har søsken i Norge

Å opprettholde sosiale og emosjonelle bånd til søsken må også antas å være viktig for den enkeltes velbefinnende. Nesten hundre prosent av innvandrerne oppgir at de har søsken i live. Blant nordmenn er vel ni av ti i denne situasjonen. Bare halvparten av innvandrerne har imidlertid søsken som bor i Norge (figur 8). Andelen er noe større, seks av ti, blant innvandrere fra Tyrkia, Pakistan og Vietnam, mens den er noe mindre blant innvandrere fra Iran, Sri Lanka og Somalia.

Bedre nabokontakt blant innvandrere

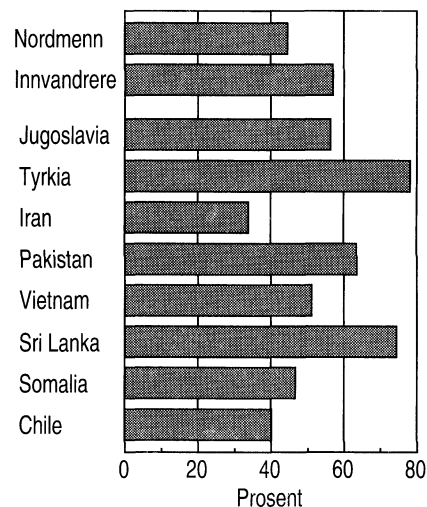
Innvandrere har til dels mer nabokontakt enn nordmenn. Mens bare en av ti nordmenn daglig er sammen med naboer, gjelder det samme i gjennomsnitt vel to av ti

Figur 9: Andel som omtrent daglig er sammen med naboer, etter landbakgrunn. Prosent

Kilde: Levekår blant innvandrere 1996 og Levekårsundersøkelsen 1995

Figur 10: Andel som besøker to eller flere familier/husstander i nabolaget av og til, etter landbakgrunn. Prosent

Kilde: Levekår blant innvandrere 1996 og Levekårsundersøkelsen 1995

innvandrere (figur 9). Verken blant innvandrere fra Iran, Sri Lanka, Somalia eller Chile er likevel andelen som har daglig nabokontakt, større enn blant nordmenn.

Teller vi antallet naboer som omfattes av kontakten, er det også innvandrerne som "leder". Mens 45 prosent nordmenn oppgir at de har minst to eller flere familier/husstander i nabolaget som de kjenner så godt at de besøker av og til, eller som besøker dem, er nærmere seks av ti innvandrere i samme situasjon (figur 10). Bare blant innvandrere fra Iran og Somalia er andelen som besøker to eller flere naboer, lavere enn blant nordmenn. I de fleste innvandrergruppene er kontakten med naboer oftere rettet mot familier med samme innvandrerbakgrunn som dem selv enn mot nordmenn. Dette er særlig tilfelle for tyrkere, pakistanere og vietnamesere, men til dels også for srilankere og somaliere (ikke vist).

Samliv og kontakt med foreldre reduserer ensomhet

Hva betyr disse forholdene for opplevelsen av ensomhet blant innvandrere? Spørsmålet kan undersøkes empirisk. En multivariat analyse⁵ viser at det å leve i (reelt) samliv, å bo sammen med foreldre, å ha søsken i Norge, daglig samvær med naboer og besøkskontakt med to eller flere naboer, er forhold som alle bidrar til å redusere følelsen av ensomhet. Det å ha barn, enten i husholdet eller andre steder, og uansett antall, synes derimot ikke å bety noe for om en føler seg ensom eller ikke.

Andre sider ved innvandrernes situasjon som også har sammenheng med lavere risiko for ensomhet, er å ha en god norsk venn, å være sysselsatt, å ha innvandret av andre grunner enn flukt og å ha vært på kino minst én gang de siste

12 månedene. Fordelingen av disse kjennemerkene er behandlet i en annen artikkel fra undersøkelsen (Blom og Ritland 1997, figur 17, 4, 2 og 19).

Likeledes reduserer det risikoen for ensomhet å kunne regne med praktisk hjelp fra slektninger i forbindelse med større arbeider. Innvandrere er her svakere stilt enn nordmenn (figur 11). Mens hele fire av fem nordmenn regner med å kunne få slik hjelp, er det knapt annenhver innvandrer som gjør det samme.

Dyktighet i norsk, planer om å returnere til hjemlandet i framtiden⁶ og medlemskap i innvandrersamfunn har også betydning. De språkmektige, de erklært bofaste og de som ikke er medlem av noen innvandrersamfunn, er minst ensomme. Medlemskap i innvandrersamfunn er selvsagt ikke i seg selv noen årsak til ensomhet. Trolig er innvandrere som føler seg ensomme, noe mer tilbøyelige til å oppsøke innvandrersamfunn enn andre.

Fem dimensjoner

Ved hjelp av en statistisk analysemetode som kalles faktoranalyse, er det mulig å undersøke hvordan disse enkeltfenomenene henger innbyrdes sammen i en større struktur. Analysen peker ut fem "dimensjoner" som har betydning for opplevelsen av ensomhet blant innvandrere. Disse kan benevnes ved stikkordene "primærrelasjoner", "slektsnettverk", "kontakt med det norske samfunnet", "nabokontakt" og "framtidspaner".⁷

Analysen av materialet fra Levekårsundersøkelsen 1995 viser at mange av enkeltvariablene som har sammenheng med ensomhet blant innvandrere, også henger sammen med ensomhet blant nordmenn.

F.eks. bidrar det til minsket risiko for ensomhet å leve i samliv, å bo sammen med foreldre, å ha naboer og venner og å være sysselsatt. I tillegg har enkelte fritidsaktiviteter som mosjonsaktivitet og museumsbesøk betydning for ensomheten blant nordmenn. Heller ikke blant nordmenn betyr det å ha barn noe for opplevelsen av ensomhet.

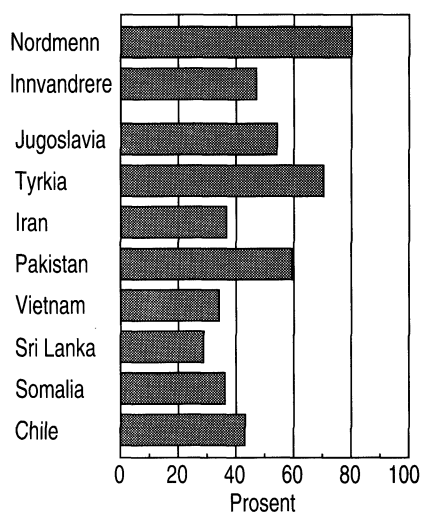
Hvorfor mer ensomhet blant innvandrere?

Hvorfor rapporterer ikke-vestlige innvandrere mer ensomhet enn nordmenn? Våre analyser gir dessverre ikke anledning til noe sikkert svar på dette, men det er mulig å peke på et par sannsynlige forklaringer. Vi tar utgangspunkt i kjennemerker som har vist seg å påvirke sjansen for ensomhet, og som samtidig er ulikt fordelt mellom innvandrere og nordmenn.

For det ene er innvandrernes familienettverk svekket, både i forhold til foreldre og i forhold til søsken. Dersom forventningen til nærhet i familierelasjonene er større blant innvandrere enn blant nordmenn, noe omfanget av bofelleskap med foreldre bosatt i Norge kan tyde på, gir dette ekstra næring til ensomhetsfølelsen. I det hele tatt er det mulig at ikke-vestlige innvandrere har et større potensiale for å bli frustrerte over svak familiekontakt og få nære sosiale relasjoner enn det nordmenn har.

For det andre har innvandrere spesielle vansker i kontakten med storsamfunnet som nordmenn stort sett er forskånet for. Det gjelder i forhold til språk, vennskap med nordmenn, spesielle problem som knytter seg til det å være flyktning og ambivalens i spørsmålet om retur til hjemlandet. Hvert av disse fenomenene henger empirisk sammen med ensomhet for inn-

Figur 11: Andel som regner med å kunne få praktisk hjelp fra slektninger i forbindelse med større arbeider på egen bolig o.l., etter landbakgrunn. Prosent

Kilde: Levekår blant innvandrere 1996 og Omnibusundersøkelsen 1. kvartal 1996

vandrere. I tillegg kommer at innvandrere sjeldnere er i inntektsgivende arbeid enn nordmenn, noe som også bidrar til ensomhet.

1. Senere undersøkelser har vist at 13 prosent av de intervjuede fra det tidligere Jugoslavia har bakgrunn fra Bosnia-Hercegovina. I Norge utgjør personer fra Bosnia-Hercegovina over halvparten av alle innvandrere med bakgrunn fra det tidligere Jugoslavia.

2. Et mulig forbehold må tas overfor tidsavgrensete ekteskap (*mut'a*) innen shia-retningen av islam. Disse vil i norsk kontekst kunne fortone seg som moderne samboerforhold uten å representere brudd på tradisjonen. Vogt (1995) hevder at det fins shia-muslimer i Oslo som lever med norske kvinner i slike ekteskap, som for øvrig ikke anerkjennes blant sunni-muslimer.

3. Sammenhengen gjelder også på individnivå. Samboende innvandrerkvinner har nesten dobbelt så høy sysselsettingsandel som gifte innvandrerkvinner (59 mot 31 prosent).

4. Forbruksenhetene er beregnet i henhold til OECD-skalaen som gir verdien 1 til hovedpersonen i husholdningen, 0,7 til øvrige voksne husholdsmedlemmer og 0,5 til barn 16 år og yngre.

5. Vi sikter her til en logistisk regresjonsanalyse der nettoeffekten på oddsen for å være ensom av og til eller ofte (dikotomt utfall) beregnes for en rekke dikotomiserte bakgrunnsfaktorer under kontroll for kjønn, landbakgrunn, aldersgruppe og ankomstår. Bakgrunnsfaktorene er om intervjupersonen lever i reelt samliv eller ikke, har barn i huset, bor sammen med foreldre, har søsken i Norge, har besøkskontakt med to eller flere naboer, er daglig sammen med naboer, oppholder seg i Norge av fluktgrunner, kan regne med praktisk hjelp fra slekt i forbindelse med større arbeider, har en god norsk venn, vurderer seg selv som meget god i norsk, er i inntektsgivende arbeid, har vært på kino siste tolv måneder, er medlem i innvandrersorganisasjon og regner med å bli i Norge resten av livet. Effektene som omtales i teksten, er alle statistisk signifikante på minst 0,05-nivå.

6. Spørsmålet om retur til hjemlandet ble bare stilt til førstegenerasjonsinnvandrere.

Andre generasjonsinnvandrere er kodet sammen med dem som ser muligheten av retur.

7. På basis av samvariasjonen mellom de observerte enkeltvariablene trekkes modellen ut et antall "faktorer" som beskriver felleskomponenter i variablene. Faktorene kan navngis etter hvilke variabler som "lader" sterkest på den enkelte faktor. Faktorenløsningen er ortogonalt rotert ved metoden varimax. På den første faktoren, "primærrelasjoner" lader variablene for samliv og bofellesskap med foreldre. På faktor to, "slektsnettverk", lader variablene for søsken i Norge, praktisk hjelp fra slekt og fluktgrunner. På faktor tre, "kontakt med det norske samfunnet", lader variablene for norsk venn, språkferdighet, sysselsetting og kinobesøk. På faktor fire, "nabokontakt", lader de to variablene for nabokontakt, og på den femte faktoren, "framtidspaner", lader variablene for bofasthet og medlemskap i innvandrersorganisasjon.

Litteratur

Blom, S. (1994): Marriage and cohabitation in a changing society: Experience of Norwegian men and women born in 1945 and 1960. *European Journal of Population* **10**, 143-173.

Blom, S. og A. Aa. Ritland (1997): Trang økonomi, men færre enn antatt opplever diskriminering. *Samfunnsspeilet* 1997, 1, Statistisk sentralbyrå, 2-16.

Dahl, T. S. (1992): *Den muslimske familie. En undersøkelse av kvinners rett i islam*, Oslo: Universitetsforlaget.

Fuglerud, Ø. (1997): "Identitet blant eksiltamiler" i O. Hollup og K. Stokke (red.): *Sri Lanka: Nasjonalisme, identitet og migrasjon*, Oslo: Tano Aschehoug.

Grønseth, A. S. (1997): "Tamiler kan ikke leve alene" *Linjer* **7**, 1, Psykososialt senter for flyktninger, 16-22.

Gustafsson, B. (1997): Income of immigrants to Sweden - Snapshots and movies, Paper for the Siena Group Meeting, Neuchâtel, June 1997.

Hodne, B., Ø. Hodne og R. Grambo (1985): *Der stod seg et bryllup. Ekteskapet i Norge gjennom tidene*, Oslo: Cappelen.

Karim, N. (1996): *Izzat. For ærens skyld*, Oslo: Cappelen.

Kumar, L. (1997): *Mulighetens barn. Å vokse opp med to kulturer*, Oslo: Cappelen.

Lien, I-L. (1997): *Ordet som stempler djevlene. Holdninger blant pakistanere og nordmenn*, Oslo: Aventura.

Moen, B. (1993): Eldre innvandrere i Gamle Oslo. *Rapport 4*, 1993, Norsk gerontologisk institutt.

United Nations (1995): *World Population Prospects. The 1994 Revision*, New York.

Vogt, K. (1993): *Islams hus. Verdensreligion på fremmarsj*, Oslo: Cappelen.

Vogt, K. (1995): *Kommet for å bli. Islam i Vest-Europ*, Oslo: Cappelen.

Weintraub, N. (1997): Den instabila maktbalansen. *Innvandrere & Minoriteter* **24**, 4, 16-17.

Svein Blom (sbl@ssb.no) er forsker i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for demografi og levekårsforskning.

Forskjellene øker og minker

De rikeste blir sakte men sikkert litt rikere, mens de fattigste får en stadig mindre del av inntektskaka. Vi ser klare tendenser til økende ulikhet i fordelingen av formue. Kvinners arbeidsdeltakelse likner mer og mer på menns, både i sysselsettingsnivå, arbeidstid og arbeidsløshet. Dette er tendenser som blir klarere etter som vi passerer midten av 1990-årene. Unge kvinners sterke posisjon på utdanningsmarkedet kan tyde på at tendensen til reduserte kjønnsforskjeller på arbeidsmarkedet vil vedvare.

Noen sider ved det norske samfunn endrer seg svært sakte, dette gjelder kanskje særlig befolkningsutviklingen. På andre felter skjer utviklingen raskere, for eksempel innen temafeltene inntekt, utdanning og arbeid. Derfor vil vi innledningsvis bruke mest plass på utviklingen på disse områdene.

Gode tider

Norge er inne i en periode med økonomisk høykonjunktur. Det gir seg utslag i reduksjon i arbeidsløsheten, og i 1996 ser vi at også de langtidslediges antall synker. Færre mottar sosialhjelp, og den disponible inntekten øker sterkt. Vi får råd til å bruke stadig mer av pengene på annet enn mat og bolig, for eksempel brukes de til bilkjøp. Biltrafikken øker, og med den forurensingen. Alkoholforbruket har vi også råd til å øke. Den økende etterspørselen etter arbeidskraft gjør at flere flytter på seg. Som under forrige høykonjunktur setter vi av mindre tid til teater og operabesøk. Kriminaliteten viser på nytt en økende tendens, men her har det skjedd endringer i registreringen som gir grunnlag for skepsis til om økningen er reell.

Inntektsforskjellene som øker

Samtidig ser vi tendenser til at den økonomiske framgangen ledsages

av økende forskjeller mellom folk. Den rikeste tidelen av befolkningen mottar stadig mer av inntektene, mens den fattigste tidelen får sin andel av inntektene redusert. I 1995 gikk nesten 22 prosent av inntektene til den mest velstående tidelen, mens den samme tidelen måtte "nøye" seg med rundt 19 prosent ti år før. Den minst velstående tidelen fikk nesten 4 prosent av inntektskaka for ti år siden, men må nå klare seg med litt under 3 prosent. Ulikhetene i formuesfordelingen viser samme tendens, i takt med at inntektene akkumulerer formue.

Kjønnsforskjellene som minker

Sysselsettingsnivået blant kvinner er nå høyere enn noen gang før, og ligger også stadig nærmere mennenes. Særlig småbarnsmødrene har hatt en markert utvikling, i dag lønnsarbeider 77 prosent av kvinnene med små barn. Kvinner med små barn har en høyere yrkesprosent enn alle kvinner 25-66 år under ett.

Kvinnene har også gjort sitt inntog på utdanningsområdet, og på noen felter gått forbi mennene. I 1995 var nesten 29 prosent av kvinnene i alderen 19-24 år under høyere utdanning, mens snaut 22 prosent av mennene i samme aldersklasse var i slik utdanning. Det har skjedd en

Sosiale indikatorer

Sosiale indikatorer har som mål å tallfeste utviklingen ved ulike sider av befolkningens levekår og livsstil. Ideelt sett skal de gi en samlet og konsentrert oversikt over samfunnsutviklingen. Statistikk av denne typen kan ikke fange opp alt, og representerer nødvendigvis et utvalg som framhever visse sider ved samfunnsutviklingen på bekostning av andre. På noen felter er også indikatorenes utsagnskraft begrenset på grunn av mørketall og feilkilder, vi tenker her særlig på kriminalstatistikken. Det har vært en målsetting å dekke flest mulige samfunnsområder, selv om utvalget er begrenset til om lag 40 indikatorer. Et annet viktig kriterium for valg har vært at indikatorene finnes for flere tidspunkter.

generell "utdanningsrevolusjon" idet stadig flere tar seg høyere utdanning, og kvinnene har ledet an i denne "revolusjonen".

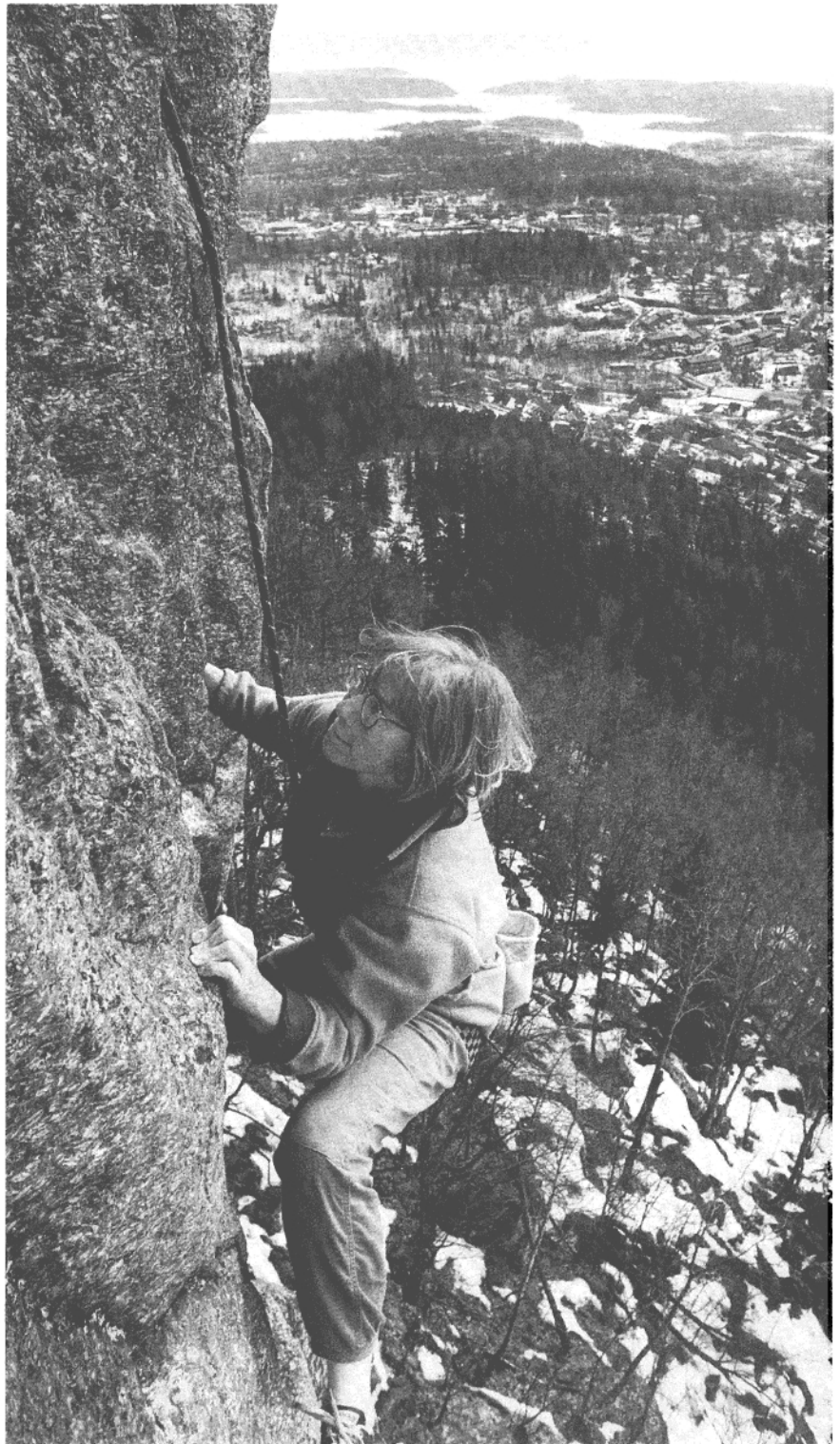
Fremdeles er det slik at kvinner lever lengre enn menn, men også her har avstanden skrumpet inn i løpet av de siste ti årene. Begge kjønn lever lengre, men mennene har økt sin levealder mest. Eldrebefolkningen blir stadig mer rørlig, men her er det kvinnenes bevegelsesevne som har bedret seg mest. Kvinner og menn røyker nå i omtrent like høy grad, mens det tidligere var menn som i størst grad pådrog seg denne helserisikoen.

Samboertilværelsens økende popularitet

Det er altså ikke bare på feltene utdanning, inntekt og arbeid at det skjer klare endringer. Tydelige er også endringene i samlivsformer og boformer. Samboere med felles barn er en raskt voksende familiekategori, noe som blant annet medfører at nær annet hvert barn blir født utenfor ekteskap. Videre blir det stadig flere som lever som enslige.

Andelen uførepensjonister øker igjen, og også her er det kvinnene som øker mest. I dag er nær en av ti kvinner i alderen 16-66 år uførepensjonert. Økningen i uførepensjonister kommer etter en periode med nedgang på grunn av innstramminger i regelverket.

Den registrerte grove voldskriminaliteten ser ut til foreløpig å ha stabilisert seg på et lavere nivå enn ved inngangen til 1990-årene, mens narkotikakriminaliteten og den økonomiske kriminaliteten øker.

BEFOLKNINGSUTVIKLINGEN

Det er ikke store sprang i befolkningsutviklingen fra ett år til det neste. Faktorer som påvirker fruktbarhet og dødelighet har med grunnleggende forhold i samfunnet å gjøre, og endres langsomt. Det store flertallet av dem som bor i landet ved ett årsskifte, bor her også ved det neste med ett år høyere alder. Å snu befolkningsutviklingen er som å snu en supertanker, det tar lang tid fra en impuls for endring gis til kursen er forandret. I løpet av året vil om lag 1 prosent av befolkningen dø, og 1/2 prosent flytte ut. Av dem som bodde i landet ved utgangen av 1996, var 1,4 prosent født i løpet av året og 0,6 prosent hadde flyttet inn.

Økende befolkning....

Ved utgangen av 1996 hadde Norge 4,39 millioner innbyggere. Folketallet hadde økt med 22 800 personer i løpet av året. Det var noe mer enn i fjor, men litt mindre enn de foregående årene. Sammenliknet med foregående år var tallet på innvandring, utvandring og fødsler litt høyere og antall døde litt høyere.

Befolkningstilveksten på 0,5 prosent er relativt sterk sett i forhold til årlig gjennomsnitt i perioden 1980-1990 (0,4 prosent), men lavere enn i perioden 1990-1993 (0,6 prosent). Den høye tilveksten etter 1990 skyldes både relativt stor naturlig tilvekst og høy nettoinnvandring fra utlandet.

..... og stabil fruktbarhet?

Samlet fruktbarhetstall (SFT) i 1996 var 1,89 Det er 0,02 over foregående år, og svarende til gjennomsnittet fra siste ti år. Laveste tall som noen gang er registrert, er fra 1983 hvor samlet fruktbarhetstall kom ned i 1,66. Samlet

fruktbarhetstall betegner det gjennomsnittlige barnetall en kvinne vil ha ved slutten av sin fødedyktige periode, om hun gjennomlever hele denne perioden med de aldersspesifikke fødselssannsynligheter fra et gitt år. Det er nedgang i fødselshyppigheten for kvinner som er yngre enn 30 år, og oppgang blant dem som er eldre.

Helt siden tidlig på 1960-tallet har en stadig økende andel av fødslene skjedd utenfor ekteskap (48 prosent i 1996). Fire femdel av barn født utenfor ekteskap hadde foreldre som lever i samboerskap, mens en femdel var barn født av enslige mødre.

Tegn til oppgang i giftermålshyppigheten

Giftermålshyppigheten er fortsatt svært mye lavere enn for 10-20 år siden. Fra og med 1994 har det imidlertid vært oppgang i alle vanlige ekteskapsaldere med unntak av de yngste. For de under 25 år er det fortsatt nedgang i giftermålshyppigheten.

Tallet på inngåtte ekteskap har variert noe fra år til annet etter at den langsiktige nedgangen stoppet opp tidlig på 1980-tallet. I 1996 ble det inngått 23 200 ekteskap, en økning på 1 500 fra foregående år. Det var oppgang både i førstegangsgiftermål og i ekteskap hvor minst én av partene hadde vært gift tidligere. I 1996 ble det registrert 127 nye partnerskap. Fortsatt er nærmere to av tre av de inngåtte partnerskapene mellom menn.

Tallet på samboere og aleneboere øker

Flere og flere velger å leve i samboerforhold uten å inngå formelt ekteskap, men oppgangen i ugift samliv er ikke stor nok til å kompensere for hele nedgangen i

giftermålshyppigheten. I 1996 var det minst 225 000 samboerpar i Norge, hvorav om lag hvert tredje par hadde felles barn. Det er imidlertid fortsatt bare i de yngste aldersgruppene (under 30 år) at samboerskap er mer utbredt enn ekteskap.

Det årlige antall skilsmisser har vært i kontinuerlig vekst, men på 1990-tallet har tallene stabilisert seg. I 1996 ble det registrert 9 982 skilsmisser, 400 færre enn året før, og under 10 000 for første gang på 1990-tallet. Dersom skilsmissehyppigheten fra 1996 holder seg, vil 44 prosent av ekteskapene som inngås nå, oppløses på lang sikt. Mønsteret i 1980 pekte mot 25 prosent.

Andelen som lever alene øker både blant yngre og middelaldrende. Brutte samboerskap og skilsmisser bidrar til denne utviklingen.

Innenlandske flyttinger øker igjen

Under nedgangskonjunktorene 1988-1992 sank antallet innenlandske flyttinger med nesten 15 prosent. Tallet for 1996 ligger 14 prosent over bunnivået, og er trolig en følge av at etterspørselen etter arbeidskraft igjen er økende. I 1996 var det 184 200 som fikk registrert skifte av bosted mellom to kommuner. I forhold til folketall og aldersstruktur er dette fortsatt markert lavere enn i perioden 1950-1990.

Antall utenlandske statsborgere synker

Variasjonen i befolkningstilveksten de siste årene har særlig hatt sammenheng med endringer i flyttingene til og fra utlandet. For nordmenn og andre vest-europeere har flyttingene sammenheng med arbeidsmarkedet hos oss og i nabolandene, mens det for øvrige lands

statsborgere er politiske forhold i hjemlandet, og hvordan vår innvandringspolitikk praktiseres som er avgjørende.

Vi hadde en nettoinnvandring fra utlandet på 5 800 personer i 1996, 500 færre enn året før, og det laves-te på 1990-tallet. Om vi bare ser på norske statsborgere, var det en net-toutvandring på i alt 1 300 perso-ner. Innflyttingsoverskuddet fra land i den tredje verden gikk opp for første gang siden slutten av 1980-tallet. Med en nettoinnvand-ring på 3 200 personer i 1996, var innflyttingsoverskuddet fra land i den tredje verden fortsatt langt la-vere enn toppnivået på 10 000 per-soner i 1987 og 1988. Nettoutvand-ringen av norske statsborgere har økt siden 1991.

Skifte til norsk statsborgerskap øker fortsatt, over 12 000 personer ble norske statsborgere i 1996, mens det bare var 2-3 000 pr. år på 1980-tallet. Utenlandske statsborgere ut-gjør nå 3,6 prosent av folketallet, og antallet har sunket i 1995 og 1996.

Flere av de aller eldste og flere små barn

Aldersstrukturen i befolkningen endrer seg langsomt. Heller ikke i 1996 var det noen økning i antall personer 67 år og eldre, men antall personer 80 år og over økte med nesten 4 000, 70 prosent var kvin-ner. En tilsvarende utvikling forven-tes i de nærmeste årene, det vil si at antallet pensjonister ikke endres nevneverdig, men at det blir flere av de aller eldste.

Siden folketallet har vært stabilt så pass lenge, var det liten økning i antallet små barn (0-6 år). Barn 0-6 år utgjorde 9,7 prosent av total-befolkningen i 1996, mens gruppen 80 år og over tilsvarte 4,1 prosent

av befolkningen. De gamles andel har vokst fra 4,0 prosent året før.

Samboerpar med felles barn - den familietypen som øker raskest

Ved inngangen til 1997 var det 2,05 millioner familier i Norge. Her er alle enslige personer (936 000) reg-net som familier. Samboerpar med felles barn er den familiefORMEN som for tiden øker raskest, relativt sett. Fra 1995 til 1997 var økningen 11 prosent, eller 8 000 familier. Samtidig ble det 25 000 flere enslige, slik at gjennomsnittlig familie-størrelse sank fra 2,15 til 2,13.

Hvis vi setter en aldersgrense på 18 år for å være barn, var det 41,0 prosent av familiene som bestod av ek-tepar med eller uten hjemmeboen-de barn, 3,9 prosent var samboere med felles barn og 5,4 prosent og 0,7 prosent henholdsvis mor eller far med hjemmeboende barn. De enslige utgjorde 49,0 prosent av fa-miliene, men i denne gruppen vil det være en del som er samboere uten barn. Familiestatistikken om-fatter bare samboere med felles barn.

HELSE

Økende levealder, særlig for menn

Fra 1980 til 1987 var det nesten in-gen endring i forventet levealder. I den neste åtteårsperioden, fra 1988 til 1996, økte levealderen med 2,3 år blant menn og 1,5 år blant kvin-ner. Forventet levealder er et ut-trykk for nåtidens dødelighet, et hy-potetisk mål som uttrykker hvor lenge en nyfødt kan forventes å le-ve, gitt de aldersspesifikke dødelig-hetsratene som gjelder i fødselsåret. Gjennomsnittlig forventet levealder for menn i 1996 var 75,4 år, og for kvinner 81,1 år. Økningen har blant annet sammenheng med at risikoen

for en svært tidlig død er mindre. Etter en nokså stabil spedbarnsdø-delighet på 1980-tallet (i gjennom-snitt 8,1 dødsfall pr. 1 000 levende-fødte), ble spedbarnsdødeligheten betydelig redusert på 1990-tallet. I 1996 var spedbarnsdødeligheten 5,2 pr. 1 000 levendefødte. Døde-ligheten i andre aldersgrupper un-der 65 år har også gått ned. Ned-gangen har vært særlig markert et-ter 1987. Fra 1987 til 1995 ble dø-deligheten blant menn i aldersgrup-pen 1-64 år redusert med 20 pro-sent, blant kvinner var reduksjonen 10 prosent. Etter 1988 har det vært en nedgang i selvmordstallene. I 1994 ble det registrert om lag 180 færre selvmord enn i toppåret 1988. Vi må tilbake til 1970-tallet for å finne en lavere selvmordsrate blant menn enn den som ble regist-rert i 1994.

Hver femte har et helse-problem

Det har vært liten endring i helsetil-standen siste 10 år sett på bak-grunn av folks vurderinger av egen helse. Både helse- og levekårsdata viser likevel at det har vært en øk-ning i andel personer som oppgir at de har en sykdom i forhold til tidli-gere år. Noe av årsaken kan være økt kunnskapsnivå, og at flere syk-dommer blir diagnostisert.

Imidlertid hadde færre personer nedsatt funksjonsevne i 1995, sam-menlignet med for ti år siden. Det er i første rekke bevegelsesevnen blant de eldre som er bedret i perio-den. Størst er bedringen blant eldre kvinner, selv om det totalt sett er flere kvinner enn menn med inn-skrenket bevegelsesevne.

I 1995 rapporterte en av fem at de hadde et helseproblem som medfør-te ulemper for dem i hverdagen. For befolkningen under ett er det sykdom i muskel-/skjelettsystemet

og luftveisproblemer som er mest utbredt. Antallet krefttilfeller ser ut til å stabilisere seg, etter å ha økt jevnt gjennom hele 1980- og 1990-tallet. Etter 45-årsalderen øker forekomsten av hjerte-/karsykdommer og sykdommer i øye- og øreregionen. Barn og unge med sykdom har oftest sykdommer i luftveiene eller hudlidelser (eksemer mv.).

Uendrete røykevaner hos kvinner

Bruk av alkohol og tobakk står sentralt når man skal vurdere risikoen for utvikling av helseproblemer. Om lag en tredel av den voksne befolkningen var dagligrøykere i 1996, 34 prosent av mennene og 33 prosent av kvinnene. Siden tidlig syttitaltall har det blitt mindre vanlig å være dagligrøyker blant menn, mens det blant kvinner er like vanlig å røyke i dag som i 1973. Til tross for en nedgang i andelen dagligrøykere, har det gjennomsnittlige sigarettforbruket blant dagligrøykere økt i siste 20-årsperiode fram til 1996.

Det registrerte alkoholforbruket gikk kraftig ned i begynnelsen av 1980-årene. Etter en svak økning fram til 1987, viste alkoholforbruket en synkende tendens fram til 1993. Fra 1993 til 1996 er det igjen registrert en svak økning i forbruket, som nå nærmer seg nivået fra første halvdel av 1980-tallet. Det registrerte alkoholforbruket omfatter imidlertid ikke alkohol som går utenom legale omsetningskanaler. En intervju-undersøkelse fra Statens institutt for alkohol- og narkotikaforskning (SIFA) i 1994 viser at nærmere 87 prosent har drukket en eller annen form for alkohol, og at nærmere 34 prosent har drukket hjemmebrent i løpet av det siste året.

Færre aborter i 1990-årene

Tendensen til økning i aborttallene fra 1983 til 1989 ble snudd til en markert reduksjon på begynnelsen av 1990-tallet. Antallet aborter pr. 1 000 kvinner i aldersgruppen 15-49 år var i 1995 det laveste som er registrert siden loven om selvbestemt abort trådte i kraft i 1979.

UTDANNING

Større grunnskolekull

Tallet på elever i grunnskolen er fra 1992 på veg oppover igjen, etter å ha vist en nedgang på begynnelsen av 1990-tallet. Mens antallet elever i grunnskolen var om lag 467 000 i 1993, er tallet i 1995 oppe i vel 477 000 elever. Blant annet på grunn av Reform '97, med skolestart for 6-åringene, vil tallet på grunnskoleelever fortsette å øke. Det foreligger ennå ikke statistikk som viser dette, men i Samfunnsspeilet nr. 3/95 er det foretatt framskrivninger for størrelsen på grunnskolekullene i årene som kommer. Framskrivningene viser at det i 2005 vil være rundt 615 000 elever i grunnskolen, eller en økning på om lag 32 prosent fra 1993. Rundt 60 prosent av økningen skyldes større barnekull, mens 40 prosent skyldes at 6-åringene skal inn i skolen.

De fleste går videre

De aller fleste velger fortsatt utdanning etter avsluttet grunnskole. Kun 3,3 prosent av elevene som avsluttet grunnskolen i 1995, var ikke i ny utdanning samme høst. Andelen personer i alderen 16-18 år som er under videregående opplæring har vært økende de siste årene, og viser også økning fra 1994 til 1995. I 1995 var over 90 prosent av 16-18-åringene under videregående utdanning.

Også flere i høyere utdanning

Vi finner den samme trenden innen høyere utdanning, hvor stadig større deler av de mest aktuelle årskullene er under utdanning. I 1986 var 13,5 prosent av 19-24-åringene under høyere utdanning. I 1995 var det tilsvarende tallet 25 prosent. Det har med andre ord vært en markert økning i andelen unge som tar utdanning ved høyskoler og universitet. Dette gjelder også aldersgruppen 25-29 år. Mens snaut 8 prosent av 25-29-åringene var under høyere utdanning i 1986, hadde dette økt til 12 prosent i 1995.

Kvinner starter i større utstrekning enn menn på en universitets- eller høyskoleutdanning. Andelen kvinner 19-24 år under høyere utdanning var i 1995 på nesten 29 prosent, mens den tilsvarende andelen for menn var på snaut 22 prosent. Det er også geografiske forskjeller i deltakelsen i høyere utdanning. Mens kun 17 prosent av 19-24-åringene i Finnmark var under høyere utdanning i 1995, var den tilsvarende andelen i Sør-Trøndelag på nesten 29 prosent.

Det var vel 9 600 registrerte utenlandsfødte studenter ved landets universiteter og høyskoler i 1994. De utgjorde nærmere 6 prosent av den samlede studentmassen. Disse tallene er imidlertid svært usikre. Vel halvparten av de utenlandsfødte studentene kom fra den tredje verden. En av fem utenlandsfødte studenter var født i Norden, og omtrent like mange i et av de andre vestlige land.

ARBEID

Perioden fra begynnelsen av 1980-årene og fram til i dag er preget av sterke svingninger på arbeidsmarkedet. Tydeligst kan vi se

dette i statistikken over endringer i arbeidsløshet. Men de vekslende konjunkturer i perioden har også medført store endringer i sysselsetting, arbeidstid og uførepensjonering.

Sysselsettingsøkning etter 1993

Fram til 1984 var det samlede antall sysselsatte tilnærmet stabilt, mens det i perioden 1984-1987 økte med om lag 160 000 personer. Deretter sank sysselsettingen fram til 1993, da den lå på samme nivå som i 1985. Fra 1993 til 1994 økte sysselsettingen igjen, for første gang på sju år, og fram til 1996 har denne økningen blitt sterkere.

Utviklingen har vært ulik for kvinner og menn (25-66 år) i perioden som helhet. En svak nedgang i andelen sysselsatte blant menn i årene 1980-1983 ble avløst av en fireårsperiode med stabil sysselsetting, hvorefter vi igjen fikk en periode med relativt kraftig nedgang. Fra 1993 til 1996 har vi imidlertid sett en økning i sysselsettingen blant menn, og for første gang i perioden har menn hatt en sysselsettingsutvikling på linje med kvinner. I 1996 er sysselsettingen blant menn igjen kommet opp på samme nivå som i 1989, som var året etter den kraftige nedgangen startet. Samtidig er sysselsettingsnivået blant kvinner høyere enn noen gang før.

Perioden som helhet kjennetegnes for øvrig av en sterk og relativt jevn sysselsettingsutvikling blant kvinner. Riktignok var vi vitne til en nedgangsperiode etter 1987 også for kvinner, men den var svakere og mer kortvarig enn for menn. Samlet har sysselsettingsutviklingen blant kvinner og menn fra 1980 og fram til 1996 resultert i at kjønnsforskjellen er sterk redusert. Mens forskjellen i andelen sysselsatte kvinner og

menn var på drøye 28 prosentpoeng i 1980, var den i 1996 knapt 11 prosentpoeng.

Økt likhet i arbeidstid mellom kvinner og menn

De sysselsatte mennene arbeider noe mindre i 1996 enn i 1980. I første halvdel av 1980-tallet jobbet sysselsatte menn ca. 41 timer pr. uke i gjennomsnitt. I årene 1985-1986, en periode da sysselsettingsnivået blant menn var høyt og stabilt, økte arbeidstiden til henholdsvis 41,5 og 41,9 timer. I 1987 innførte vi arbeidstidsreformen som innebar en generell nedsettelse av arbeidstiden til 37,5 timer, noe som bidrog til at gjennomsnittlig arbeidstid sank fra 41,9 til 41 timer pr. uke for menn. På grunn av brudd i tidsserien er tallene før og etter 1988 ikke helt sammenliknbare. Vi ser imidlertid en klar tendens til nedgang i arbeidstiden for menn også i løpet av perioden fra slutten av 1980-årene og fram til i dag.

For kvinner har arbeidstiden økt siden 1980, og er idag gjennomsnittlig på 30 timer pr. uke. Sysselsatte kvinner har i gjennomsnitt omlag én time lengre arbeidsuke i 1996 enn i 1980, med forbehold om noe usikkerhet på grunn av brudd i tidsserien. Forskjellen i arbeidstid mellom sysselsatte kvinner og menn har dermed blitt redusert med cirka to og en halv time i perioden.

Småbarnsmødrenes yrkesdeltaking øker igjen

Den gruppen som framfor noen har økt yrkesdeltakingen etter 1980, er mødre med små barn. Fra 1980 til 1987 økte yrkesprosenten (andelen i arbeidsstyrken) blant småbarnsmødre fra 53 til 72. Fra 1987 til 1991 var nivået stabilt. Fra 1991 til 1996 økte yrkesprosenten igjen, til 77 prosent. I 1996 ligger småbarns-

mødres yrkesprosent 24 prosentpoeng høyere enn i 1980, og er i dag (1996) bare 10 prosentpoeng lavere enn for menn 25-66 år (87 prosent) og høyere enn for alle kvinner 25-66 år (76 prosent).

Under 100 000 arbeidsløse

Fra slutten av 1980-årene og fram til 1993 var vi vitne til en økning i arbeidsløsheten som er helt enestående i etterkrigstiden. Bortsett fra lavkonjunkturen i 1983-1984, da arbeidsløsheten lå på ca. 3 prosent, har andelen arbeidsløse stort sett utgjort under 2 prosent av arbeidsstyrken. Arbeidsløsheten har tradisjonelt vært markert høyere for kvinner enn for menn. Da arbeidsløsheten steg på 1980-tallet, jevnet kjønnsforskjellene seg ut, og etter 1988 har menn hatt høyere arbeidsløshet enn kvinner. I 1993 var 6,6 prosent av den mannlige og 5,2 prosent av den kvinnelige arbeidsstyrken uten arbeid. Hovedårsaken til forskjellene mellom kvinner og menn, er at det i første rekke var mannsdominerte næringer som ble rammet av lavkonjunkturer rundt 1983 og etter 1987. Kvinner er langt oftere sysselsatt i offentlig sektor; arbeidsplasser som tradisjonelt har vært bedre skjermet mot dårlige tider. Økningen i arbeidsløshet var svakere fra 1992 til 1993 enn den årlige økningen i den foregående femårsperioden, og fra 1993 til 1994 gikk arbeidsløsheten ned for første gang siden 1986. Denne nedgangen er blitt ytterligere forsterket de siste årene (1994-1996). "De gode tidene" på arbeidsmarkedet de senere årene har først og fremst slått ut for menn med en nedgang i arbeidsløshet fra 6,6 til 4,8 prosent, men også for kvinner med en nedgang fra 5,2 til 4,9 prosent.

Samtidig med den relativt høye ledigheten i 1983 og 1984 og etter

1988 har andelen langtidsarbeidsløse vært høy. Langtidsarbeidsløse er personer som har vært sammenhengende uten arbeid mer enn 26 uker. Fra 1988 til 1993 økte antall arbeidsløse fra 69 000 til 127 000, mens antallet langtidsarbeidsløse økte fra 11 000 til 55 000. Økt sysselsetting og nedgang i arbeidsløsheten resulterte imidlertid ikke i noen umiddelbar nedgang i andelen langtidsledige. Først i 1996 ser vi tydelig nedgang i langtidsarbeidsløsheten. Da var antallet arbeidsløse 98 000, og antall personer som har vært uten arbeid i mer enn et halvt år, knapt 30 000.

Nedgangen i antall uførepensjonister har stoppet opp

De økte problemene på arbeidsmarkedet mot slutten av 1980-årene avspeiles også i tallet på uførepensjonister. Fra 1980 til 1991 steg andelen av menn 16-66 år som var uførepensjonert, fra 5,8 til 7,5 prosent. Blant kvinner økte andelen fra 6,4 til 9,7 prosent. I 1991 utgjorde dette 106 000 menn og 133 000 kvinner. Antallet kvinner har i hele perioden vært høyere enn antallet menn. Dette har for en stor del sammenheng med at kvinner gjennomgående uførepensjoneres tidligere i livsløpet enn menn og dermed forblir "lenger i systemet" før overgang til alderspensjon. I perioden 1991-1993 sank antall nye uførepensjonister relativt kraftig, noe som bidrog til en nedgang i antallet uførepensjonister til 232 000 i 1993. Utviklingen i antall uførepensjonister i disse årene må først og fremst ses i lys av innstramminger i regelverket for tildeling av pensjon. Antall nye uførepensjonister har imidlertid økt igjen etter 1993, for både kvinner og menn, og nedgangen i andelen uførepensjonister i befolkningen har stoppet opp. Blant kvinner økte andelen igjen fra 1994 til 1996. I 1996 var drøyt 104 000

menn og drøyt 135 000 kvinner uførepensjonister.

INNTÉKT OG FORBRUK

Sterk vekst i disponibel inntekt

Disponibel inntekt var i følge nasjonalregnskapet 115 900 kroner pr. innbygger i 1996. Siden 1991 har den disponible inntekten pr. innbygger økt med 15 prosent. Disponibel inntekt pr. innbygger har økt gjennom så godt som hele perioden 1980-1996. Veksten i disponibel inntekt pr. innbygger var 37 prosent i denne perioden. Veksten i disponibel inntekt fra 1989 skyldes først og fremst vekst i inntekt, men etter 1992 har også nedgangen i renteutgifter bidratt vesentlig.

Disponibel inntekt er den samlede inntekten av arbeid, kapital og overføringer til husholdningene, fratrukket direkte skatter og trygdeavgifter og renter på gjeld. I vurderingen av økningen i disponibel inntekt pr. innbygger, bør en trekke inn at det har vært en betydelig økning i antallet enpersonhusholdninger. Det betyr at færre nyter godt av stordriftsfordelene som knytter seg til flerpersonhusholdninger.

Svak økning i inntektsulikhet

Figuren med disponibel husholdningsinntekt i laveste og høyeste desil skal vise hvordan ulikheten i fordelingen av husholdningsinntekten har utviklet seg. Husholdningene er rangert etter disponibel inntekt pr. forbruksenhet, det vil si at en har forsøkt å korrigere husholdningsinntekten for forskjeller i husholdningenes størrelse og sammensetning. Det er viktig å være oppmerksom på at sosialhjelp ikke inngår i disponibel inntekt. En har deretter regnet ut hvor stor del av den samlede disponible inntekten til husholdningene som tilfaller

den tidelen av husholdningene som har lavest inntekt, og tilsvarende hvor stor del av den samlede inntekten som tilfaller tidelen med høyest inntekt. I 1995 hadde tidelen med lavest disponibel inntekt pr. forbruksenhet snaut 3 prosent av den samlede inntekten, mens tidelen med høyest inntekt hadde nær 22 prosent av den samlede inntekten.

Hovedinntrykket for perioden er forholdsvis stor stabilitet i ulikheten slik den måles her. Det var en svak utvikling mot mindre ulikhet fra 1982 fram til 1988. Fra 1988 til 1989 økte ulikheten klart, men holdt seg omtrent på dette nivået fram til 1993. Fra 1993 til 1995 økte ulikheten igjen litt. Denne økningen synes å ha sammenheng med økning i utbetalingene av aksjeutbytte. Reduksjonen i ulikhet fram til 1988 skjedde i en periode med vekst i sysselsettingen, mens økningen i ulikhet fra 1988 til 1989 faller sammen med en økning i arbeidsløsheten. Selv om ulikheten i disponibel inntekt har vært forholdsvis stabil i perioden, gjelder ikke det samme for ulikheten i formue. Her ser en nå klare tendenser til økende ulikhet.

Antallet sosialhjelpsmottakere går ned

Til tross for nokså små endringer i inntektsulikheten har antallet sosialhjelpsklienter økt gjennom det meste av perioden. Det var i 1996 2,5 ganger så mange sosialhjelpsmottakere som i 1980. I 1996 var det 37 tilfeller pr. 1 000 innbyggere, sammenliknet med 15 i 1980. Veksten i antallet sosialhjelpstilfeller var særlig sterk på begynnelsen av 1980-tallet og i årene 1987-1989. Fra 1989 til 1996 var veksten i antall mottakere bare 2 prosent, og veksten i antallet mottakere pr. innbygger enda lavere. I

perioden 1989-1994 økte antallet sosialhjelpsmottakere med 10 prosent, for å falle nesten like mye fra 1994 til 1996. Første del av perioden etter 1989 var kjennetegnet ved betydelige økonomiske problemer for husholdningene, både på grunn av stor arbeidsløshet, fallende boligpriser og store renteutgifter.

Utgiftene til sosialhjelp har økt sterkt, utgiftene var om lag dobbelt så store i 1996 som i 1986, men fra 1989 var veksten beskjedent. Vel 4 milliarder kroner ble utbetalt som økonomisk sosialhjelp i 1996. Det er et komplisert årsaksmønster bak denne økningen. Det synes imidlertid klart at det er en mer langsiktig trend, den økte arbeidsløsheten på slutten av tiåret er på ingen måte den eneste forklaringen på det som har skjedd. Det er også viktig å peke på økningen i antallet enslige og enslige forsørgere.

Forbruk: Mindre til bolig og mat på 1990-tallet

I 1996 brukte husholdningene i gjennomsnitt vel 218 000 kroner til forbruk. Forbruket har ikke bare økt siden 1980, sammensetningen av forbruket har også endret seg ganske betydelig, særlig fram til slutten av 1980-tallet. Andelen av forbruket som gikk til mat, gikk ned fra vel 20 prosent i 1982 til 15 prosent i 1987, der den midlertidig stabiliserte seg. Etter 1991 har andelen til mat gått ytterligere ned til 13 prosent i 1996. Reduksjon i matvareandelen har vært typisk for hele den perioden vi har registrert husholdningenes forbruk. Det er først og fremst et uttrykk for velstandsvekst, og ikke for at vi forbruker mindre mat. Nedgangen i matvareandelen må også ses i sammenheng med at husholdningene er blitt mindre, og at vi i økende grad spiser ute.

En annen langsiktig trend som fortsatte inn i 1980-tallet var økningen i utgifter til bolig, lys og brensel (avdrag på boliglån inngår ikke som boligutgift). Andelen av forbruket som gikk til bolig, økte fram til 1988, den var da 26 prosent. Etter 1992 har boligutgiftens andel gått ned 4 prosentpoeng til 22 prosent i 1996. I 1996 brukte husholdningene i gjennomsnitt snaut 48 000 kroner til bolig, lys og brensel. Utgiftene til bolig var fra 1988 den største av hovedpostene i forbruket, men er i 1996 på nivå med utgiftene til reiser og transport. Det er for en stor del veksten i renteutgiftene som ligger bak veksten i boligutgiftene på 1980-tallet. Rentefallet etter 1992 er også viktig for nedgangen i boligutgiftsandelen de siste par årene.

Utgiftene til reiser og transport har det meste av perioden tatt rundt 20 prosent av husholdningsbudsjettet, unntaket er midten av 1980-tallet da opptil 24 prosent gikk til reiser og transport. Andelen har økt noe de siste par årene og var i 1996 på 22 prosent. Økningen har sammenheng med oppgang i bilsalg. Variasjonen i andelen av utgiftene som går til reiser og transport, har i stor grad sammenheng med variasjoner i nybilkjøp. En må her være oppmerksom på registreringsmåten i forbruksundersøkelsene, der en kjøpt bil blir registrert som forbruk med hele kjøpesummen, selv om husholdningen har lånt til kjøpet. Dette vil gi utslag i år med særlig høyt salg av biler.

OMSORG

Sterk utbygging av barnehagene

Mens barnehagedekningen var på snaut 21 prosent i 1980, var den steget til 52 prosent i 1996. Økningen har skjedd til tross for en økning i antallet barn i alderen 0-5 år

siden midten av 1980-tallet. I 1995 hadde nærmere 60 prosent av småbarnsfamiliene barnetilsyn utenfor familien. Halvparten av småbarnsmødre i heltidsarbeid, og en av tre småbarnsmødre uten yrkestilknytning har barna i barnehage. To av tre barn i alderen 3-5 år og hvert tredje barn i alderen 1-2 år hadde barnehageplass i 1995.

Størstedelen av plassene er heldagsplasser. Andelen med lang oppholdstid i barnehagene (avtalt oppholdstid 41 timer eller mer pr. uke) økte fra 27 til 60 prosent i perioden 1985-1995. Avtalt oppholdstid kan avvike fra den faktiske oppholdstiden. Om lag 10 prosent av småbarnsfamiliene kombinerer ulike tilsynsordninger. Fra 1991 til 1995 ble antall barn med plass i skolefritidsordninger fordoblet, fra 28 000 til 52 000. En tredel av barn i 1.-3. klasse hadde plass i skolefritidsordning i 1995.

Bedre omsorg for de eldste?

Det er liten tvil om at årsverksinnsatsen i eldreomsorgen har økt de siste 15 årene, også i forhold til økningen i antallet eldre. Økningen i tallet på årsverk innenfor hjemmehjelpstjenesten og i hjemmesykepleien pr. innbyggere 67 år og eldre, kom i første halvdel av 1980-tallet og etter 1992. Samtidig er det totale antallet brukere av hjemmetjenester gått ned. Eldre over 80 år utgjør imidlertid en økende andel av hjemmetjenestemottakerne. I 1995 var nærmere 48 prosent av brukerne over 80 år, og langt de fleste var kvinner. Nærmere 30 prosent av personer 67 år og over mottar hjemmetjenester eller bor på institusjon.

Selv om årsverksinnsatsen i institusjonsomsorgen er større, er det totale antallet institusjonsplasser for eldre redusert på 1990-tallet, sett i

forhold til økningen i eldrebefolkningen. Det er færre plasser i aldershjem, mens antallet plasser i sykehjem og boliger med heldøgns-tjenester har økt en del, og det er blitt et større tilbud av alders- og trygdeboliger. Det har vært en økning i antallet boenheter til pleie- og omsorgsformål generelt. Utviklingen innenfor årsverksressurser og plassfordeling viser at det har skjedd en økende tilpasning til de eldste og de mest hjelpetrengende. I 1995 var nærmere 3 av 4 institusjonsboere over 80 år.

Nedgangen i det totale antallet institusjonsplasser kan ha økt presset på hjemmetjenestene. Pleie- og omsorgstjenestene har dessuten fått mange nye brukere på grunn av nedbyggingen av institusjonsomsorgen i psykiatrien, gjennom desentraliseringen av Helsevern for psykisk utviklingshemmete (HVPU), og på grunn av kortere liggetider i de somatiske sykehusene. Konsekvensene synes å være at pleie- og omsorgstjenestene i større grad enn tidligere har måttet prioritere de mest pleietrengende.

KULTUR

Stabilt kinobesøk

Antallet kinobesøk pr. innbygger har på 1990-tallet variert rundt 2,5 besøk pr. innbygger i året. Besøksfrekvensen var lavest i 1992 med 2,2 besøk pr. innbygger, og høyest i 1990 og 1994 med 2,7 besøk. Selv om det er blitt færre kinoer og sitteplasser, har det vært en økning i antallet forestillinger i perioden, fra 134 000 i 1980 til 218 000 i 1996. Dette kan delvis tilskrives oppblomstringen av flerkinolegg. Likevel har antallet besøk gått ned fra 17,5 millioner i 1980 til 11,5 millioner i 1996. Nedgangen i besøkstallet skjedde først og fremst i første halvdel av 1980-tallet, mens

besøkstallet siden slutten av det samme tiåret stort sett har variert rundt 11-12 millioner.

Denne langsiktige nedgangen i besøkstallet har skjedd selv om andelen som i løpet av et år har vært på kino, ikke har endret seg noe særlig. Fra slutten av 1980-tallet til 1995 ser det ut til at en større andel av befolkningen har vært på kino, fra 46 prosent i 1987 til 53 prosent i 1995. De synkende besøkstallene skyldes at det er blitt færre storbrukere, ikke at kinotilbudet når ut til færre. Det er særlig antallet hyppige kinobrukere blant unge som har gått ned.

Teater og opera: Svake besøkstall midt på 1990-tallet

Det har vært en svak økning i antallet forestillinger ved institusjonsteatrene. Antallet teater- og operaforestillinger økte fra 5 000 i 1980 til 6 500 i 1992. Tallet på forestillinger økte til 7 700 i 1993, en økning som imidlertid for en stor del skyldes at fire nye teatre ble inkludert i statistikken. Fra 1993 til 1996 gikk antallet forestillinger kraftig ned, det var 4 800 forestillinger i 1996.

Besøkstallene økte med antallet forestillinger fra 1980 til 1993. Utviklingen i besøkstallene har imidlertid vært ujevn over perioden. Besøkstallene gikk ned fra vel 300 besøk pr. 1 000 innbyggere i 1981 til 260-270 besøk pr. 1 000 rundt midten av tiåret. Etter 1986 har besøkstallene steget jevnt til 337 besøk pr. 1 000 i 1992. I 1993 da statistikken omfattet noe flere teatre, var tallet 347 besøk pr. 1 000. Fra 1993 til 1996 falt besøkstallet med 27 prosent til 253 besøk pr. 1 000 innbyggere. På samme måten som under den forrige høykonjunktur på midten av 1980-tallet er altså besøkstallene nå på et lavmål.

Publikumsundersøkelser tyder på at teater- og operatilbudet når ut til flere. Andelen som har vært i teater eller opera siste året har økt fra 27 prosent i 1983 til 32 prosent i 1995.

Utlån fra bibliotek: Svakt økende på 1990-tallet

Utlån fra folkebibliotekene har økt siden begynnelsen på 1980-tallet. Fra et utlån pr. innbygger på 4,0 i 1980 og 1981, lå tallet på rundt 4,3 fram til 1988. I 1989 gjorde utlåns-tallene et hopp til 4,7 utlån pr. innbygger, og har etter det steget svakt til 5,2 utlån pr. innbygger i 1996. Dette tallet er lavt sammenliknet med de andre nordiske land, i Danmark var tallet til sammenlikning vel 15 i 1989. Publikumsundersøkelser fra slutten av 1970- og 1980-tallet viser en klar økning i andelen av befolkningen som bruker folkebibliotekene. Økningen i andelen brukere synes å ha fortsatt på 1990-tallet.

Færre løssalgsaviser pr. innbygger i 1995

Antallet eksemplarer av dagsaviser pr. 1 000 innbyggere økte nokså jevnt gjennom 1980-tallet fram til 1988-1989. I 1980 var det 429 eksemplarer pr. 1 000 innbyggere, sammenliknet med 497 i 1988, og 557 i 1989. Denne økningen skjedde ganske parallelt med økningen i antallet husholdninger. Antallet eksemplarer pr. husholdning økte forholdsvis beskjedent. Etter 1989 gikk antallet eksemplarer ned med om lag 10 prosent til 510 eksemplarer pr. 1 000 innbyggere (inkludert Aftenpostens aftennummer) i 1990, der tallet har holdt seg fram til 1996, med unntak av 1991 og 1995 da antallet var lavere. Nedgangen fra 1994 til 1995 skyldes for en stor del nedgang i opplaget for løssalgsaviser.

BOLIG, OMGIVELSER OG MILJØ

Bedring i bostandard

To enkle indikatorer på boligstandard, begge hentet fra levekårsundersøkelsene, tyder på en vesentlig forbedring av boligstandarden i løpet av de to siste tiårene. Den første indikatoren går på trangbodddhet: Andelen av befolkningen 16-79 år som bor trangt, ble redusert fra 16 til 8 prosent fra 1980 til 1991. Her har det imidlertid ikke skjedd noen forbedring i de fire årene fram til 1995. Et annet mål som viser bedring i boligstandard er hvor moderne boligen er. I løpet av 15-årsperioden er det blitt færre som bor i en bolig uten bad eller wc, eller med kalde eller fuktige rom. Bare 6 prosent av befolkningen 16-79 år bodde i en umoderne bolig i 1995, mens 18 prosent levde under slike boforhold 15 år tidligere.

Forurensning og støy i lokalmiljøet

Det er vanskelig å finne gode indikatorer som sier noe om utviklingen i lokale miljøforhold. Viktige komponenter for lokal luftforurensning er nitrogendioksid (NO₂), svoveldioksid (SO₂) og svevestøv. Konsentrasjonen av SO₂ har avtatt betydelig siden slutten av 1970-årene, i takt med nedgangen i utslippene. Den lokale forurensningen i de store byene består i dag i hovedsak av nitrogenoksider og svevestøv. Utslipp fra biler og støy fra piggdekk-slitasje er de største kildene. Den betydelige trafikkveksten som nå skjer i veitransporten er derfor et viktig miljøproblem.

Å trekke slutninger fra dette til hvordan miljøbelastningene har utviklet seg for den enkelte er vanskelig. Det man vet, er at nitrogenoksider og svevestøv gir økt risiko for luftveisplager. Konsentrasjonene av begge disse to komponentene er

fremdeles så høye at mange utsettes for nivåer som er bekymringsverdige. Det er anslått at det i Norge er 660 000 personer som utsettes for konsentrasjoner av NO₂ som er over anbefalte grenseverdier, for svevestøv er det samme anslaget på 700 000 utsatte. Rundt 260 000 nordmenn er sterkt plaget av støy fra veitrafikken i bomiljøet, i tillegg er rundt en million nordmenn utsatt for veitrafikkstøy over veiledende grenseverdi. De samfunnsøkonomiske kostnadene på grunn av helseskader forårsaket av lokal luftforurensning er betydelige. Et eksempel fra Oslo: Beregninger viser at økte utgifter til offentlig helsevesen, produktivitetstap og økt dødelighet som følge av svevestøvforurensningen beløper seg til om lag 950 millioner kroner pr. år.

Miljøbelastningene vil blant annet avhenge av hvordan bosetningsmønsteret utvikler seg, og hvor mye tid som brukes i nærmiljøet. Ifølge levekårsundersøkelsene var andelen som oppgav at de var utsatt for støy fra veitrafikk omtrent den samme i 1995 som i 1980: Henholdsvis 14 og 13 prosent. Andelen som rapporterte at de var utsatt for forurensning har også endret seg relativt lite. I alt var det 16 prosent av den voksne befolkningen som i 1995 svarte at de var utsatt for forurensning fra ulike kilder ved boligen. Den tilsvarende andelen var 18 prosent fire år før.

KRIMINALITET

Levekår og kriminalitet

Trygghet for liv og eiendom må regnes som et viktig velferdsgode. Hvor trygt eller utrygt nordmenn har det, og hvordan dette endrer seg, er imidlertid vanskelig å måle. De forskjellige målemetodene gir også forskjellige resultater. Ser vi på utviklingen i etterforskede lov-

brudd, synes utviklingen entydig og negativ:

Fra 1980 til 1996 har antallet etterforskede lovbrudd pr. 100 000 innbyggere mer enn fordoblet seg. Den mest markerte økningen skjedde på 1980-tallet. Hovedmassen av registrert kriminalitet utgjøres hele tiden av vinningskriminaliteten, mer enn sju av ti ferdig etterforskede forbrytelser i 1996 var tyverier og annen tradisjonell vinningskriminalitet. Utviklingen i antall lovbrudd gjennom perioden har mange komponenter. For det første har det med stor sannsynlighet skjedd en reell økning i antall lovbrudd. For det andre kan politiets praksis ha endret seg, for eksempel har det skjedd betydelige endringer i politiets registreringsrutiner. Politiet kan også ha endret sin prioritering av ressursbruken, eksempelvis er ØKOKRIM blitt opprettet i perioden, samtidig som kontrollen av narkotikalovbrudd har hatt høy prioritet. Dette er da også lovbruddstyper der økningen har vært særlig stor. For det tredje kan publikum ha endret sin anmeldelsesatferd, eksempelvis vil en høyere andel forsikringstakere gjøre at flere har noe å hente ved å anmelde vinningslovbrudd. På den annen side har politiets oppklaringsprosent vært lav og synkende gjennom store deler av perioden, dette kan ha resultert i at færre har sett noen nytte i å anmelde særlig tyverier. I sum er det grunn til å regne med at den faktiske kriminaliteten har økt betraktelig når man ser hele perioden under ett, men feilkildene ved statistikken er altså mange.

Etterforskede grove voldsforbrytelser i tilbakegang

De grove voldsforbrytelsene økte sterkere på 1980- og begynnelsen av 1990-tallet enn i tiårene før. Vi

opplevde et særlig stort hopp i begynnelsen av 1990-årene, mens de tre siste årene til dels har gitt en klar nedgang. Også her kan det diskuteres i hvilken grad dette er et uttrykk for reelle tendenser: En viktig andel av økningen og den påfølgende reduksjonen for de groveste voldslovbruddene kan tilbakeføres til utviklingen i de groveste sedelighetslovbruddene. Her stod vi sannsynligvis først overfor en økende anmeldelsestilbøyelighet, i takt med økende oppmerksomhet og bevissthet rundt lovbrudd som voldtekt og incest. De tre siste årenes nedgang i registrerte grove voldslovbrudd skyldes delvis en markert nedgang i antall anmeldte og etterforskete lovbrudd av denne typen, en nedgang som særlig har omfattet sedelighetslovbrudd rettet mot barn. Det har vært spekulert i om denne nedgangen kan skyldes at den såkalte "Bjugnsaken" har økt folks skepsis mot å anmelde lovbrudd med slike trekk. Utviklingen i anmeldte grove sedelighetslovbrudd i 1996 og hittil i 1997 kan tyde på at denne trenden nå ikke gjør seg gjeldende lenger.

Offerfrekvensen er stabil

Befolkningens utsatthet for vold har vært temaet i samtlige levekårsundersøkelser i perioden. Her har utviklingen vært langt mer stabil, i alle undersøkelser fra 1983 til 1995 svarer 4 til 5 prosent av de spurte at de har vært utsatte for vold i løpet av det siste året. Hvordan harmonerer så dette med den tidvis betydelige økningen i anmeldt og etterforsket grov voldskriminalitet?

En viktig forklaring på denne forskjellen ligger i at grove voldslovbrudd fremdeles er en svært sjeldent forekommende hendelse, så sjelden at den i liten grad vil fanges opp gjennom intervjuundersøkelser

av denne typen. Videre vet man at ofrene for de groveste voldslovbruddene ofte tilhører marginaliserte samfunnsgrupper som i liten grad nås gjennom levekårsundersøkelser. Ser vi på de gruppene med sosiale problemer som levekårsundersøkelsene når, er resultatene entydige. Utsattheten for vold og trusler er mer enn dobbelt så høy for sosialhjelpsmottakere og langvarig arbeidsløse enn for befolkningen i sin helhet. En feilkilde i denne sammenlikningen er imidlertid at levekårsundersøkelsenes generelle spørsmål om vold ikke ser ut til å fange opp den volden som enkelte yrkesgrupper er utsatt for i sitt arbeid.

Menn, og i særdeleshet unge menn, er de som i høyest grad blir utsatt for vold og trusler. Det er også denne befolkningsgruppen som er fullstendig dominerende blant de registrerte gjerningsmennene i kriminalstatistikken. Kort og forenklet sagt: Unge menn rammes av unge menns handlinger. Et problem her er imidlertid i hvilken grad levekårsundersøkelsene og strafferettsapparatet registrerer den private "familievolden" der kvinnene og barna dominerer blant ofrene.

I 1991 svarte 14 prosent av de spurte i Levekårsundersøkelsen at de hadde vært utsatt for tyveri og skadeverk i løpet av det siste året. Vi har ikke tidsserier som kan belyse utviklingen i befolkningens utsatthet for vinningslovbrudd. Det er denne typen lovbrudd som sannsynligvis utgjør det tallmessig viktigste innslaget når folk skal vurdere om kriminaliteten påvirker deres levekår.

Stabil frykt for vold

Andelen i befolkningen som er noe eller svært urolige for å bli utsatt for vold når de går ute alene på bo-

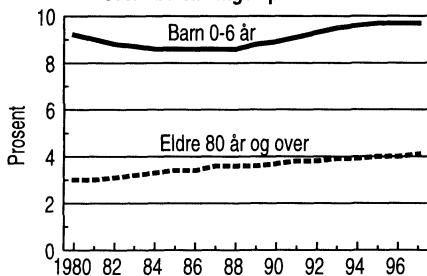
stedet, har heller ikke vist noen vesentlig økning fra 1983 til 1995. Om lag én av ti rapporterer slik uro. Her er det imidlertid svært markerte kjønns- og aldersforskjeller. Kvinner er mye uroligere enn menn, og de eldste kvinnene har den høyeste angsten for vold. Mer enn hver femte kvinne over 67 år er urolig for å bli utsatt for vold eller trusler på bostedet. Antakelig forverrer dette deres levekår, blant annet ved å redusere deres bevegelsesfrihet. Frykten for vold er større i byene enn i mindre tettbygde strøk.

Det er et mangfoldig årsaksmønster bak kriminaliteten. Kriminalitet kan blant annet forstås som uttrykk for svekket sosial integrasjon og redusert sosial kontroll. Stikkordsmessig er det rimelig å peke på en del faktorer i de senere års utvikling som kan ha påvirket kriminaliteten: En viss økning i urbaniseringen, økende problemer for ungdom på arbeidsmarkedet, økt tilgjengelighet for alkohol, og stadig nye ungdomskull som skal forholde seg til illegale rusmidler. Vi har også vært inne i en periode med store ungdomskull.

Artikkelen er en revidering av tilsvarende artikler i Samfunnsspeilet nr. 4/1994, 4/1995 og 4/1996. Forfatterne arbeider i Statistisk sentralbyrå, ved Seksjon for levekårsstatistikk, Seksjon for helsestatistikk, Seksjon for inntekts- og lønnsstatistikk og Seksjon for demografi og levekårsforskning. Befolkningsutviklingen er kommentert av forskningssjef Lars Østby. Forsker Randi Kjeldstad har beskrevet utviklingen på arbeidsmarkedet, mens prosjektleder Arne Andersen har skrevet kommentarene om kultur, inntekt og forbruk. Førstekonsulent Jorun Ramm står for kapitlene om helse og omsorg, og rådgiver Per Morten Holt har skrevet om utdanning. De øvrige kommentarene er skrevet av redaktør Dag Ellingsen.

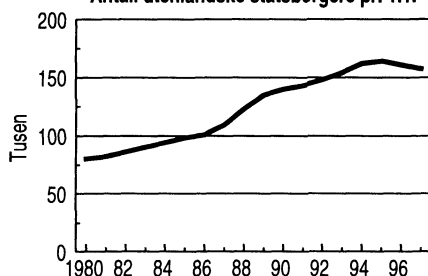
BEFOLKNING:

Andelen barn 0-6 år og eldre 80 år og over i befolkningen pr. 1.1. Prosent

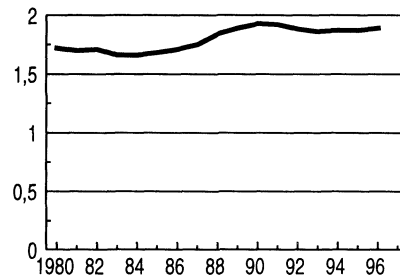

Kilde: Befolkningsstatistikk

Antall utenlandske statsborgere pr. 1.1.

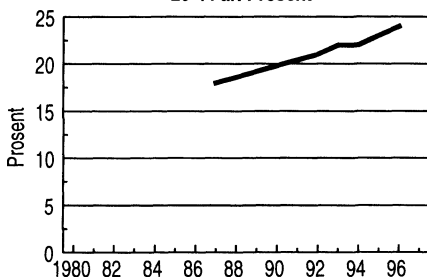

Kilde: Befolkningsstatistikk

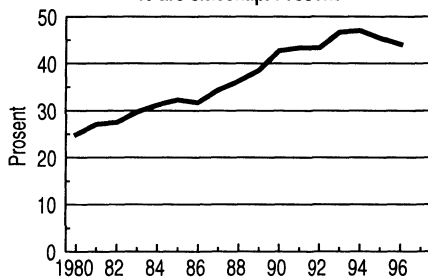
Samlet fruktbarhetstall¹

Kilde: Befolkningsstatistikk

Samboerskap: Andel av alle kvinner 20-44 år. Prosent

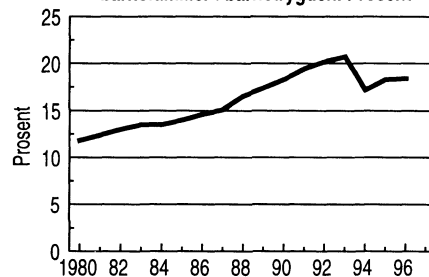

Kilde: Befolkningsstatistikk og diverse intervjudata

Beregnet andel skilte kvinner etter 40 års ekteskap. Prosent²

Kilde: Befolkningsstatistikk

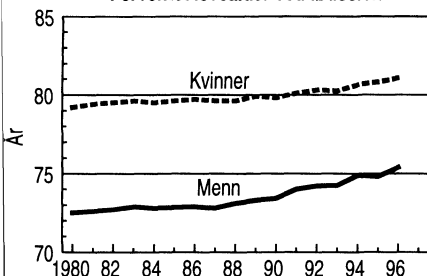
Enslige forsørgere som andel av alle barnefamilier i barnetrygden. Prosent

Kilde: Rikstrygdeverket

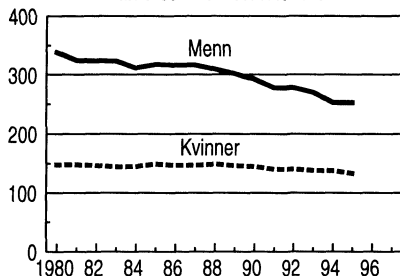
HELSE:

Forventet levealder ved fødselen

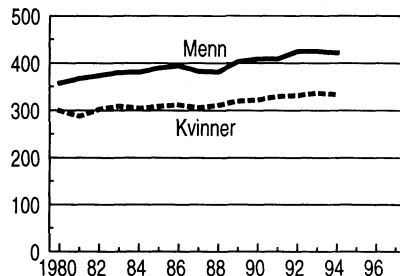
Kilde: Befolkningsstatistikk

Døde pr. 100 000 innb. 1-64 år, aldersstandardiserte rater

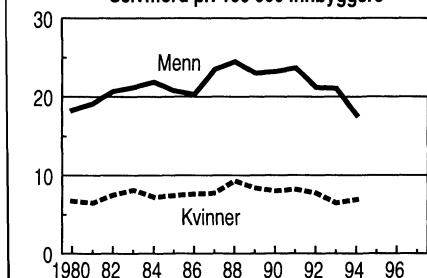
Kilde: Befolkningsstatistikk

Nye tilfeller av kreft pr. 100 000 innb., aldersstandardiserte rater

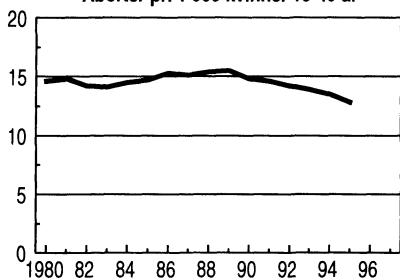
Kilde: Kreftregisteret

Selvmord pr. 100 000 innbyggere

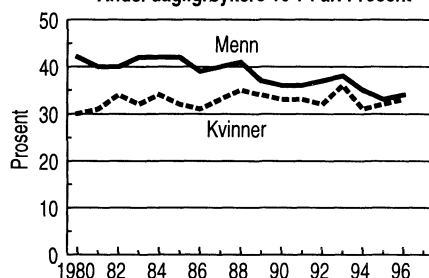
Kilde: Dødsårsaker

Aborter pr. 1 000 kvinner 15-49 år

Kilde: Abortstatistikk og Statens Helsetilsyn

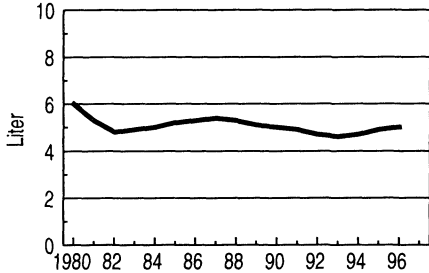
Andel dagligrøykere 16-74 år. Prosent

Kilde: SSBs Omnibusundersøkelser

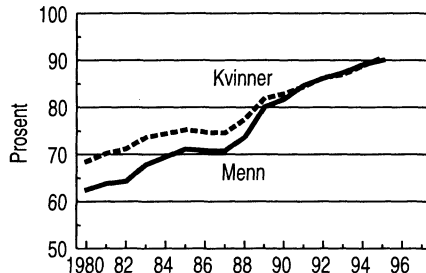
UTDANNING:

Alkoholforbruk: Liter ren alkohol pr. innbygger

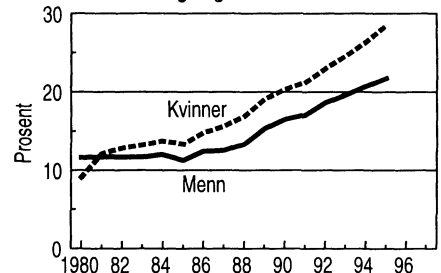
Kilde: Alkoholstatistikk

Andel 16-18-åringer i videregående skole. Prosent

Kilde: Utdanningsstatistikk

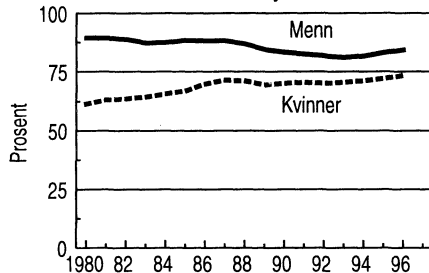
Andel 19-24-åringer ved universiteter og høyskoler. Prosent

Kilde: Utdanningsstatistikk

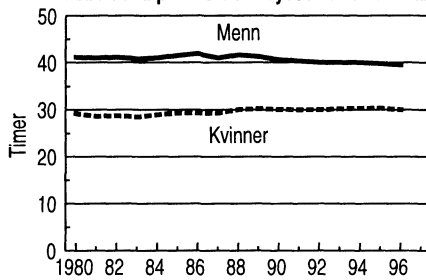
ARBEID:

Andel 25-66 år som er sysselsatte. Prosent

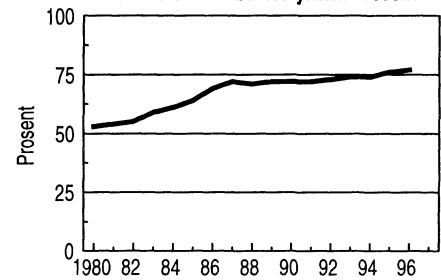
Kilde: Arbeidskraftundersøkelsen

Arbeidstid pr. uke blant sysselsatte 16-74 år³

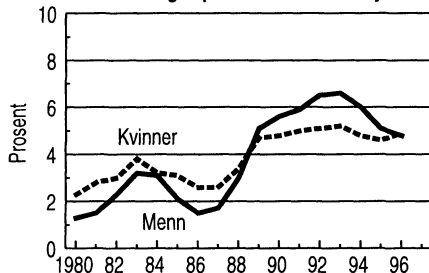
Kilde: Arbeidskraftundersøkelsen

Andel gifte/samboende kvinner med barn 0-6 år i arbeidsstyrken. Prosent

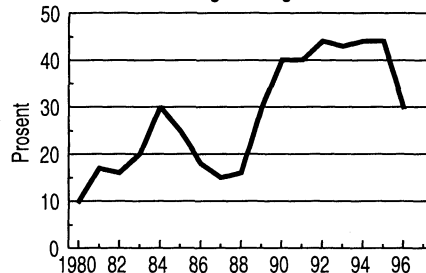
Kilde: Arbeidskraftundersøkelsen

Arbeidsledige i prosent av arbeidsstyrken⁴

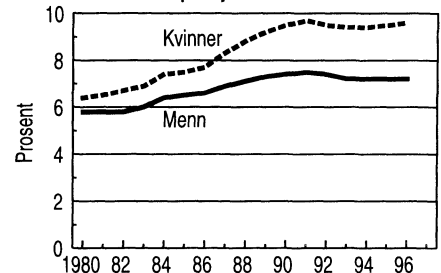
Kilde: Arbeidskraftundersøkelsen

Andel langtidsledige. Prosent

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsen

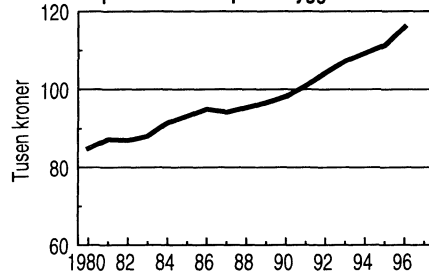
Andel uførepensjonister 16-66 år. Prosent

Kilde: Rikstrygdeverket

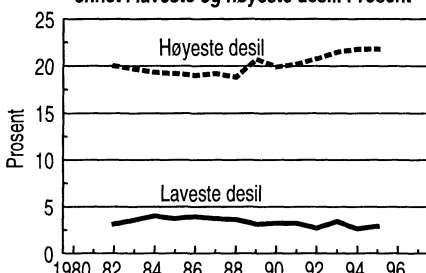
INNTekt OG FORBRUK:

Disponibel inntekt pr. innbygger. 1996-kroner

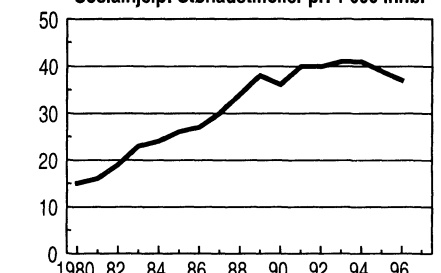
Kilde: Nasjonalregnskapet

Disponibel husholdningsinntekt pr. forbruksenhet i laveste og høyeste desil. Prosent⁵

Kilde: Inntekts- og formuesundersøkelsen

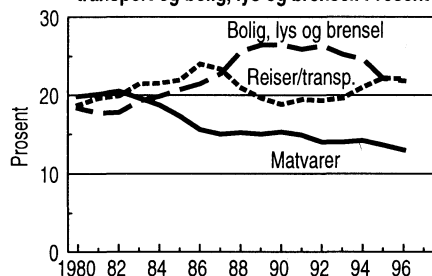
Sosialhjelp: Stønadstilfeller pr. 1 000 innb.

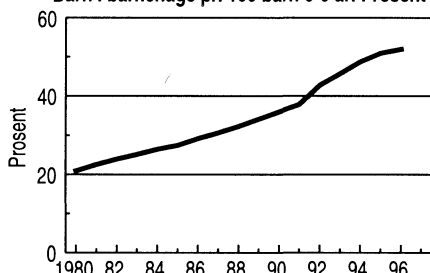
Kilde: Sosialstatistikk

OMSORG:

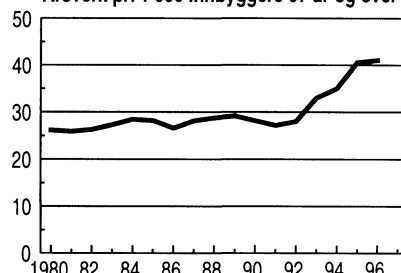
Andel av forbruksutgift til matvarer, reiser og transport og bolig, lys og brensel. Prosent

Kilde: Forbruksundersøkelsen

Barn i barnehage pr. 100 barn 0-6 år. Prosent⁶

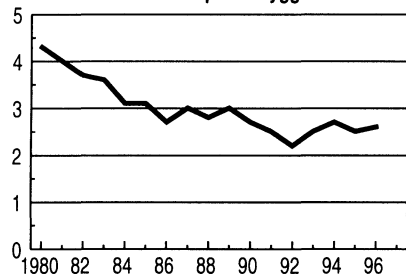
Kilde: Barnehagestatistikk

Hjemmesykepleien og hjemmehjelpstjenesten: Årsverk pr. 1 000 innbyggere 67 år og over⁷

Kilde: Pleie- og omsorgsstatistikk

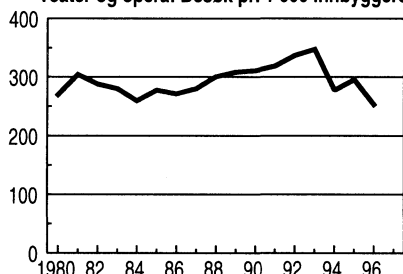
KULTUR:

Kinobesøk pr. innbygger

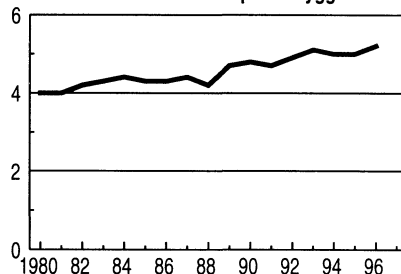
Kilde: Kulturstatistikk

Teater og opera: Besøk pr. 1 000 innbyggere

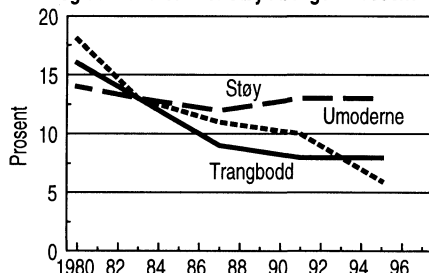
Kilde: Kulturstatistikk

Folkebibliotek: Utlån pr. innbygger

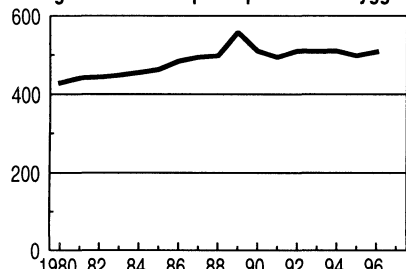

Kilde: Kulturstatistikk

BOLIG OG MILJØ:

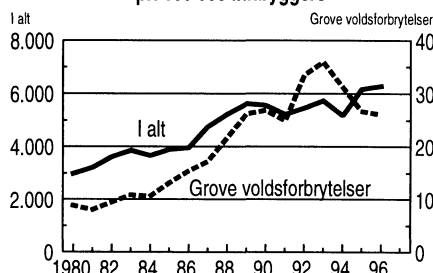
Andel som bor trangt, som bor i umoderne bolig og som er utsatt for støy i boligen. Prosent⁹

Kilde: Levekårsundersøkelsen

Dagsaviser: Eksemplarer pr. 1 000 innbyggere⁸

Kilde: Kulturstatistikk

KRIMINALITET:

Forbrytelser i alt og grove voldsforbrytelser pr. 100 000 innbyggere¹⁰

Kilde: Kriminalstatistikk

¹ Sum av ettårige fruktbarhetsrater 15-44 år. Antall barn hver kvinne kommer til å føde under forutsetning av at fruktbarhetsmønsteret i perioden varer ved og at dødsfall ikke forekommer.

² Under forutsetning av at et kull gifte kvinner gjennomlever de varighetsspesifikke skilsmisseratene vedkommende år, og at dødsfall og flytting til/fra utlandet ikke forekommer.

³ Brudd i tidsserien pga. endringer i undersøkelsesopplegget f.o.m. 1988.

⁴ Brudd i tidsserien mellom 1995 og 1996 (økning i ledighetstallet med 0,5 prosentpoeng pga. endringer i undersøkelsen).

⁵ De tidelene av husholdningene med lavest og høyest inntekt.

⁶ Inkluderer barn i tilbud til 6-åringer i skolen fra og med 1992.

⁷ Tallene omfatter ikke årsverk innen administrasjon og ledelse. Tall for 1994 er basert på de 331 kommunene som har kunnet oppgi årsverk innen hjemmetjenestene.

⁸ Bare aviser som utkommer 6 dager i uka. Fra og med 1989 regnes Aftenpostens aftenummer som egen avis.

⁹ En person bor trangt hvis personen bor alene og disponerer ett rom eller personen tilhører en flerpersonshusholdning som disponerer mindre enn ett rom pr. person. En bolig er umoderne hvis den er uten bad eller WC, eller er kald eller fuktig.

¹⁰ Omfatter voldtekt, utuktig omgang med barn under 14 år, incest, grov legemsbeskadigelse, drap og grovt ran.

Samfunnsspeilet 1997

Innhold

Nr. 1

Levekår blant ikke-vestlige innvandrere: Trang økonomi, men færre enn antatt

opplever diskriminering *Svein Blom og Agnes Aall Ritland*

Solid bakgrunn for egen forsørgelse? *Randi Kjeldstad*

Utstøting gir lavere dødelighet hos yrkesaktive *Jens-Kristian Borgan*

Etter samlivsbruddet: Far har best økonomi *Ingrid Melby*

Barnefamilie: De høyeste og laveste inntektene finner vi i Oslo *Jon Epland og Terje Erstad*

Nordiske mødres inntog på arbeidsmarkedet *Marit Rønsen*

Regionale strømmer på arbeidsmarkedet *Mette Lund og Alf Torstensen*

Nr. 2

Helseundersøkelsene 1968-1995: Fra medisinske diagnoser til egenvurdert helse *Tor Bjerkedal*

God helse, flere sykdommer *Jorun Ramm*

Frafallsproblemet øker *Liv Belsby*

Egenvurdert helse: Vi klager ikke før vi må *Jorun Ramm*

Psykisk helse: Fortrolighet forebygger? *Anders Barstad*

Økende astma og allergi blant barn og unge *Liv Grøtvedt*

Astma blant barn skjært sosialt fordelt *Jon Erik Finnvoll, Rannveig Nordhagen og Arnfinn Schjalm*

Trafikkulykker alvorligst i lengden *Jens-Kristian Borgan*

Fastlegetilknytning blant kronisk syke: Legene flytter fra pasientene *Jon Erik Finnvoll*

Østrogebruken øker *Sidsel Graff-Iversen og Jorun Ramm*

Brukere av kommunale hjemmetjenester: Får hjelp, savner sosial kontakt *Jon Erik Finnvoll*

Nr. 3

Innvandrere og sosialhjelp: Får mer fordi de trenger mer? *Eivind Lofthus og Åne Osmunddalen*

Innvandrerbarn i barnevernet: Flyktningbarn mottar oftest hjelp *Trygve Kalve*

Skilsmisser før og nå: Som man måler får man svar *Turid Noack og Svern-Erik Mamelund*

Veksten i antall eldre: Mange kommuner dårlig forberedt *Ole Gulbrandsen*

Overkommelige tannlegeutgifter for de fleste *Dorthe Holst og Jostein Grytten*

Makrell og pjolter *Espen Søybe*

Nr. 4

Anmeldt vold: Oslo er bedre enn sitt rykte *Frants Gundersen og Arnt Even Hustad*

Barnefamilier i Oslo: Høyest inntekt på Vindern - lavest på Grünerløkka *Mads Ivar Kirkeberg*

Stadig flere går på dans: Mot et samfunn med større plass for lek og moro? *Anders Barstad*

Utvandring blant innvandrere: Flyktninger forblir, nordboere reiser hjem *Tone Ingrid Tysse og Nico Keilman*

Flytting og befolkningsutvikling: Innvandring demper eldrebølgen *Jørgen Carling*

Levekår blant ikke-vestlige innvandrere: Hvorfor er så mange ensomme? *Svein Blom*

Sosiale indikatorer 1980-1997: Forskjellene øker og minker

Samfunnsspeilet 1987-1997: Forfattergruppert artikkeloversikt

Forfatter	Tittel	Nr.
Aamodt, Per O.	Høyere utdanning: Fortsatt store sosiale forskjeller	2/92
Aardal, Bernt	Fremskrittspartivelgere: Holdninger til innvandrere, velferd og solidaritet	1/88
Aasbrenn, Kristian	Regionaløkonomiske effekter av befolkningsnedgang: Undergang eller overgang for uttynningskommunene?	4E/95
Album, Dag	Menn i kvinneyrker tjener dårlig	2/88
Alfsen, Knut H.	Svovelutslipp: Ikke bare fisk som dør...	3/88
Amundsen, Ellen J.	Ekteskapets betydning for uførepensjonering	1/88
Andersen, Arne S.	Levekår og likestilling: Utjevning eller økte forskjeller?	2/88
	Unge flytter nå stadig senere hjemmefra	3/89
	Full barnehagedekning: Når og på hvilken måte?	2/90
	Arbeidsmiljø: Større fysiske belastninger - mer kontroll over egen arbeidssituasjon	1/92
	Økte betalingsproblemer: Uttrykk for en mer sårbar husholdningsøkonomi?	3/93
	Høyest inntektsnivå i byene - størst likhet på landet	1/95
	Har utjevningen stoppet opp?	1/96
Andersen, Tom Langer	Hvor stort er det private forbruk i Norge sammenliknet med andre land?	3/88
	Prisvekst og prisnivå: Mot et integrert europeisk marked	3/94
Asbjørnsen, Nils	Velferdspolitik: Konflikt mellom menns og kvinners interesser?	2/91
Aslaksen, Iulie	Usynlige kvinner - trenger vi nye mål for verdiskapning?	2/90
	Husholdningenes økonomi, husholdsarbeid og inntektsfordeling	3/93
Aspås, Jon Olav	Trygdesystemet og pleie- og omsorgstjenesten: Flere eldre - store utfordringer	4E/95
Bakketeig, Leiv S.	Seksuell debutalder før og nå	2/88
Barlindhaug, Rolf	Boliger belånes til pipa	4/96
Barstad, Anders	Yrkesaktivitet blant skoleungdom	3/88
	Hva skjer i eldreomsorgen?	2/90
	Miljøbelastninger: Ingen økning, men store variasjoner	2/91
	Norske miljøvernholdninger: Fornøyd lokalt, bekymret globalt	2/91

	Sosial kontakt: Flere bor alene, men mindre ensomhet?	1/92
	Arbeidsmarkedet på 1980-tallet: Utjevning mellom kjønnene, økende ulikhet mellom generasjonene	1/92
	En mer aktiv fritid	1/92
	Utviklingen i helsetilstanden: Bedre helse for eldre	2/92
	Ungdoms levekår: Økende problemer på arbeidsmarkedet	2/93
	Søskenrelasjoner: Fortsatt vanlig med mange søsken og hyppig kontakt	1/94
	Levekår i by og land	1/95
	Flere aleneboende, men færre venneløse	1/96
	Sakker ungdommen akterut?	1/96
	Psykisk helse: Fortrolighet forebygger?	2/97
	Stadig flere går på dans: Mot et samfunn med større plass for lek og moro?	4/97
Becken, Lars-Erik	Mindre lønnsforskjeller mellom mannlige og kvinnelige arbeidere	3/93
Belsby, Liv	Frafallsproblemet øker	2/97
Birkelund, Liv Hilde	1980-årene: Straffesakene økte mindre enn forbrytelsene	1/91
	Økonomisk kriminalitet: Forbrytelser i gjeldsforhold øker mest	3/92
	Bak murene: Fanger og fengslinger gjennom 20 år	4/94
Bjerkedal, Tor	Helseundersøkelsene 1968-1995: Fra medisinske diagnoser til egenvurdert helse	2/97
Bjerkli, Bjørn	Kulturell livskraft	4E/95
Bjørlo, Berit	Kvinner i landbruket	2/89
	Jordbruket i Norge: Liten produksjon og små bruk	3/94
Blom, Svein	Yrke og barn: Vanskelig å kombinere?	1/92
	Økt bokkonsentrasjon blant innvandrere i Oslo	2/95
	Levekår blant ikke-vestlige innvandrere:	1/97
	Trang økonomi, men færre enn antatt opplever diskriminering	
	Levekår blant ikke-vestlige innvandrere:	4/97
	Hvorfor er så mange ensomme?	
Borgan, Jens-Kristian	Utstøting gir lavere dødelighet hos yrkesaktive	1/97
	Trafikkulykker alvorligst i lengden	2/97
Brathaug, Ann Lisbeth	Usynlige kvinner - trenger vi nye mål for verdiskapning?	2/90
Brunborg, Helge	Hva skjer med verdens befolkning?	2/92
	AIDS i Afrika	1/93
	Norden som demografisk pioner	3/94
Brunvoll, Frode	Kommunal avløpsrensing: Når får vi tilfredsstillende kvalitet?	2/89

Byfuglien, Jan	Avfolkes distrikts-Norge?	1/88
	Bosettingsmønsteret: Fortsatt sterk vekst i sentrale regioner	2/91
Bø, Tor Petter	Arbeidsløsheten: Ulike mål gir ulike tall	1/89
	Arbeidsløshet: Nå rammes også de høyt utdannede	2/91
	Flere kvinner i arbeid i Norge enn i EU	3/94
Carling, Jørgen	Flytting og befolkningsutvikling: Innvandring demper eldrebølgen	4/97
Carlson, Otto	Helseforholdene blant eldre	1/87
	Er barn mer syke nå enn for ti år siden?	2/89
Clausen, Sten-Erik	Mor og barn - hellig allianse eller de fattiges forbund?	2/90
Dahl, Grete	Arbeidssomme alderspensjonister	1/88
	De eldres inntekter: Lave for de fleste - høye for de få	1/89
	Stor variasjon i sysselsetting og inntekt blant pensjonister	4/94
Dahle, Anne Berit	Norge handler mest med Vest-Europa	3/94
Dale, Trine	Hvem mener hva i EU-saken?	3/94
	Utenlandske statsborgere og kommunestyrevalget 1991 (II):	2/95
	Mest informasjon gjennom personlig kontakt	
Duvold, Ellen-Merete	Babyboom i Oslo	3/88
Eide, Jon Halvard	Økende undersyssetting	1/90
Ellingsæter, Anne Lise	Utbredte ønsker og delte meninger om arbeidstidsreduksjoner	1/87
	Utdanning, arbeid og inntekt: Hvor likestilte er kvinner og menn blitt?	1/93
	Likestilling - et ideal for velutdannede kvinner?	4/94
Enoksen, Jens Are	Høyere utdanning: Fortsatt store sosiale forskjeller	2/92
Epland, Jon	Barnefamilier og gjeldsrenter: Sterkast vekst for dei etablerte	1/90
	Alderspensjonistenes inntekter - ikke bare alderstrygd	3/92
	Få permanent fattige i Norge	3/93
	Barnefamiliene: De høyeste og laveste inntektene finner vi i Oslo	1/97
Erstad, Terje	Pensjoner utenfor folketrygden stadig viktigere	1/95
	Barnefamiliene: De høyeste og laveste inntektene finner vi i Oslo	1/97
Falck, Sturla	Utlendingers kriminalitet: Høyere eller lavere enn nordmenns?	2/93
Falnes, Anders	Yrkesaktivitet og næringsstruktur 1970-1990	3/92

Faye, Arne	Et bibliotek for folket	3/89
	Utenlandske statsborgere og kommunestyrevalget 1991 (I):	2/95
	Valgatferden preges av hjemlandet	
Finnvold, Jon Erik	Kommunehelsetjenesten: Økende variasjon mellom kommunene	3/91
	Personellinnsatsen i helsetjenesten: Økonomi eller behov avgjør?	2/93
	Forebyggende helsearbeid - til de som trenger det mest?	2/94
	Småbarnsfamiliers erfaringer med legetjenesten:	4/95
	Når barna er syke	
	Helseulikheter i barns første leveår	2/96
	Astma blant barn skjevt sosialt fordelt	2/97
	Fastlegetilknytning blant kronisk syke: Legene flytter fra pasientene	2/97
	Brukere av kommunale hjemmetjenester: Får hjelp, savner sosial kontakt	2/97
Flaatten, Even	Storbyenes utgifter til sosialhjelp	1/89
Flittig, Else	Folketrygden - utviklingen fra start til moden alder	2/92
	Store levekårsforskjeller mellom grupper av enslige forsørgere	1/93
Flugsrud, Kjetil	Utslipp, luftkvalitet og sur nedbør i Norge og Europa: Forurensning stanser ikke ved grensen	3/94
Fredriksen, Dennis	Arbeidsledigheten i Europa de siste 25 år	3/94
Furseth, Jan	Folke- og bolig telling 1990	3/90
	Yrkesaktivitet og næringsstruktur 1970-1990	3/92
Gjertsen, Finn	Selvmord i historisk perspektiv	2/88
	Dødsulykker: Synkende ulykkesdødelighet, men flere hjemmeulykker?	2/91
	Sterk reduksjon i dødsulykker blant barn	3/92
Glomsrød, Solveig	Svovelutslipp: Ikke bare fisk som dør...	3/88
Graff-Iversen, Sidsel	Østrogenbruken øker	2/97
Granseth, Tom	Turiststrømmer inn og ut av Norge	3/94
Grytten, Jostein	Overkommelige tannlegeutgifter for de fleste	3/97
Grøgaard, Jens B.	Gutters utdanningsvalg: Hvorfor har sosial bakgrunn så stor betydning?	1/93
	Ett skritt tilbake for å gå to fram? På kryss og tvers i den videregående skolen?	2/94
Grøtvedt, Liv	Hva slags sykdommer har barn?	3/92
	Økende astma og allergi blant barn og unge	2/97

Gulbrandsen, Lars	Babyboom i Oslo	3/88
Gulbrandsen, Ole	Boligstandard på nedtur for unge og enslige?	1/89
	Å bo alene	2/92
	Husholdningenes status og endring	4E/95
	Norske boliger: Hver femte bolig er tilgjengelig for funksjonshemmede	4/96
	Veksten i antall eldre: Mange kommuner er dårlig forberedt	3/97
Gundersen, Frants	Anmeldt vold: Oslo er bedre enn sitt rykte	4/97
Gåsemyr, Svein	Hvem jobber mest av nordmenn og svensker? Noen hovedtrekk ved arbeidsmarkedet i 1980-årene i Norge og Sverige	3/89
Haaland, Thomas	Ungdom i kø for å bli voksne	1/92
Halvorsen, Knut	Arbeidsløshet og mental helse - årsak eller virkning?	2/93
	Ledighetsmønstre blant langtidsarbeidsløse	3/95
Hansen, Arvid	Barns rolle som lokale kontaktskapere	1/87
Haraldsen, Gustav	Bilder, lyd og tekst i satellittalderen	1/88
	Likestillingsutviklingen i 1980-åra: Organisasjonsaktivitet og kjønnsrollemønstre blant ungdom	3/88
	Hvem har råd til å stramme inn?	3/89
Haslund, Ulla	Kriminaliteten i 1980-årene: Fortsatt sterk økning, mest for volds- og narkotikaforbrytelser	1/91
	Økonomisk kriminalitet: Forbrytelser i gjeldsforhold øker mest	3/92
	Når gjerningsmannen er en kvinne	1/94
	Innvandrere og kriminalitet	2/95
Hauge, Ragnar	Narkotikabruk blant ungdom - på vei ut?	3/89
Heldal, Johan	Statistikkskolen: Statistisk usikkerhet - hva er det?	3/88
Hendriks, Coen	Lønninger i industrien: Norske arbeidere høyest reallønn	3/94
Hippe, Jon M.	Familien stadig viktigere som økonomisk ressurs	1/91
Hobæk, Tone	Skjult ledighet: Undersysselsetting	2/93
Holmøy, Jon	Flere skilsmisser, færre stridigheter	1/88
Holst, Dorthe	Overkommelige tannlegeutgifter for de fleste	3/97
Holte, Hilde H.	Uførepensjonister 1967-1988: Fordobling i antall - firedobling av utgifter	2/90
	Uførepensjonister: Stadig flere vonde rygger	3/90
	Kvinner og menns uførepensjon: Uførepensjonen	1/91

	gjenspeiler inntektsforskjeller på arbeidsmarkedet Endringer i fritidsmønsteret 1980-90: Hjemme bra, men borte best	2/92
Huserbråten, Kirsti	Hva skjer i eldreomsorgen?	2/90
	Sykehuspasientene: Hvem er de og hvorfor ligger de på sykehus?	3/91
	Dødsårsaker i Norden og EU: Lav skrumpleverdødelighet i Norge	3/94
	Økt bokonsentrasjon blant innvandrere i Oslo	2/95
	Enslige har oftere helseproblemer enn andre	1/96
Hustad, Arnt Even	Anmeldt vold: Oslo er bedre enn sitt rykte	4/97
Hwang, Dag Flater	Befolkningspolitikk - nødvendig men vanskelig	4E/95
Hyllseth, Berit	Hva skjer i eldreomsorgen?	2/90
Høgmo, Asle	Kulturell livskraft	4E/ 95
Iversen, Gunvor	Arbeidslivsundersøkelsene 1989-1993: Urolig arbeidsmarked, stabilt arbeidsliv?	4/94
Jensen, An-Magritt	Tall uten kultur	1/88
	Barn og foreldre. Familieformer i åttiåra	2/88
	Mor og barn - hellig allianse eller de fattiges forbund?	2/90
	Når far og mor skilles - om barns kontakt med fraflyttede foreldre	2/92
Johannessen, Asbjørn	Arbeidsmarkedets marginalgrupper: Hvem er de?	4/93
Juvkam, Dag	Hva er Europa?	3/94
	Kraftig befolkningsvekst i byene på 1990-tallet	2/96
Jørgensen, Tor	Tordenskjolds soldater i utdanningskøen	2/89
	Arbeidsløshet fører til økt press på universitetene	2/91
	Studenttallsekspløsjonen	4/93
Kalve, Trygve	Økende bruk av sosialhjelp blant unge	2/92
	Er pensjonene for lave?	4/93
	Sosialhjelpsbruk blant innvandrere	3/95
	Innvandrerbarn i barnevernet: Flyktningbarn mottar oftest hjelp	3/97
Keilman, Nico	Husholdninger i framtiden: Sterk økning i antall aleneboende	2/94
	Hver 4. nordmann fjernkulturell bakgrunn om 100 år	2/95
	Vi får færre barn enn vi forventer	3/95
	Utvandring blant innvandrere: Flyktninger forblir, nordboere reiser hjem	4/97
Kirkeberg, Mads Ivar	Hvem får frynsegoder - og hvor mye?	1/94
	Innvandrere og inntekt - fra hjelp til selvhjelp?	2/95

	Barnefamilier i Oslo: Høyest inntekt på Vindern - lavest4/97 på Grünerløkka	
Kitterød, Ragni Hege	Sommerferien - drømmer og virkelighet	1/87
	Likestillingsutviklingen i 1980-åra: Organisasjons- aktivitet og kjønnsrollemønstre blant ungdom	3/88
	Småbarnsforeldre: Lange dager, men tid til barna	2/92
	Småbarnsforeldre: Mye sammen med barna, men mer foreldreskift enn før	3/92
	Mødre på EFs arbeidsmarked - hel- eller deltidsarbeidere?	4/93
	Tidsbruk blant norske og svenske foreldre: Jobb og hjem, men hva med fritiden?	4/94
	Langtidsarbeidsledige: Den frigjorte tiden - problem eller mulighet?	3/95
	Arbeidstid og arbeidstidsønsker blant foreldre	1/96
	Mer uformell omsorg fra hushold til hushold	1/96
	Hjelp til rengjøring?	2/96
Kjeldstad, Randi	1980-årene: Kvinnenes tiår på arbeidsmarkedet	3/91
	Feminisering av fattigdommen?	3/93
	Kvinner med makt?	2/94
	Likestillingsstatistikk: Å tallfeste kvinner og menn - kan det være nødvendig?	4/95
	Enslige forsørgere - trygd, arbeid eller begge deler?	4/95
	Solid bakgrunn for egen forsørgelse?	1/97
Kjelsrud, Morten	Arbeidsmarkedet: Innvandrene rammes hardest av lavkonjunktoren	1/92
	Innvandrere i Norge: Høyt utdannet, men lite etterspurt arbeidskraft?	2/96
Kolstad, Arne	Norge for nordmenn?	2/95
Koren, Charlotte	Lønner det seg for mor å jobbe?	1/89
	Husholdningenes økonomi, husholdsarbeid og inntektsfordeling	3/93
Kravdal, Øystein	Fruktbarhet under reproduksjonsnivå i Norge	1/94
Kristiansen, Jan Erik	Barnefiendtlig samfunn - et kulturelt fenomen?	1/87
	Synkende barnetall - Tall og tolkning	1/88
	Frynsegoder: «For den som har, han skal gis.....»	2/88
	Enslig, men ikke alene	2/88
	Barnehagetilsyn: Først og fremst for de ressurssterke?	3/89
	Full barnehagedekning: Når og på hvilken måte?	2/90
	Økende aborthyppighet?	1/91
	Barnehageutbygging i motbakke - regional utjevning	2/91
	Økt kriminalitet, men ingen økning i hverdagsvolden?	1/92
	Som hund og katt? Kjæledyr i norske husholdninger	4/94
Kristofersen, Lars B.	Barn og foreldre. Familieformer i åttiåra	2/88
	Hvert postnummer sitt barnevern?	3/92

Kvalem, Ingela Lundin	Seksuell debutalder før og nå	2/88
Lahn, Jannecke	Endringer i dødsårsaker, ulikheter i dødeligheten	2/89
Lajord, Jorunn	100 000 enslige forsørgere	3/91
	Store levekårsforskjeller mellom grupper av enslige forsørgere	1/93
Lofthus, Eivind	Innvandrere og sosialhjelp: Får mer fordi de trenger mer?	3/97
Lund, Karl Erik	Er røyking blitt lavstatus?	3/88
	Økt trivsel med røykeloven	2/89
	Nye holdninger til «de giftige gleder»: Er røyking i ferd med å bli sosialt uakseptabelt?	3/93
Lund, Mette	Regionale strømmer på arbeidsmarkedet	1/97
Lund, Sissel	Kvinnene - kulturens karyatider	1/89
Lunde, Lars A.	Norge handler mest med Vest-Europa	3/94
Lyngstad, Jan	Hvem har økonomiske problemer?	1/90
	Lønnsutjevning mellom kvinner og menn på 1980-tallet?	3/91
	Giftige kvinner: Fra forsørget til forsørger?	1/92
	Økte betalingsproblemer: Uttrykk for en mer sårbar husholdningsøkonomi?	3/93
	Hvordan måle fattigdom?	3/93
Lystad, Jan-Erik	Trafikkdøden i historisk perspektiv	2/89
	Trafikkdøden i perspektiv: Fra trafikkdød til selvmord? 3/89	
Mamelund, Svenn-Erik	Redusert kjønnsforskjell i forventet levealder de siste årene	3/96
	Skilsmisser før og nå: Som man måler får man svar	3/97
Mastekaasa, Arne	Sykefravær og bedriftstilørighet: Noen sammenheng?	1/91
Melby, Ingrid	Etter samlivsbruddet: Far har best økonomi	1/97
Midtlyng, Egil	Arbeidslivsundersøkelsene 1989-1993: Urolig arbeidsmarked, stabilt arbeidsliv?	4/94
	Stort psykisk arbeidspress i læreryrket	4/95
Moen, Bjørg	Enslig, men ikke alene	2/88
	Mor og barn - hellig allianse eller de fattiges forbund?	2/90
	Husholdningenes status og endring	4E/95
Monsen, Ingunn	Barnehageutbygging i motbakke - regional utjevning	2/91
	Sterk barnehageutbygging, men mangel på kvalifisert personale	3/92
Møglestue, Idar	Straffede lovbrutere: Stadig flere pådrar seg ny straffereaksjon	3/96

Mørk, Eiliv	Enslighetens betydning for de ensliges levekår	1/89
	Husholdningsbudsjettet: Fra brød til bil og bolig	2/90
	Forbruk i Europa: Skille mellom sør og nord	3/94
Nielsen, Ellen Mette	Flere grunnskoleelever i framtiden	3/95
Noack, Turid	Familien i endring: Myter og realiteter	1/90
	Dagens og morgendagens eldre kvinner - familieerfaring og yrkesliv	3/90
	Samboerskap, men ikke ekteskap?	1/91
	Mer effektiv prevensjonsbruk	3/91
	Utdanning, arbeid og inntekt: Hvor likestilte er kvinner og menn blitt?	1/93
	Søskenrelasjoner: Fortsatt vanlig med mange søsken og hyppig kontakt	1/94
	Likestilling - et ideal for velutdannede kvinner?	4/94
	Skilsmisser før og nå: Som man måler får man svar	3/97
Nondal, Turid	Trafikken gir helseplager	2/91
Nordhagen, Rannveig	Helseulikhet i barns første leveår	2/96
	Astma blant barn skjevt sosialt fordelt	2/97
Nordvik, Viggo	Mot et mer ustabilt leiemarked?	4/96
Næsheim, Helge Nome	Arbeidsløsheten: Ulike mål gir ulike tall	1/89
	Sysselsatte i Norge har høyest utdanning i Norden	3/90
Olsen, Bjørn	«Hjemliggjøring» av eldreomsorgen på 1990-tallet?	4/95
Omre, Stig E.	Vekst i økonomisk aktivitet for Oslo-regionen fra slutten av 1992	2/94
Opdahl, Stein	Hvem har råd til å stramme inn?	3/89
	Husholdningsbudsjettet: Fra brød til bil og bolig	2/90
	Forbruksutgifter i Norden: Samme nivå, men ulikt mønster	3/90
	Småbarnsforeldre: Lange dager, men tid til barna	2/92
	Forbruksutviklingen: Vekst for pensjonistene, reduksjon for enslige	1/93
	Forbruk i Europa: Skille mellom sør og nord	3/94
Osmunddalen, Åne	Økende bruk av sosialhjelp blant unge	2/92
	Er pensjonene for lave?	4/93
	Sosialhjelpsbruk blant innvandrere	3/95
	Innvandrere og sosialhjelp: Får mer fordi de trenger mer?	3/97
Otnes, Berit	Barnehagedekningen i lys av kvinners yrkesaktivitet	1/87
	Kriminalitet og straff i ulike livsfaser	1/87
	Mer vold, men ikke flere ofre	1/89
	Utlendinger og sosialhjelp: Hjelp til etablering eller langtids avhengighet?	1/90

Ouren, Jørgen	Årets navn: Kristian og Marte	2/92
	Fornavn: Tradisjon og moter gjennom 100 år	2/94
Petersen, Trond	Mindre lønnsforskjeller mellom mannlige og kvinnelige arbeidere	3/93
Ramm, Jorun	God helse, flere sykdommer	2/97
	Egenvurdert helse: Vi klager ikke før vi må	2/97
	Østrogenbruken øker	2/97
Ritland, Agnes Aall	Levekår blant ikke-vestlige innvandrere: Trang økonomi, men færre enn antatt opplever diskriminering	1/97
Roalsø, Kari-Mette	Inntektstap ved langtidsledighet: Ektefellen en ressurs - også for menn	3/95
	Enslige forsørgere - trygd, arbeid eller begge deler?	4/95
	Arbeidstid og arbeidstidsønsker blant foreldre	1/96
	Sakker ungdommen akterut?	1/96
Rognstad, Ole	Landbruket: Stadig flere bønder arbeider utenom bruket	3/91
	Jordbruket i Norge: Liten produksjon og små bruk	3/94
Rudlang, Hilde	Nye holdninger til «de giftige gleder»: Er røyking i ferd med å bli sosialt uakseptabelt?	3/93
	Hvem mener hva i EU-saken?	3/94
	Sunne og usunne levevaner	1/95
	Edb på skolen og hjemme - mest for gutter?	4/95
Ruud, Robert	Kulturvaner i Norden - flest likhetstrekk	1/94
Ryen, Mette	Sakker ungdommen akterut?	1/96
	Forverringen av ungdomsgenerasjonenes levekår: Myte eller fakta?	3/96
Rypdal, Kristin	Utslipp, luftkvalitet og sur nedbør i Norge og Europa: Forurensning stanser ikke ved grensen	3/94
Rønsen, Marit	Utdanning, arbeid og inntekt: Hvor likestilte er kvinner og menn blitt?	1/93
	Hva betyr barnehager for kvinners fruktbarhet og yrkesdeltakelse?	4/93
	Likestilling - et ideal for velutdannede kvinner?	4/94
	Nordiske mødres inntog på arbeidsmarkedet	1/97
Sandberg, Lasse	Prisvekst og prisnivå: Mot et integrert europeisk marked	3/94
Sande, Allan	Kulturell livskraft	4E/95
Schanche, Per	Vekst i økonomisk aktivitet for Oslo-regionen fra slutten av 1992	2/94
Schjalm, Arnfinn	Astma blant barn skjevt sosialt fordelt	2/97

Schou, Arild	Ikke bare bønder jobber ved siden av Sysseksatte i Norge har høyest utdanning i Norden	3/89 3/90
Sevaldson, Per	1/2 million nordmenn i 1665	4/94
Severeide, Paul Inge	Utdanningsvalg og utdanningsveier: Høy status - Strake veien mot målet. Lav status - Sikk-sakk-kjøring på det uvisse Utdanning: Økende geografiske forskjeller Kulturvaner i Norden - flest likhetstrekk	2/88 2/90 1/94
Sivertsen, Jan Erik	Høy arbeidsledighet blant innvandrere Konsentrasjoner av innvandrere på arbeidsmarkedet	2/95 2/96
Skiri, Halvard	Folke- og bolig telling 1990 Nå vokser det enkelte årskull med årene	3/90 4/95
Skrede, Kari	Forverringen av ungdomsgenerasjonenes levekår: Myte eller fakta?	3/96
Skånvik, Anne-Sissel	Motstand mot innvandring: Interessekonflikt eller samfunnsprotest?	1/93
Slettebø, Tor	Hvert postnummer sitt barnevern?	3/92
Snartland, Vemund	Mindre lønnsforskjeller mellom mannlige og kvinnelige arbeidere	3/93
Solheim, Leiv	Statistikkskolen: Datapresentasjon I: Diagram og mål for sentral tendens	2/89
Steinkellner, Alice	Lønninger i industrien: Norske arbeidere høyest reallønn	3/94
Stjernø, Steinar	EU - et mylder av velferdsordninger	3/94
Storrud, Ayfer	Prisvekst og prisnivå: Mot et integrert europeisk marked	3/94
Strand, Børge	Giftede kvinner: Fra forsørget til forsørger?	1/92
Strøm, Steinar	Arbeidsledigheten i Europa de siste 25 år	3/94
Sundet, Jon Martin	Seksuell debutalder før og nå	2/88
Søbye, Espen	Unge kunstnere: Ikke bare armod HVPU-reformen: Intensjoner og forløp Kaffe, Sukker og Lysolier To forbruksundersøkelser fra begynnelsen av det 20. århundret Makrell og pølser	1/90 1/94 2/96 3/96 3/97
Sørli, Kjetil	Økte fødselstall i byene	1/88

	«Ola var fra Sandefjord». Bor han der fortsatt som 40-åring?	1/93
	Vi følger to årskull gjennom norske byer fra de var 15 år	
	Innvandrere på flyttefot i Norge	2/95
	Norsk bosettingsutvikling ved et generasjonsskille	4E/95
Texmon, Inger	Økte fødselstall i byene	1/88
	Innvandring og befolkningsutvikling	2/88
	Dagens og morgendagens eldre kvinner - familieerfaring og yrkesliv	3/90
	Synkende folketall og eldre befolkning - ennå et stykke fram	1/91
	Ut av redet - utflytting i flere trinn	2/94
Torstensen, Alf	Regionale strømmer på arbeidsmarkedet	1/97
Trosdahl, Svein H.	Kvinner i det lokalpolitiske landskap: Etter kommunevalget velges de offentlige utvalg	1/87
Tysse, Tone Ingrid	Utvandring blant innvandrere: Flyktninger forblir, nordboere reiser hjem	4/97
Vaage, Odd Frank	Publikums forhold til massemedienes u-landsdekning	1/89
	Norske miljøvernholdninger: Fornøyd lokalt, bekymret globalt	2/91
	Hovedresultater fra Kultur og mediebruksundersøkelsen 1991:	2/92
	Ungdom og høyt utdannede de mest aktive kulturbrukerne	
	Barn og unge er aktive kultur- og mediebrukere, men klare sosiale forskjeller	3/92
	Norge stadig vårt nærmeste ferieland	2/93
	Film- og TV-vanene: Når tilbudene øker og kontrollen minker	2/94
	Turiststrømmer inn og ut av Norge	3/94
Valen, Henry	Valgkampen 1993	1/94
	1972-1993: Nei-folk mest trofaste	3/94
Vassenden, Elisabetta	Utdanning: Økende geografiske forskjeller	2/90
	Innvandrere: Hvor mye utdanning har de?	2/90
	Store forskjeller i utdanningsveier for utenlandske barn	3/92
Vassenden, Kåre	Hvor mange utlendinger er det i Norge?	3/88
	Barnetall og fruktbarhet blant innvandrere i Norge	2/89
	Over 200 000 innvandrere i Norge	2/95
Vestli, Sissel	Ny barnestatistikk: Familien sett med barns øyne	1/91
	Barn og unge i et demografisk perspektiv	3/92
	Når foreldre skilles eller dør	1/95
	Med barn i fokus: Barnestatistikk fra 1989 til 1995	3/96
Vogel, Joachim	Allt mindre velfærdsskillnader inom Norden	3/90
Wessel, Terje	Storbyenes boligmarked: Økende sosial sortering?	4/96
Wuttudal, Kari	Alderspensjon: Fortsatt store forskjeller mellom menn og kvinner	3/90

Wårum, Marit	Barnehagedekningen i lys av kvinners yrkesaktivitet	1/87
	Hvem former nærmiljøet for hvem?	1/87
	Likestillingsutviklingen i 1980-åra: Norsk likestilling i nordisk sammenheng	3/88
Østby, Lars	For få utlendinger i Norge?	1/88
	Barnetall og fruktbarhet blant innvandrere i Norge	2/89
	Fruktbarheten i Norden: Lav, men økende?	1/90
	Mer effektiv prevensjonsbruk	3/91
	Norges befolkning gjennom 200 år	4E/95
	EU-medlemskap får liten betydning for innvandringen	3/94
Øverbye, Einar	Familien stadig viktigere som økonomisk ressurs	1/91
Øverås, Siv	1980-1993: Hovedtrekk ved helsetilstand og helsetjeneste i Norge	3/95
Ås, Dagfinn	Boforhold - en sentral levekårskomponent	2/90
	Boforholdsundersøkelsen 1995	4/96
	Boligstandard og boutgifter 1973-1995: Vinnere og tapere i boligmarkedet	4/96

Samfunnsspeilet 1987-1997: Emnegruppert artikkeloversikt

Tittel	Forfatter	Nr.
Generelt (00)		
Seksuell debutalder før og nå	L. S. Bakketeig, I. L. Kvalem og J. M. Sundet	2/88
Årets navn: Kristian og Marte	J. Ouren	2/92
Fornavn: Tradisjon og moter gjennom 100 år	J. Ouren	2/94
Hva er Europa?	D. Juvkam	3/94
Som hund og katt? Kjæledyr i norske husholdninger	J. E. Kristansen	4/94
1/2 million nordmenn i 1665	P. Sevaldson	4/94
Valg og holdninger (00.01)		
Utbredte ønsker og delte meninger om arbeidstidsreduksjoner	A. L. Ellingsæter	1/87
Fremskrittspartivelgere: Holdninger til innvandrere, velferd og solidaritet	B. Aardal	1/88
Publikums forhold til massemedienes u-landsdekning	O. F. Vaage	1/89
Norske miljøvernholdninger: Fornøyd lokalt, bekymret globalt	A. Barstad og O. F. Vaage	2/91
Yrke og barn: Vanskelig å kombinere?	S. Blom	1/92
Motstand mot innvandring: Interessekonflikt eller samfunnsprotest?	A-S. Skånvik	1/93
Valgkampen 1993	H. Valen	1/94
Hvem mener hva i EU-saken?	T. Dale og H. Rudlang	3/94
1972-1993: Nei-folk mest trofaste	H. Valen	3/94
Utenlandske statsborgere og kommunestyrevalget 1991 (II): Mest informasjon gjennom personlig kontakt	T. Dale	2/95
Utenlandske statsborgere og kommunestyrevalget 1991 (I): Valgatferden preges av hjemlandet	A. Faye	2/95
Norge for nordmenn?	A. Kolstad	2/95
Levekår (00.02)		
Barns rolle som lokale kontaktskapere	A. Hansen	1/87
Levekår og likestilling: Utjevning eller økte forskjeller?	A. S. Andersen	2/88
Enslighetens betydning for de ensliges levekår	E. Mørk	1/89
Allt mindre velfærdsskillnader inom Norden	J. Vogel	3/90
Levekårsundersøkelsen 1991: Endrede levekår på 1980-tallet		1/92
Sosial kontakt: Flere bor alene, men mindre ensomhet?	A. Barstad	1/92
Å bo alene	O. Gulbrandsen	2/92
Store levekårsforskjeller mellom grupper av enslige forsørgere	E. Flittig og J. Lajord	1/93
Ungdoms levekår: Økende problemer på arbeidsmarkedet	A. Barstad	2/93

Husholdningenes økonomi, husholdsarbeid og inntektsfordeling	I. Aslaksen og C. Koren	3/93
Levekår i by og land	A. Barstad	1/95
Enslige forsørgere - trygd, arbeid eller begge deler?	R. Kjeldstad og K-M. Roalsø	4/95
Kulturell livskraft	B. Bjerkli, A. Høgmo og A. Sande	4E/95
Levekårsundersøkelsen 1995: Velferdsutviklingen halvveis inn på 1990-tallet		1/96
Flere aleneboende, men færre venneløse	A. Barstad	1/96
Sakker ungdommen akterut?	A. Barstad, K-M. Roalsø og M. Ryen	1/96
Hjelp til rengjøring?	R. H. Kitterød	2/96
Forverringen av ungdomsgenerasjonenes levekår: Myte eller fakta?	M. Ryen og K. Skrede	3/96
Levekår blant ikke-vestlige innvandrere: Trang økonomi, men færre enn antatt opplever diskriminering	S. Blom og A. A. Ritland	1/97
Solid bakgrunn for egen forsørgelse?	R. Kjeldstad	1/97
Stadig flere går på dans: Mot et samfunn med større plass for lek og moro?	A. Barstad	4/97
Levekår blant ikke-vestlige innvandrere: Hvorfor er så mange ensomme?	S. Blom	4/97
Likestilling (00.02.10)		
Kvinner i det lokalpolitiske landskap: Etter kommunevalget velges de offentlige utvalg	S. H. Trosdahl	1/87
Menn i kvinneyrker tjener dårlig	D. Album	2/88
Levekår og likestilling: Utjevning eller økte forskjeller?	A. S. Andersen	2/88
Likestillingsutviklingen i 1980-åra: Organisasjonsaktivitet og kjønnsrollemønster blant ungdom	G. Haraldsen og R. H. Kitterød	3/88
Likestillingsutviklingen i 1980-åra: Norsk likestilling i nordisk sammenheng	M. Wårum	3/88
Kvinner i landbruket	B. Bjørlo	2/89
Usynlige kvinner - trenger vi nye mål for verdiskapning?	I. Aslaksen og A. L. Brathaug	2/90
Alderspensjon: Fortsatt store forskjeller mellom menn og kvinner	K. Wuttudal	3/90
Kvinner og menns uførepensjon: Uførepensjonen gjenspeiler inntektsforskjeller på arbeidsmarkedet	H. H. Holte	1/91
Velferdspolitik: Konflikt mellom menns og kvinners interesser?	N. Asbjørnsen	2/91
1980-årene: Kvinnenes tiår på arbeidsmarkedet	R. Kjeldstad	3/91
Lønnsutjevning mellom kvinner og menn på 1980-tallet?	J. Lyngstad	3/91
Yrke og barn: Vanskelig å kombinere?	S. Blom	1/92
Utdanning, arbeid og inntekt: Hvor likestilte er kvinner og menn blitt?	A. L. Ellingsæter, T. Noack og M. Rønsen	1/93
Mindre lønnsforskjeller mellom mannlige og kvinnelige arbeidere	L-E. Becken, T. Petersen og V. Snartland	3/93
Feminisering av fattigdommen?	R. Kjeldstad	3/93
Mødre på EFs arbeidsmarked - hel- eller deltidsarbeidere?	R. H. Kitterød	4/93
Hva betyr barnehager for kvinners fruktbarhet og yrkesdeltakelse?	M. Rønsen	4/93

Kvinner med makt?	R. Kjeldstad	2/94
Likestilling - et ideal for velutdannede kvinner?	A. L. Ellingsæter, T. Noack og M. Rønsen	4/94
Likestillingsstatistikk: Å tallfeste kvinner og menn - kan det være nødvendig?	R. Kjeldstad	4/95
Nordiske mødres inntog på arbeidsmarkedet	M. Rønsen	1/97

Tidsbruk (00.02.20)

Sommerferien - drømmer og virkelighet	R. H. Kitterød	1/87
Hvem former nærmiljøet for hvem?	M. Wårum	1/87
En mer aktiv fritid	A. Barstad	1/92
Endringer i fritidsmønsteret 1980-90: Hjemme bra, men borte best	H. H. Holte	2/92
Småbarnsforeldre: Lange dager, men tid til barna	R. H. Kitterød og S. Opdahl	2/92
Småbarnsforeldre: Mye sammen med barna, men mer foreldreskift enn før	R. H. Kitterød	3/92
Norge stadig vårt nærmeste ferieland	O. F. Vaage	2/93
Turiststrømmer inn og ut av Norge	T. Granseth og O. F. Vaage	3/94
Tidsbruk blant norske og svenske foreldre: Jobb og hjem, men hva med fritiden?	R. H. Kitterød	4/94
Langtidsarbeidsledige: Den frigjorte tiden - problem eller mulighet?	R. H. Kitterød	3/95
Arbeidstid og arbeidstidsønsker blant foreldre	R. H. Kitterød og K-M. Roalsø	1/96

Sosiale indikatorer (00.02.30)

Sosiale indikatorer fra SSB		3/90
Sosiale indikatorer fra SSB		3/91
Sosiale indikatorer på kommunenivå		1/92
Sosiale indikatorer fra SSB		3/92
Sosiale indikatorer 1993		4/93
Sosiale indikatorer 1980-1994: Hva skjer med velferdsutviklingen?		4/94
Sosiale indikatorer 1980-1995: Velferdsutviklingen de siste 15 år		4/95
Sosiale indikatorer 1980-1996: Mange har fått det bedre på 1990-tallet		4/96
Sosiale indikatorer 1980-1997: Forskjellene øker og minker		4/97

Metode (00.90)

Statistikkskolen: Statistisk usikkerhet - hva er det?	J. Heldal	3/88
Statistikkskolen: Datapresentasjon I: Diagram og mål for sentral tendens	L. Solheim	2/89
Frafallsproblemet øker	L. Belsby	2/97

Naturressurser og miljø (01)

Svovelutslipp: Ikke bare fisk som dør...	K. H. Alfson og S. Glomsrød	3/88
Kommunal avløpsrensing: Når får vi tilfreds- stillende kvalitet?	F. Brunvoll	2/89
Miljøbelastninger: Ingen økning, men store variasjoner	A. Barstad	2/91

Norske miljøvernholdninger: Fornøyd lokalt, bekymret globalt	A. Barstad og O. F. Vaage	2/91
Trafikken gir helseplager	T. Nondal	2/91
Utslipp, luftkvalitet og sur nedbør i Norge og Europa: Forurensning stanser ikke ved grensen	K. Flugsrud og K. Rypdal	3/94

Befolkning (02)

Avfolkes distrikts-Norge?	J. Byfuglien	1/88
Innvandring og befolkningsutvikling	I. Texmon	2/88
Unge flytter nå stadig senere hjemmefra	A. S. Andersen	3/89
Folke- og bolig telling 1990	J. Furseth og H. Skiri	3/90
Dagens og morgendagens eldre kvinner - familieerfaring og yrkesliv	T. Noack og I. Texmon	3/90
Synkende folketall og eldre befolkning - ennå et stykke fram	I. Texmon	1/91
Bosettingsmønsteret: Fortsatt sterk vekst i sentrale regioner	J. Byfuglien	2/91
Hva skjer med verdens befolkning?	H. Brunborg	2/92
Barn og unge i et demografisk perspektiv	S. Vestli	3/92
«Ola var fra Sandefjord». Bor han der fortsatt som 40-åring? Vi følger to årskull gjennom norske byer fra de var 15 år	K. Sør lie	1/93
Ut av redet - utflytting i flere trinn	I. Texmon	2/94
Norden som demografisk pioner	H. Brunborg	3/94
Nå vokser det enkelte årskull med årene	H. Skiri	4/95
Regionaløkonomiske effekter av befolkningsnedgang: Undergang eller overgang for uttynningskommunene?	K. Aasbrenn	4E/95
Kulturell livskraft	B. Bjerkli, A. Høgmo og A. Sande	4E/95
Befolkningspolitikk - nødvendig men vanskelig	D. F. Hwang	4E/95
Norsk bosettingsutvikling ved et generasjonsskille	K. Sør lie	4E/95
Norges befolkning gjennom 200 år	L. Østby	4E/95
Kraftig befolkningsvekst i byene på 1990-tallet	D. Juvkaam	2/96
Flytting og befolkningsutvikling:	J. Carling	4/97
Innvandring demper eldrebølgen		

Familier, husholdninger (02.01.20)

Barn og foreldre. Familieformer i åttiåra	A-M. Jensen og L. B. Kristofersen	2/88
Enslig, men ikke alene	J. E. Kristiansen og B. Moen	2/88
Familien i endring: Myter og realiteter	T. Noack	1/90
Mor og barn - hellig allianse eller de fattiges forbund?	S-E. Clausen, A-M. Jensen og B. Moen	2/90
Ny barnestatistikk: Familien sett med barns øyne	S. Vestli	1/91
100 000 enslige forsørgere	J. Lajord	3/91
Når far og mor skilles - om barns kontakt med fraflyttede foreldre	A-M. Jensen	2/92
Søskenrelasjoner: Fortsatt vanlig med mange søsken og hyppig kontakt	A. Barstad og T. Noack	1/94
Husholdninger i framtiden: Sterk økning i antallN. Keilman aleneboende		2/94
Når foreldre skilles eller dør	S. Vestli	1/95
Husholdningenes status og endring	O. Gulbrandsen og B. Moen	4E/95

Med barn i fokus: Barnestatistikk fra 1989 til 1995	S. Vestli	3/96
Fruktbarhet, fødsler, levetid (02.02.10)		
Barnefiendtlig samfunn - et kulturelt fenomen?	J. E. Kristiansen	1/87
Tall uten kultur	A-M. Jensen	1/88
Synkende barnetall - Tall og tolkning	J. E. Kristiansen	1/88
Økte fødselstall i byene	K. Sørli og I. Texmon	1/88
Babyboom i Oslo	E-M. Duvold og L. Gulbrandsen	3/88
Barnetall og fruktbarhet blant innvandrere i Norge	K. Vassenden og L. Østby	2/89
Fruktbarheten i Norden: Lav, men økende?	L. Østby	1/90
Fruktbarhet under reproduksjonsnivå i Norge	Ø. Kravdal	1/94
Vi får færre barn enn vi forventer	N. Keilman	3/95
Redusert kjønnsforskjell i forventet levealder de siste årene	S-E. Mamelund	3/96
Innvandrere (02.02.20)		
For få utlendinger i Norge?	L. Østby	1/88
Innvandring og befolkningsutvikling	I. Texmon	2/88
Hvor mange utlendinger er det i Norge?	K. Vassenden	3/88
Barnetall og fruktbarhet blant innvandrere i Norge	K. Vassenden og L. Østby	2/89
Utlendinger og sosialhjelp: Hjelp til etablering eller langtids avhengighet?	B. Otnes	1/90
Innvandrere: Hvor mye utdanning har de?	E. Vassenden	2/90
Arbeidsmarkedet: Innvandrerne rammes hardest av lavkonjunkturen	M. Kjelsrud	1/92
Store forskjeller i utdanningsveier for utenlandske barn	E. Vassenden	3/92
Motstand mot innvandring: Interessekonflikt eller samfunnsprotest?	A-S. Skånvik	1/93
Utlendingers kriminalitet: Høyere eller lavere enn nordmenns?	S. Falck	2/93
EU-medlemskap får liten betydning for innvandringen	L. Østby	3/94
Økt bokonsentrasjon blant innvandrere i Oslo	S. Blom og K. Huserbråten	2/95
Hver 4. nordmann fjernkulturell bakgrunn om 100 år	N. Keilman	2/95
Høy arbeidsledighet blant innvandrere	J. E. Sivertsen	2/95
Utenlandske statsborgere og kommunestyrevalget 1991 (II): Mest informasjon gjennom personlig kontakt	T. Dale	2/95
Utenlandske statsborgere og kommunestyrevalget 1991 (I): Valgaterferden preges av hjemlandet	A. Faye	2/95
Innvandrere og kriminalitet	U. Haslund	2/95
Innvandrere og inntekt - fra hjelp til selvhjelp?	M. I. Kirkeberg	2/95
Norge for nordmenn?	A. Kolstad	2/95
Innvandrere på flyttefot i Norge	K. Sørli	2/95
Over 200 000 innvandrere i Norge	K. Vassenden	2/95
Sosialhjelpsbruk blant innvandrere	T. Kalve og Å. Osmunddalen	3/95
Innvandrere i Norge: Høyt utdannet, men lite etterspurt arbeidskraft?	M. Kjelsrud	2/96
Konsentrasjoner av innvandrere på arbeidsmarkedet	J. E. Sivertsen	2/96
Levekår blant ikke-vestlige innvandrere: Trang økonomi, men færre enn antatt opplever diskriminering	S. Blom og A. A. Ritland	1/97

Innvandrerbarn i barnevernet: Flyktningbarn mottar oftest hjelp	T. Kalve	3/97
Innvandrere og sosialhjelp: Får mer fordi de trenger mer?	E. Lofthus og Å. Osmunddalen	3/97
Levekår blant ikke-vestlige innvandrere: Hvorfor er så mange ensomme?	S. Blom	4/97
Utvandring blant innvandrere: Flyktninger forblir, nordboere reiser hjem	T. I. Tysse og N. Keilman	4/97

Giftermål, skilsmisser og andre sivilstandsrelasjoner (02.02.30)

Flere skilsmisser, færre stridigheter	J. Holmøy	1/88
Samboerskap, men ikke ekteskap?	T. Noack	1/91
Når far og mor skilles - om barns kontakt med fraflyttede foreldre	A-M. Jensen	2/92
Når foreldre skilles eller dør	S. Vestli	1/95
Skilsmisser før og nå: Som man måler får man svar	T. Noack og S-E. Mamelund	3/97

Helse og sosiale forhold (03)

Er røyking blitt lavstatus?	K. E. Lund	3/88
Økt trivsel med røykeloven	K. E. Lund	2/89
Narkotikabruk blant ungdom - på vei ut?	R. Hauge	3/89
Nye holdninger til «de giftige gleder»: Er røyking i ferd med å bli sosialt uakseptabelt?	K. E. Lund og H. Rudlang	3/93
Sunne og usunne levevaner	H. Rudlang	1/95

Helse (03.00)

Helseforholdene blant eldre	O. Carlson	1/87
Er barn mer syke nå enn for ti år siden?	O. Carlson	2/89
Økende aborthyppighet?	J. E. Kristansen	1/91
Trafikken gir helseplager	T. Nondal	2/91
Kommunehelsetjenesten: Økende variasjon mellom kommunene	J. E. Finnvold	3/91
Sykehuspasientene: Hvem er de og hvorfor ligger de på sykehus?	K. Huserbråten	3/91
Mer effektiv prevensjonsbruk	T. Noack og L. Østby	3/91
Utviklingen i helsetilstanden: Bedre helse for eldre	A. Barstad	2/92
Hva slags sykdommer har barn?	L. Grøtvedt	3/92
AIDS i Afrika	H. Brunborg	1/93
Personellinnsatsen i helsetjenesten:	J. E. Finnvold	2/93
Økonomi eller behov avgjør?		
Arbeidsløshet og mental helse - årsak eller virkning?	K. Halvorsen	2/93
Forebyggende helsearbeid - til de som trenger det mest?	J. E. Finnvold	2/94
1980-1993: Hovedtrekk ved helsetilstand og helsetjeneste i Norge	S. Øverås	3/95
Småbarnsfamiliers erfaringer med legetjenesten: Når barna er syke	J. E. Finnvold	4/95
Enslige har oftere helseproblemer enn andre	K. Huserbråten	1/96
Helseulikheter i barns første leveår	J. E. Finnvold og R. Nordhagen	2/96
Psykisk helse: Fortrolighet forebygger?	A. Barstad	2/97

Helseundersøkelsene 1968-1995: Fra medisinske diagnoser til egenvurdert helse	T. Bjerkedal	2/97
Trafikkulykker alvorligst i lengden	J-K. Borgan	2/97
Fastlegetilknytning blant kronisk syke:	J. E. Finnvold	2/97
Legene flytter fra pasientene		
Astma blant barn skjevt sosialt fordelt	J. E. Finnvold, R. Nordhagen og A. Schjalm	2/97
Østrogenbruken øker	S. Graff-Iversen og J. Ramm	2/97
Økende astma og allergi blant barn og unge	L. Grøtvedt	2/97
God helse, flere sykdommer	J. Ramm	2/97
Egenvurdert helse: Vi klager ikke før vi må	J. Ramm	2/97
Overkommelige tannlegeutgifter for de fleste	D. Holst og J. Grytten	3/97

Dødelighet, dødsårsaker (03.01.10)

Selv mord i historisk perspektiv	F. Gjertsen	2/88
Endringer i dødsårsaker, ulikheter i dødeligheten	J. Lahn	2/89
Trafikkdøden i historisk perspektiv	J-E. Lystad	2/89
Trafikkdøden i perspektiv: Fra trafikkdød til selvmord?	J-E. Lystad	3/89
Dødsulykker: Synkende ulykkesdødelighet, men flere hjemmeulykker?	F. Gjertsen	2/91
Sterk reduksjon i dødsulykker blant barn	F. Gjertsen	3/92
Dødsårsaker i Norden og EU: Lav skrump-leverdødelighet i Norge	K. Huserbråten	3/94
Utstøting gir lavere dødelighet hos yrkesaktive	J-K. Borgan	1/97

Pleie og omsorg (03.03)

Hva skjer i eldreomsorgen?	A. Barstad, K. Huserbråten og B. Hyllseth	2/90
Hvert postnummer sitt barnevern?	L. B. Kristofersen og T. Slettebø	3/92
HVPU-reformen: Intensjoner og forløp	E. Søybe	1/94
«Hjemliggjøring» av eldreomsorgen på 1990-tallet?	B. Olsen	4/95
Trykkesystemet og pleie- og omsorgstjenesten:	J. O. Aspås	4E/95
Mer uformell omsorg fra hushold til hushold	R. H. Kitterød	1/96
Flere eldre - store utfordringer		
Brukere av kommunale hjemmetjenester:	J. E. Finnvold	2/97
Får hjelp, savner sosial kontakt		
Veksten i antall eldre: Mange kommuner dårlig forberedt	O. Gulbrandsen	3/97
Innvandrerbarn i barnevernet: Flyktningbarn mottar oftest hjelp	T. Kalve	3/97

Sosiale tjenester, sosialhjelp (03.04)

Storbyenes utgifter til sosialhjelp	E. Flaatten	1/89
Utlendinger og sosialhjelp: Hjelp til etablering eller langtids avhengighet?	B. Otnes	1/90
Økende bruk av sosialhjelp blant unge	T. Kalve og Å. Osmunddalen	2/92
Er pensjonene for lave?	T. Kalve og Å. Osmunddalen	4/93
Sosialhjelpsbruk blant innvandrere	T. Kalve og Å. Osmunddalen	3/95
Innvandrere og sosialhjelp: Får mer fordi de trenger mer?	E. Lofthus og Å. Osmunddalen	3/97

Kriminalitet og rettsvesen (03.05)

Kriminalitet og straff i ulike livsfaser	B. Otnes	1/87
Mer vold, men ikke flere ofre	B. Otnes	1/89
1980-årene: Straffesakene økte mindre enn forbrytelsene	L. H. Birkelund	1/91
Kriminaliteten i 1980-årene: Fortsatt sterk økning, mest for volds- og narkotikaforbrytelser	U. Haslund	1/91
Økt kriminalitet, men ingen økning i hverdagsvolden?	J. E. Kristansen	1/92
Økonomisk kriminalitet: Forbrytelser i gjeldsforhold øker mest	L. H. Birkelund og U. Haslund	3/92
Utlendingers kriminalitet: Høyere eller lavere enn nordmenns?	S. Falck	2/93
Når gjerningsmannen er en kvinne	U. Haslund	1/94
Bak murene: Fanger og fengslinger gjennom 20 år	L. H. Birkelund	4/94
Innvandrere og kriminalitet	U. Haslund	2/95
Straffede lovbrøyttere: Stadig flere pådrar seg ny straffereaksjon	I. Møglestue	3/96
Anmeldt vold: Oslo er bedre enn sitt rykte	F. Gundersen og A. E. Hustad	4/97

Utdanning , inkl. barnehager (04)

Barnehagedekningen i lys av kvinners yrkesaktivitet	B. Otnes og M. Wårum	1/87
Utdanningsvalg og utdanningsveier: Høy status - Strake veien mot målet. Lav status - Sikk-sakk-kjøring på det uvisse	P. I. Severeide	2/88
Tordenskjolds soldater i utdanningskøen	T. Jørgensen	2/89
Barnehagetilsyn: Først og fremst for de ressurssterke?	J. E. Kristiansen	3/89
Full barnehagedekning: Når og på hvilken måte?	A. S. Andersen og J. E. Kristiansen	2/90
Utdanning: Økende geografiske forskjeller	P. I. Severeide og E. Vassenden	2/90
Innvandrere: Hvor mye utdanning har de?	E. Vassenden	2/90
Arbeidsløshet fører til økt press på universitetene	T. Jørgensen	2/91
Barnehageutbygging i motbakke - regional utjevning	J. E. Kristiansen og I. Monsen	2/91
Høyere utdanning: Fortsatt store sosiale forskjeller	P. O. Aamodt og J. A. Enoksen	2/92
Sterk barnehageutbygging, men mangel på kvalifisert personale	I. Monsen	3/92
Store forskjeller i utdanningsveier for utenlandske barn	E. Vassenden	3/92
Gutters utdanningsvalg: Hvorfor har sosial bakgrunn så stor betydning?	J. B. Grøgaard	1/93
Studenttallseksplasjonen	T. Jørgensen	4/93
Hva betyr barnehager for kvinners fruktbarhet og yrkesdeltakelse?	M. Rønsen	4/93
Ett skritt tilbake for å gå to fram? På kryss og tvers i den videregående skolen?	J. B. Grøgaard	2/94
Flere grunnskoleelever i framtiden	E. M. Nielsen	3/95

Personlig økonomi (05)

Frynsegoder: «For den som har, han skal gis.....»	J. E. Kristiansen	2/88
De eldre inntekter: Lave for de fleste - høye for de få	G. Dahl	1/89
Lønner det seg for mor å jobbe?	C. Koren	1/89
Hvem har råd til å stramme inn?	G. Haraldsen og S. Opdahl	3/89

Barnefamilier og gjeldsrenter: Sterkast vekst for dei etablerte	J. Epland	1/90
Hvem har økonomiske problemer?	J. Lyngstad	1/90
Unge kunstnere: Ikke bare armod	E. Søybye	1/90
Familien stadig viktigere som økonomisk ressurs	J. M. Hippe og E. Øverbye	1/91
Giftede kvinner: Fra forsørget til forsørger?	J. Lyngstad og B. Strand	1/92
Alderspensionistenes inntekter - ikke bare alderstrygd	J. Epland	3/92
Økte betalingsproblemer: Uttrykk for en mer sårbar husholdningsøkonomi?	A. S. Andersen og J. Lyngstad	3/93
Husholdningenes økonomi, husholdsarbeid og inntektsfordeling	I. Aslaksen og C. Koren	3/93
Få permanent fattige i Noreg	J. Epland	3/93
Feminisering av fattigdommen?	R. Kjeldstad	3/93
Hvordan måle fattigdom?	J. Lyngstad	3/93
Hvem får frynsegoder - og hvor mye?	M. I. Kirkeberg	1/94
Høyest inntektsnivå i byene - størst likhet på landet	A. S. Andersen	1/95
Innvandrere og inntekt - fra hjelp til selvhjelp?	M. I. Kirkeberg	2/95
Inntektstap ved langtidsledighet: Ektefellen en ressurs - også for menn	K-M. Roalsø	3/95
Har utjevningen stoppet opp?	A. S. Andersen	1/96
Forverringen av ungdomsgenerasjonenes levekår: Myte eller fakta?	M. Ryen og K. Skrede	3/96
Barnefamiliene: De høyeste og laveste inntektene finner vi i Oslo	J. Epland og T. Erstad	1/97
Etter samlivsbruddet: Far har best økonomi	I. Melby	1/97
Barnefamilier i Oslo: Høyest inntekt på Vinderen - lavest på Grünerløkka	M. I. Kirkeberg	4/97
Forbruk (05.02)		
Hvor stort er det private forbruk i Norge sammenliknet med andre land?	T. L. Andersen	3/88
Husholdningsbudsjettet: Fra brød til bil og bolig	E. Mørk og S. Opdahl	2/90
Forbruksutgifter i Norden: Samme nivå, men ulikt mønster	S. Opdahl	3/90
Forbruksutviklingen: Vekst for pensjonistene, reduksjon for enslige	S. Opdahl	1/93
Forbruk i Europa: Skille mellom sør og nord	E. Mørk og S. Opdahl	3/94
Kaffe, Sukker og Lysolier	E. Søybye	2/96
To forbruksundersøkelser fra begynnelsen av det 20. århundret	E. Søybye	3/96
Makrell og pølster	E. Søybye	3/97
Boforhold (05.03)		
Boligstandard på nedtur for unge og enslige?	O. Gulbrandsen	1/89
Boforhold - en sentral levekårskomponent	D. Ås	2/90
Boliger belånes til pipa	R. Barlindhaug	4/96
Norske boliger: Hver femte bolig er tilgjengelig for funksjonshemmede	O. Gulbrandsen	4/96
Mot et mer ustabil leiemarked?	V. Nordvik	4/96
Storbyenes boligmarked: Økende sosial sortering?	T. Wessel	4/96
Boforholdsundersøkelsen 1995	D. Ås	4/96

Boligstandard og boutgifter 1973-1995: Vinnere og tapere i boligmarkedet	D. Ås	4/96
--	-------	------

Arbeidsliv (06)

Utbredte ønsker og delte meninger om arbeidstidsreduksjoner	A. L. Ellingsæter	1/87
Barnehagedekningen i lys av kvinners yrkesaktivitet	B. Otnes og M. Wårum	1/87
Arbeidssomme alderspensjonister	G. Dahl	1/88
Yrkesaktivitet blant skoleungdom	A. Barstad	3/88
Arbeidsløsheten: Ulike mål gir ulike tall	T. P. Bø og H. N. Næsheim	1/89
Hvem jobber mest av nordmenn og svensker?	S. Gåsemyr	3/89
Noen hovedtrekk ved arbeidsmarkedet i 1980-årene i Norge og Sverige		
Ikke bare bønder jobber ved siden av	A. Schou	3/89
Økende undersyssetting	J. H. Eide	1/90
Sysselsatte i Norge har høyest utdanning i Norden	H. N. Næsheim og A. Schou	3/90
Arbeidsløshet: Nå rammes også de høyt utdannede	T. P. Bø	2/91
1980-årene: Kvinnenes tiår på arbeidsmarkedet	R. Kjeldstad	3/91
Arbeidsmarkedet på 1980-tallet: Utjevning mellom kjønnene, økende ulikhet mellom generasjonene	A. Barstad	1/92
Ungdom i kø for å bli voksne	T. Haaland	1/92
Arbeidsmarkedet: Innvanderne rammes hardest av lavkonjunkturen	M. Kjelsrud	1/92
Yrkesaktivitet og næringsstruktur 1970-1990	A. Falnes og J. Furseth	3/92
Arbeidsløshet og mental helse - årsak eller virkning?	K. Halvorsen	2/93
Skjult ledighet: Undersyssetting	T. Hobæk	2/93
Arbeidsmarkedets marginalgrupper: Hvem er de?	A. Johannessen	4/93
Mødre på EFs arbeidsmarked - hel- eller deltidsarbeidere?	R. H. Kitterød	4/93
Vekst i økonomisk aktivitet for Oslo-regionen fra slutten av 1992	S. E. Omre og P. Schanche	2/94
Flere kvinner i arbeid i Norge enn i EU	T. P. Bø	3/94
Arbeidsledigheten i Europa de siste 25 år	D. Fredriksen og S. Strøm	3/94
Høy arbeidsledighet blant innvandrere	J. E. Sivertsen	2/95
Ledighetsmønstre blant langtidsarbeidsløse	K. Halvorsen	3/95
Langtidsarbeidsledige: Den frigjorte tiden - problem eller mulighet?	R. H. Kitterød	3/95
Inntektstap ved langtidsledighet: Ektefellen en ressurs - også for menn	K-M. Roalsø	3/95
Arbeidstid og arbeidstidsønsker blant foreldre	R. H. Kitterød og K-M. Roalsø	1/96
Innvandrere i Norge: Høyt utdannet, men lite etterspurt arbeidskraft?	M. Kjelsrud	2/96
Konsentrasjoner av innvandrere på arbeidsmarkedet	J. E. Sivertsen	2/96
Regionale strømmer på arbeidsmarkedet	M. Lund og A. Torstensen	1/97
Nordiske mødres inntog på arbeidsmarkedet	M. Rønsen	1/97

Arbeidsmiljø, sykefravær (06.02)

Sykefravær og bedriftstilhørighet: Noen sammenheng?	A. Mastekaasa	1/91
Arbeidsmiljø: Større fysiske belastninger - mer kontroll over egen arbeidssituasjon	A. S. Andersen	1/92

Arbeidslivsundersøkelsene 1989-1993: Urolig arbeidsmarked, stabilt arbeidsliv? Stort psykisk arbeidspress i læreryrket	G. Iversen og E. Midtlyng E. Midtlyng	4/94 4/95
Lønninger (06.05)		
Menn i kvinneyrker tjener dårlig Lønnsutjevning mellom kvinner og menn på 1980-tallet? Mindre lønnsforskjeller mellom mannlige og kvinnelige arbeidere Lønninger i industrien: Norske arbeidere høyest reallønn	D. Album J. Lyngstad L-E. Becken, T. Petersen og V. Snartland C. Hendriks og A. Steinkellner	2/88 3/91 3/93 3/94
Fritidsvirksomhet, kultur og sport (07)		
Bilder, lyd og tekst i satellittalderen Kvinnene - kulturens karyatider Publikums forhold til massemedienes u-landsdekning Et bibliotek for folket En mer aktiv fritid Endringer i fritidsmønsteret 1980-90: Hjemme bra, men borte best Hovedresultater fra Kultur og mediebruks- undersøkelsen 1991: Ungdom og høyt utdannede de mest aktive kulturbrukerne Barn og unge er aktive kultur- og mediebrukere, men klare sosiale forskjeller Kulturvaner i Norden - flest likhetstrekk Film- og TV-vanene: Når tilbudene øker og kontrollen minker Edb på skolen og hjemme - mest for gutter? Stadig flere går på dans: Mot et samfunn med større plass for lek og moro?	G. Haraldsen S. Lund O. F. Vaage A. Faye A. Barstad H. H. Holte O. F. Vaage O. F. Vaage O. F. Vaage R. Ruud og P. I. Severeide O. F. Vaage H. Rudlang A. Barstad	1/88 1/89 1/89 3/89 1/92 2/92 2/92 3/92 1/94 2/94 4/95 4/97
Priser og indekser (08)		
Hvor stort er det private forbruk i Norge sammenliknet med andre land? Prisvekst og prisnivå: Mot et integrert europeisk marked	T. L. Andersen T. L. Andersen, L. Sandberg og A. Storrud	3/88 3/94
Nasjonal økonomi og verdiskaping (09)		
Usynlige kvinner - trenger vi nye mål for verdiskaping? Norge handler mest med Vest-Europa	I. Aslaksen og A. L. Brathaug A. B. Dahle og L. A. Lunde	2/90 3/94
Næringsvirksomhet (10)		
Kvinner i landbruket Kommunal avløpsrensing: Når får vi tilfreds- stillende kvalitet? Landbruket: Stadig flere bønder arbeider utenom bruket	B. Bjørlo F. Brunvoll O. Rognstad	2/89 2/89 3/91

Jordbruket i Norge: Liten produksjon og små bruk	B. Bjørlo og O. Rognstad	3/94
Turiststrømmer inn og ut av Norge	T. Granseth og O. F. Vaage	3/94

Offentlige finanser og trygdeordninger (12.01)

Ekteskapets betydning for uførepensjonering	E. J. Amundsen	1/88
Uførepensjonister 1967-1988: Fordobling i antall - firedobling av utgifter	H. H. Holte	2/90
Uførepensjonister: Stadig flere vonde rygger	H. H. Holte	3/90
Alderspensjon: Fortsatt store forskjeller mellom menn og kvinner	K. Wuttudal	3/90
Kvinner og menns uførepensjon: Uførepensjonen gjenspeiler inntektsforskjeller på arbeidsmarkedet	H. H. Holte	1/91
Folketrygden - utviklingen fra start til moden alder	E. Flittig	2/92
Er pensjonene for lave?	T. Kalve og Å. Osmunddalen	4/93
EU - et mylder av velferdsordninger	S. Stjernø	3/94
Stor variasjon i sysselsetting og inntekt blant pensjonister	G. Dahl	4/94
Pensjoner utenfor folketrygden stadig viktigere	T. Erstad	1/95
Regionaløkonomiske effekter av befolkningsnedgang: Undergang eller overgang for uttynningskommunene?	K. Aasbrenn	4E/95
Trygdesystemet og pleie- og omsorgstjenesten: Flere eldre - store utfordringer	J. O. Aspås	4E/95

A-blad

Returadresse:
Statistisk sentralbyrå
Salg- og abonnementservice
Postboks 8131 Dep.
0033 Oslo

Publikasjonen kan bestilles fra:

Statistisk sentralbyrå
Salg- og abonnementservice
Postboks 8131 Dep.
N-0033 Oslo

Telefon: 22 00 44 80
Telefaks: 22 86 49 73
E-mail: salg-abonnement@ssb.no

eller:
Akademika - avdeling for
offentlige publikasjoner
Møllergt. 17
Postboks 8134 Dep.
N-0033 Oslo

Telefon: 22 11 67 70
Telefaks: 22 42 05 51

ISBN 82-537-4460-9
ISSN 0801-7603

Pris:
Pr. år kr 165,-
Enkeltnummer kr 50,-

Statistisk sentralbyrå
Statistics Norway